

VIGILIA

1937

KISBOLDOGASSZONY ÜNNEPE

II. KÖTET

TARTALOM:

CALDERON DE LA BARCA - POSSONYI LÁSZLÓ:
A nagy világszínház. Misztériumjáték 3 részben

VIDA IMRE: Az alkotó szellemisség
katolikuma

CHARLES PÉGUY: Isten himnusza az
éjhez

GOGOLÁK LAJOS: Fiesole

TIRY LÁSZLÓ: Loyolai üzenet

HARSÁNYI LAJOS: A fekete szél

HARSÁNYI LAJOS: Az égő katedrális

LUKÁCS GÁSPÁR: François Mauriac

THURZÓ GÁBOR: A csillag-térkép

JUST BÉLA: Mécs László

MÉCS LÁSZLÓ: Valaki imádkozik értem

MÉCS LÁSZLÓ: A síp

P. BRUNO DE JESUS MARIE O. C. D.:
Madame Acarie, feleség és misztikus

RÓNAY GYÖRGY: Egy budai cukrászda
falára

DEMÉNY JÁNOS: Bartók Béla világa

BOROS VILMA: Első áldozók

KOLOSSVÁRYNÉ DARÁNYI ELLA:
Olaszországi utam

GUIDO ZERNATTO: A paraszt

HANS NUCHTERN: Jelmondat magam-
nak

HARANGI LÁSZLÓ naplója

SZERKESZTIK:

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

HARSÁNYI LAJOS, MÉCS LÁSZLÓ, SIK SÁNDOR

közreműködésével szerkesztik:

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

Felelős szerkesztő:

BALLA BORISZ

Megjelenik évente négyszer kb. 600 oldal terjedelemben.

Előfizetési ára egy évre belföldön 6 pengő, Romániában 250 lei, Csehszlovákiában 42 ck, egyéb külföldön 7 pengő. — Egyes szám ára 2 pengő.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-utca 16.

Telefonszám: *11-9-777.

Csekkszámja száma: 20.668.

A VIGILIA következő kötete 1937. év ádventjében jelenik meg.

Felelős kiadó és laptulajdonos:

Dr. POSSONYI LÁSZLÓ

A VIGILIA kapható minden nagyobb könyvesboltban. Főbizományosok a SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT könyvesboltjai: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2. — Szeged, Kárász-utca 10. — Pécs, Széchenyi-tér 18. — Debrecen, Szent Anna-utca 10—12. — Győr, Deák Ferenc-utca 2. — Cegléd, Rákóczi-út 2. — Balassagvarmat, Rákóczi fejedelem-út 22. szám.

VIGILIA

nyári kötete kerül most a magyar közönség elé, melyben tetemes részt foglal el egy misztériumjáték, amely különböző formáiban bejárta már a világot. Hoffmannsthal feldolgozásában most készülnek újra a salzburgi ünnepi játékok műsorára tűzni ezt a nagyszabású és mély vallási és filozófiai gondolatokat tartalmazó játékot. A Vigilia néhány kisebb cikkének feláldozásával a teljes misztériumjátékot adja, hogy azzal a magyar közönség megismerkedhessék. Így a meglévő anyag egy részének közlése a következő kötetre marad. Ezúton is egy kis türelmet kérünk tehát munkatársainktól, akiknek becses írásai a következő kötetekben fognak napvilágot látni. A Vigilia legutóbbi kötetének fordítói közül kettőnek a neve lemaradt a fordított művek alól. Ezúton közöljük tehát, hogy Bargellini Fra Angelico tanulmányát Ruzicska Pál ültette át magyar nyelvre, míg Juljan Tuvim verseit lengyelből Bardócz Árpád költötte át magyar nyelvre. A Vigilia híven követi kitűzött célját a katolikus irodalom fejlesztése és a katolikus világirodalom megismertetése terén. A magyar termés azonban oly örvendetesen növekszik, hogy egyre kevesebb fordításra jut hely hasábjainkon. A Calderon-dráma átköltésénél is az volt a cél, hogy ne egyszerű fordítást adjunk, hanem olyan művet, amely az általános érdekkörű misztériumot teljesen magyar köntösben mutatja be. A Vigilia írói gárdájának művei azonban nem férnek el már a Vigilia hasábjain, hanem hamarosan önálló kötetekben látnak napvilágot. Így egyre szélesebb körökben képviselik majd azt a magyar katolikus szellemet, amely az irodalom minden területén, a regény területén épűgy, mint a drámában és az esztétikában új csapásokat szánt a magyar szellem területén.

Az őszi könyvpiacon egyelőre négy kötetrel szerepelnek a katolikus szépirodalom írói.

B A L L A B O R I S Z

B E R N A D E T T E

című regénye a magyar katolikus regényirodalom új vetületét tárja fel. Egy fiatal magyar grófnő belső átváltozását mutatja meg Balla Borisz, akit az üres formává merevült vallásosságból és a felületes társadalmi életből egy nagy szerelmi élmény ráz fel és térít lelkibb és szellemibb utakra. A fiatal lány ráébred a házasság szent-ségének komolyságára és Lisieux-be utazik, ahol megvilágosodik előtte igazi élethivatása. Elfordul eddigi életének felesleges külsőségeitől és katolikus alázattal tér vissza hazájába, a magyar faluba. Balla Borisz regényei eddig is lélektani mélységükkel hódították meg a magyar közönséget. Az ő kitűnő lélektani és társadalmi érzéke adott új reflexeket a megújult katolikus irodalomnak, most témaköre még jobban kibővül és az egész magyar társadalmi élet világnézeti alapjait világítja meg.

B E R C Z E L I A. K Á R O L Y

F E K E T E M Á R I A

című misztériuma a szegedi szabadtéri játékok új fejlődési vonalát mutatta meg a nagysikerű bemutatóelőadáson. A török hódoltság sínylődő magyar parasztságának sorsa tárult fel előttünk a maga vallási, erkölcsi és nemzeti problémáival ebben a mélyenjáró költői munkában. A magyar tündérmesék költői világa, a népi képzelet és a mélységes népi vallásosság gyökerei táplálják ezt a magyar misztériumjátékot. Mese és valóság fonódnak itt össze egy nagyhatású drámai kor érzékeltetésére. Berczeli a széles népi tömegek felé nyitott utat szabadtéri misztériumával, műve azt a vágyat fejezi ki, amellyel a magyar katolicizmus egymáshoz akarja ölelni az ország összes rétegeit egy mélyebben vallásos és gyökeresebben nemzeti, megújuló életre.

VIGILIA

**KISBOLDOGASSZONY
ÜNNEPE**

1 9 3 7

II. KÖTET

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
POSSONYI LÁSZLÓ: Néhány előjáró szó Calderon misztériumához	3—5
CALDERON DE LA BARCA—POSSONYI LÁSZLÓ: A nagy világszínház	6—51
VIDA IMRE: Az alkotó szellemiség katolikuma	52—55
CHARLES PÉGUY: Isten himnusza az éjhez	56—59
GOGOLÁK LAJOS: Fiesole	60—64
TIRY LÁSZLÓ: Loyolai tizenet	65—68
HARSÁNYI LAJOS: A fekete szél	69
HARSÁNYI LAJOS: Az égő katedrális	70
LUKÁCS GÁSPÁR: François Mauriac	71—86
THURZÓ GÁBOR: A csillag-térkép	87—92
JUST BÉLA: Mécs László	93—102
MÉCS LÁSZLÓ: Valaki imádkozik értem	103—104
MÉCS LÁSZLÓ: A síp	104—105
P. BRUNO DE JESUS MARIE O. C. D.: Madame Acarie, feleség és misztikus	106—111
RÓNAY GYÖRGY: Egy budai cukrászda falára.....	112
DEMÉNY JÁNOS: Bartók Béla világa	113—118
BOROS VILMA: Első áldozók	119
KOLOSSVÁRYNÉ DARÁNYI ELLA: Olaszországi utam (1927)	120—123
GUIDO ZERNATTO: A paraszt	124
HANS NÜCHTERN: Jelmondat magamnak	124
HARANGI LÁSZLÓ naplója	125—128

NÉHÁNY ELŐJÁRÓ SZÓ

CALDERON MISZTÉRIUMÁNAK MAGYAR ÁTDOLGOZÁSÁHOZ

A magyar léleknek, a magyar versnek, költészetnek és gondolatvilágnak van valami rokonsága a nemes latin szellemmel és az újlatin népek irodalmával. Mikor nyári pihenésem közben szinte csak szórakozásként *Calderon* világszerte „*Nagy Világszínház*“ címen ismert misztériumjátékának átdolgozásába belekezdtem, serdülőkorom édes szájízű emlékeként kísértettek *Calderon* drámái, különösen „*La vida es sueño*“ (Az élet álom) című remekműve, amely az első drámai alkotás volt, ami igazán megfogott.

Mikor azután a „*Nagy Világszínház*“ magyar megjelenítési formáján gondoltam, elsősorban azoknak a magyar költőknek nyelve kísért édes emlékeként, akik a még darabos szittyá nyelvet édes latinitásba fűdették. Messziről felrémlt *Balassi*, akinek költészetébe Kelet és Nyugat egyformán ömlesztette játékos verselési formáit, eszembe jutott *Csokonai*, aki úgy szerette *Metastasiót*, *Faludi*, a merengő *Kisfaludy* és *Kölcsey*, a nemes latinitás képviselője. Testvérei és távoli rokonai ők a később élt *provençal* *Mistral*nak, öntudatlanul, rejtett ereken keresztül pedig a középkori francia himnuszköltőktől is erednek, akikhez oly markáns ellenpontot képez a csavargó *Villon*.

Mégis mikor ezekre a legjobbakra gondoltam, akiknek versei mindig elkísérnek, leginkább az lebegett a szemem előtt, ami névtelenül szökkent fel a magyarság lelkéből: *A székely népballadákra*.

Calderon népies klasszikus darabjait háromszáz éve széltében, hosszában játszik a spanyol nyelvterületeken. A „*Nagy Világszínház*“ is csak akkor töltheti be magyar nyelven a maga szerepét, ha minél inkább tömegekhez tud szólni, ha vissza lehet adni valamit ősiségéből. Hisz szimbolikus alakjait, filozófiai gondolatait a barokkban élő *Calderon* a középkor eszmevilágából vette legnagyobbbész. Én azt a népies magyar nyelvet szerettem volna megkeresni, amely eszmevilágában, gondolatkincsében, szókésztségében leginkább magába tudja olvasztani *Calderon* misztériumainak lényegét. Lehet, hogy merész voltam, mikor azt a népcsoportunkat, amelyet a leghajlandóbbnak tartok metafizikai gondolatok költői kifejezésére, az Erdély hegyei közt megvonuló székelyekben véltem feltalálni. Nekem, távolról tőlük eredezve, mindennél kedvesebb az ő nyelvük és költészetük, ha magyar nyelven keresem a szépet.

Az ő Juliójuk :

„Föl is fötekinte a magas egekbe,
Egy szép gyalogösvény hát ott jődögél le,
Azon ereszkedék fodor fejér bárány,
A napot s a hódat szarva között hozván;
A fényes csillagot a homlokán hozta . . .
Aj, a két oldalán két szép égő gyertya;
Szóval mondja neki fodor fejér bárány:
Meg ne ijedj tőlem, Julia szép leány!
Mert most esött híjja szüzek seregének,
Ha eljönneél velem, én oda vinnélek,
A mennyei karba, a szent szüzek közi,
Hogy bételnék véled azok kegyes rendi;
A mennyei kulcsot adnám a kezédbé;
Első kakasszókor jőnék nézésedre,
Másod kakasszókor téged megkérnélek,
Harmad kakasszókor téged elvinnélek . . .“

Julia lelkének „Mennybe ható lángja“ az, ami szerintem egy misztérium-játék legitimitását megadhatja olyan talajon, ahol a történelmi erők nem engedték különben eléggé kifejlődni az ilyen játékok elég széles alapú népi tradícióját.

Vagy ha a Calderon-féle vallásos színművek szociális tartalmát tekintjük, nem találjuk-e meg ennek a katolikus lelkületnek szimbolikus alakját Kis-Gergő Istvánné balladájában, akinek legkisebbik lánya „Nem szánja a szegényt“. Szegény öreg anyja, Kis-Gergő Istvánné öreg koldusasszonyként kopogtat gazdag sorba jutott lányánál, de a lány így felel :

„Mintsem kenyereket egy koldusnak adnám,
Komondor kutyámnak odahajtanám:
Mintsem a vizemet egy koldusnak adnám,
Palotám földjével inkább felitatnám.“
„Hallod-e, hallod-e, te nagyságos asszony!
Mikor leány voltál, ki leánya voltál?“
„Kis-Gergő Istvánné legkisebb leánya.“

S mikor az öreg koldusasszony magát leleplezi s gazdag lánya minden jóval el akarja látni, Kis-Gergő Istvánné nem fogad el semmit keményszívű leányától, hanem megfosztja őt attól, hogy jót tehessen szülőanyjával, ha idegen koldussal nem volt szíve jót tenni . . .

Legyen elég ennyi annak indoklására, miért dolgoztam át Calderon misztériumjátékát a székely balladák drámai lüktetésű nyelvére emlékeztetően. Hoffmannstahl „Das Salzburger grosse Welttheater“ című művében, melyet Reinhardt rendezett, Calderontól csak alakokat és a történés körvonalait kölcsönözte ki és ónémet nyelven teremtette meg a maga drámai költeményét, amelyet nálunk a Calderon-énál sokkalta jobban ismernek. Én nem olvastam el szántsándékkal ezt a művet, részleteibe tekintettem

csak egyszer régebben bele. *Calderon* eredetijét sokkal közelebbállónak érzem a magyar népi gondolatvilágához és lehetőleg kegyeletben is tartottam az egész elgondolását, mely a középkor misztériumjátzásán nyugszik. Hét alakkal azonban megtoldottam a szereplők sorát, hogy drámaibban és dinamikusabban fejzhessem ki azokat a gondolatokat, amelyek a középkor közös eszmekincséhez tartoztak.

A világ színpadának előadásához is volna néhány megjegyzésem. Készakarva távolítottam el, azaz hagytam figyelmen kívül a német barokk befolyását. A balladák nyelvén beszélnek ezek a szereplők és én legszívesebben lát-nám, ha azoknak a gótikus, de már renaissance díszítményekkel is bővelkedő székely hármassoltárok valamelyike előtt játszanák, melyekből szép gyűjteményt őriz a budapesti Nemzeti Múzeum. Akár a csíksomlyói, akár a csíkszentléleki, akár csíkmenasági, akár az Erdélyben őrzött székelyzsombori hármassoltár képezi a menny kapuját, amelyben a Mester ítélethozatalra megjelenik, a „*Nagy Világszínház*”-nak nyelvéhez stílusos háttérrel nyerünk. A kereszténység legcsodásabb alkotásának, a gótikának keleti határvonala egybeesik a székely gyepük kárpáti vonalával. Hogy ez a nép mennyire részese volt Európa keresztény kultúrájának és minden nyugati szellemi törekvésnek, azt egy kis adat bizonyítja legjobban: A csíkmenasági hármassoltár gótikus képeivel, de már renaissance ékítményeivel 1520-ban alighanem már teljesen készen volt, míg a német renaissance kialakulása csak később kezdődik.*

Calderon misztériumában a középkor eszmekincse él, ha a barokk drámaköltészeti külsőségek között írta is meg műveit. Ma azonban sokkal közelebb van hozzánk ismét a középkor, mint bármikor az előbbi századokban és így azt hiszem, nem járok helytelen úton, ha barokk helyett ezt a középkori szellemű misztériumjátékot gótikából renaissanceba hajló székely hármassoltár előtt játszatom el. A székely balladák stilizált királyi és főúri, meg paraszti köntöseiben, fából ácsolt tornácrészek előtt lent a világ színpadán.

Csíksomlyó felett, a Hargitán, ha kék is az ég, néha apró fellegek takarják el a Napot. Egy-egy kerek kis felleg néha úgy fedi el a Nap tányérját, hogy megőle, mint egy Isten-szemszerű templomékiármény mögül sugárzanak szét a letakart Nap sugarai. Isten-szem az ég boltozatján. Csak meghatódva tudok gondolni az ottani égre, a bujkáló Napra, az ősi katolikus nép szívének hitére és a felettük néha megvilágosodó, sugárzó Isten-szemre. A székelység katolikus szellemének ajánlom ezt a kis művet, amellyel játszadoxva babráltam el a nyáron, amelynek nyelve sokszor érdes is kissé és nem bántam, ha édesen primitív. Tudom, hogy sokaknak így lesz a legkedvesebb.

1937. *Urunk színeváltzásának ünnepén. Nagyváradon.*

Possonyi László

* *Divald Kornél*: Székely szárnyassoltárok. A Székely Nemzeti Múzeum emlékkönyve, 1929, Sepsiszentgyörgy.

A NAGY VILÁGSZÍNHÁZ

CALDERON DE LA BARCA

misztériumjátékából átköltötte POSSONYI LÁSZLÓ

Copyright by Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete

SZEREPLŐK:

A Mester.	Halál.	Paraszt.	Kapzsi.
A Kegyelem Törvénye.	Világanya.	Koldus.	Álnok.
A Hit.	Király.	Gazdag.	Az Arkangyalok.
A Kétely.	Bölcsesség.	Erőszakos.	Harsonás angyalok.
Élet.	Szépség.	Uzsorás.	Órangyalok.

Az Égi Seregek.

A Királyok, a Bölcsesség, a Szépség, valamint a gazdagok, parasztek és koldusok kara.

A föld szellemei.

Első rész.

(A hármastagolású misztériumszínpad elöl, legalól a földgolyót ábrázolja. A föld színpada fölött közbeeső emelvény, legfelül pedig a háttérben hatalmas szárnyasoltár emelkedik. A játékot harangzúgás vezeti be, majd orgonaszó hallatszik. Ennek végeztével megfújják hangszereiket a harsonás angyalok, mire a hármasoltár, mint a menny kapuja, kinyílik és megjelennek az *Égi seregek*. A menny kapujából előlépnek az *Arkangyalok*, majd a hármasoltár középső nyílásában derengő fényben megjelenik a *Mester*, akinek intésére térdre hullnak a mennyei seregek és imádják őt. A világ Mesterének és Urának dicséretét zenگی az egész mennyei sereg kórusa. Majd a dicsének elhangzása után megjelenik a *Mester* mögött a *Kegyelem Törvénye* egy hatalmas könyvvel.)

A MESTER:

Mélységből derengő enyhe körvonalak :
Nap és éjszaka közt égre törő hadak
Homlokuk feszítik mennyei fény felé.
Földi Éden kertje hamar virágzik el
Alighogy kifeslik, elhervad zsengeje,
S hajlik már csendesen a nagy kaszás elé.
Elemek harotere, viharkoronázta
Vad hegycsúcsok felett madárrajt riogat,
Kék hullámok alatt halaknak serege
Néma csöndben hallgat,
Fölötte kék mennybolt, békés, mint az Éden ;

De szörnű viharok tépik meg kárpitját
S a teremtett földnek erdőkoszorúza
Vad sziklabércein állatot és embert
Egyformán intenek sáreredetükre :
Földből, vízből, tűzből teremtett lények
Őrök forgástokban, nyugtalan láztokban
A Teremtő kézből szabadultatok ki
Pályafutástokra,
De e kézben vagyon éltetek, sorsotok;
Az eget Urának csodás szándéka ez
Hogy megkötve mégis szabadok legyetek,
Szabadon tegyetek s Főnixként újulva
Hamvatokból újra életre keljete, k
Megítéltetésre. Világ játszóttere
Próbaköved ember, Isten teremtménye !
Te, ki felneveled, te, ki feldajkálod,
Véréddel táplálod jelenj meg hát Világ.

(A *Világanya* a föld szellemeinek kíséretében hatalmas mennydörgés közepette jelenik meg a földgömb mélyéből.)

VILÁGANYA :

A föld méhének zordon belsejéből,
Mely óva eltakarta testemet,
Ki hív életre hatalmas szavával
Hogy önmagam magamból kiszakítva
Megtörjem némaságomat ?

MESTER :

A te Uradnak s Mesterednek,
Ki formába öntött az alakatlanból
És biztos kézzel tartja eresztékid,
Fenntart az űrben s pályádat kiszabta :
Egy lehellete most feléd száll
S az őszanyag mélységiből előhív.

VILÁGANYA :

S mi célra keljek sötét mély honomból
A föld e színterére fel ? Mi munka vár rám ?

A MESTER :

Szobrász, ha mit farag, ennen gondolatát
rejt el a képbe, hogy életre kelve
Megmutassa mindazt, amit lelke költött.
Ünnepet rendezek imhát Énmagam is

Hogy minden időkben zengjék teremtményim
 Művem dicséretét, pompáját, fenségét,
 S ujjongjanak, hogy ím, minden testet öltött.
 Enyém a természet minden kincse, fénye,
 Méltó lesz a játék Teremtő kezére:
 Lelket felemelni, eszméltre hozni.
 S mivel úgylis játék minden emberélet,
 Földi mezőiden olyan játék folyék,
 Mely kedves az égnek, az égi szemeknek
 S isteni célt szolgál.
 Kiválasztottam hát a föld teremtményét
 Az eszmélő embert, aki erre termett
 — Méltán a váltságra —
 Hogy a föld terein játékot eljátsza.
 Természete és ösztöne szerint válogatva
 Szerepe itt mindenkinek bölcsen van kiosztva,
 De hogy eme ünnep fénye hiányt itt ne lásson.
 És fényében, pompájában mindent elvakítson,
 S játszódva tanítson,
 A játékhoz fényt és pompát ím a Világ adjon.
 Ruházd fel hát kincstáradból a csupasz teremtményt
 Légy tékozló, mindent adó, hiú látszat-nyújtó,
 Amit úgylis valónak hisz a földi halandó.
 Rajta tehát, intésemre induljon a játék
 Világ, te légy a játszótér és az ember játsszék.

VILÁGANYA :

A parancsot értvén értem s hajlok, mint minden hajol
 Egy szavadra, intésedre, aki csak van valahol.
 Kitárom hát földkeblemnek széles játszótereit,
 Hogy ki ember s nyugtot nem lel, rajtam játssza szerepét.
 Intő Jobbod vak eszköze vagyok csak s mit teremtesz
 Végrehajtom, Gondolatod téreimen tetté lesz,
 — Az enyém a silány anyag, mellyel Kezed csodát tesz.

Lényed csodás bölcsesége szíven, lelken áthatol,
 Előre látsz sorsot, véget, mit rejt kastély és akol ;
 Embersorsok szövődéke értelmekben szövetik,
 S Te már látod mindnek sorsát, mikor egy is születik.
 Mégis, hogy a földi pálya útvesztővé ne legyen
 Két kaput jelölök itt meg, ezen mind által megyen :
 Itt a Bölcső, melyben sarjad s itt a Sír, hol elpihen ...

(A *Világanya* intésére a szín két oldalán eddig homályban álló bölcső és sír egy pillanatra megvilágosodik s a Bölcső mellett az *Élet*, a Sír mellett a *Halál* jelenik meg.)

ÉLET :

Itt ébred fel, ha születik erőt adó ölemen

HALÁL :

S akárki volt, akárhogy élt, én egyformán ölelem.

VILÁGANYA :

És hogy közben a szerephez minden kellék kész legyen,
Idejére felkészültem, ki milyen ruhát vegyen.

A Királynak koronája, babérja és bóbora

Itt áll éppúgy, mint a Gazdag díszdolmánya s pallosa.

S hogy a paraszt, ki a balga ősemperpár vétkiért

Veritékkel túrja földjét, megkapja itt eszközét

Ásót, kapát és boronát kezem neki is kimért.

A színjáték legszebb ékét gyöngy és arany díszítse

Mert sok balga ártatlannak a Szépség lesz végzete.

Csupaszon csak egy maradjon, kinek ez a kenyere,

Hisz a Koldus rongyossága : mestersége címere.

Panaszt itt senki se tégyen, hogy valamit nem talál,

Amire szüksége lészen, míg megváltja a halál.

Hogyha mégis dolgát rosszul végezné az életben,

Rám ne vessen, csak magára : a magamét megtettem.

Ti halandók, jöjjetek hát, öltsetek fel mezetek

S a nagy világ e színpadán jó végre sűrögjetek.

(A *Világanya* és a *Föld szellemei* mennydörgés közepette visszasüllyednek a föld mélyébe s ugyanekkor az égi seregek térdre hullanak Uruk s Mesterük előtt és dicsénekebe kezdenek.)

A MESTER :

Világosság színterére hívlak fel most titeket,

Kik elveszve a homályban, még meg sem születtetek ;

Csak végtelen terveimben biztos immár éltetek :

Jertek, jertek, itt az óra s készen vár szerepetek.

(Az ember vajadását ábrázoló zene közepette fehér szöttes vászonból varrt ingszerű durva leplekben megjelenik a *Király*, a *Gazdag*, a *Kapcsi*, az *Erőszakos*, az *Uzsorás* és az *Álnok*, valamint a *Paraszt*, a *Koldus*, a *Szépség* és a *Bölcsesség*. Mindnyájuk kíséretében egy-egy kar is megjelenik. A zene megszűnte után.)

KIRÁLY :

Uram, lássad, sereged jó, mely még meg sem született,

Lélek sem indítja testét s Tőled vár most életet :

A semmiből létre keltő, éltető lehelletet.

KIRÁLYOK KARA :

Lélek nélkül, borus árnyként jártunk sötét kerteket.
Alaktalan ködtestünket füstként fújták vad szelek.

(Az összes megszületésre váró teremtmények esedezve nyujtják karjaikat Mes-
terük felé.)

AZ ÖSSZES KÓRUSOK :

Hogy pályánkat megkezdhessük, tőled várjuk a jelet :
Sártestünkbe életet hoz ajkadról egy lehellet.

SZÉPSÉG :

Lebegünk, mint kósza árnyék jót s rosszat sem sejtve itt,
Látás nélkül, öntudatlan esdőn lessük terveid.

A SZÉPSÉG KARA :

Ha a földnek mélységiből létre kelnek testeink,
Oszd reánk hát szerepünket bölcs végezésed szerint,
Pályánkat nem mi választjuk : sem örömét, sem a kínt.

PARASZTOK KARA :

Ura mind e földnek itt, a mező érted virít
S minket, hogy életre hitt, áldjuk kezéd jeleit.

PARASZT :

Te előtted nincs titok, pillantásod áthatott
Multat, jelent és jövőt, pólyakötőt, szemfedőt . . .
Sorsomat, ha már kimérted, add, hogy enmagamra vessek,
Hogyha szorít, hogyha bő rajtam a derékkötő.

A MESTER :

Ha a nyugtot nem lelő, mindig másra törtető
Embert kérdezné meg szájam, kínt, nyomort vaj ki választna,
Mind parancsolni akarna hatalommal, gőgösen.
Eszébe egyik se venné, hogy az élte gyötrelemmé
Vajjon miért változott ; s ráeszmélni sohse tudna,
Hogy e játék földi útja milyen hamar végetér.
Én, csak én, e játék őre tudom bizton és előre
Kit mi illet, mennyi bér s milyen szerep, mennyit ér.

(A pergamentekercsekre írt szerepeket egy erre rendelt angyal által osztatja
szét a megszólítottaknak.)

Játsszad hát te a királyt.

KIRÁLY *(mélyen meghajol)* :

Hálám hozzád felkiált.

A MESTER :

Te a földi szépség képét

SZÉPSÉG :

Lehet-e szebb, mint a szépség ?

A MESTER :

Te a gazdag lovagot.

GAZDAG :

Felhő nélkül a napot

Hadd élvezzem életfogytig, míg bennem a vágy elnyugszik.

(A *Gazdag* karából előlép a *Kapzsi*, az *Álnok*, az *Uzsorás* és az *Erdőszakos* és hízelkedve körülveszik.)

A MESTER :

Te pedig légy a paraszt.

PARASZT :

Parancsod hát így maraszt ?

Kötés ez, vagy csak egyesség ?

A MESTER :

Igen súlyos kötelesség. *

PARASZT :

Rámszakad hát e csapás ? Küzködés és lázadás !

Aszály, fagykár, áradás kis földemet szívja, marja,

Még portámról is kiás !

Ádám bár az ősapám, más sorsot teríts reám,

Mert rossz földmunkás leszek, bennem naplopó veszett

(Irgykedve néz a gazdagra.)

Jókorra földbirtokocska, nem mondom, jó vón, ha vóna,

Dehát az ásót és kapát forgassa más, az angyalát.

(Megijed, hogy elszólta magát és a szájára üt s lágyabb hangon folytatja.)

Ha lehetne el „nem“ fogadnom, nemet mondanék, aszondom

(Meghajlik a *Gazdag* felé.)

Dehát ilyen nagyúr előtt, ellenkezni ki ád erőt ?

Bármennyi lesz a galiba, induljunk hát a lakziba,

S ha rossz komédiás leszek, bocsássanak meg mindenek,

Hogy több ésszel nem élhetek, mint mennyi részemül esett.

S mert szóból is megárt a sok, vita nélkül fejet hajtok.

A MESTER :

Részedül a Bölcsesség jut.

BÖLCSESEÉG (mélyen meghajol):

Van-e ennél gazdagabb kút, legfőbb jót meríteni.

A MESTER :

Vállalnod kell koldus sorsot . . .

KOLDUS (*feljajdul*):

El akarsz veszíteni?

A MESTER :

Így osztám be népem sorsát, hogy ki él, küzdve tegye,
Kétség s remény közt hányódva üdvösségre hit vigye.

(A bölcső és a sír fölötti emelvényeken megvilágosodik a *Hit* és a *Kétség* alakja.)

A HIT :

Szád átokra ne fakadjon, bizton vigyáz rád az Úr.
Kegyelmének oltalmában higgy csak olthatatlanul.

A KÉTELY :

S másnak jobb sort mért fakasztott, ha néki oly drága vagy ?
Ha rabolsz s ölsz, mint akasztott pusztulsz, vagy megöl a fagy.

KOLDUS :

Hogy kerülhetném el sorsom ezer bújával tele ?
Kísértését és keservét melyik szív győzheti le ?
Oh, miért hogy nincs erőm most szembe szállnom itt veled ?
Szerepemet porba dobva bár ne egyeznék bele !
S bár szeretnék fellázadni, pillantásod porba sujt,
Jajongásom hasson meg hát : könnyítsd vállamon a súlyt.
Mért hogy én a koldust játsszam végig e komédián ?
Komédia ez másoknak, de nékem tragédiám!
Nem ugyanaz tán a lélek, mit belé s belém lehelsz ?
Mért uralják őt mint királyt, míg engem elhagy a mersz,
Ha egy rossz paraszt reámnéz s kutyáját rám kergeti ?
Hogy kínok kínját kibírjam, mások testem ízei ?
Avagy más bennem a lélek ?

A KÉTELY :

Valld be bátran : „Félek, félek,,

KOLDUS :

Szégyenszemre miért éljek ?

A HIT (*súgva*):

„Amíg élek, mind remélek !“

A KEGYELEM TÖRVÉNYE :

Én, a Kegyelem Törvénye, játéktokban résztveszek,
Mindenki segítségére szánalommal sietek
S ember, ha bajában megdől megkísértve gyarló büntől,
De törvényem nem szegi : bennem védőjét leli.
Szegény imája panasz, csak Urunk ne sértse az,
Csak a legfőbb törvény ellen fel ne keljen esztelen,
Csak szeressen és reméljen : eléri a kegyelem.

KOLDUS :

Vigasztaljon hát a hit, mely lent más törvényt tanít.

(A királyra néz s megtántorul.)

Dehát tisztesség ne essék, jövendő királyi felség,
Mégis nehéz elviselnem, hogy nem vagy jobb nálamnál
S mégis az ég osztó kegye neked jobb sorsot kínál.

A MESTER :

Tudd meg, hogy e színpadon nem hatalom s nem vagyok
Dönti el az ember sorsát, mert ha egyformán betölti
Jogar vagy koldusbot földi hivatását s szerepét,
Amikor lehull a függöny, egyként mérem érdemét.

A KEGYELEM TÖRVÉNYE :

Csak vigyázzon a teremtmény, hogy míg földi látszat fel
S magasba lendíti sorsát, végül *itt* ne bukjon el,
Hol minden tettet lemérnek, s vígságra vál sok teher.

ÉLET :

Szorongással, féltő gonddal útra küldöm s bárha ver,
Simít is mindig e két kéz, mely rossz s jó sorsot kever.

HALÁL :

S nincsen olyan földi nagyság, kit kaszám el nem seper.

A MESTER :

Ha terhedet bátran viszed, ne hidd, hogy Gazdag és Király
Eléd kerül, mert emberül a szűk apály s a dús dagály
Hulláma őt csúcsra dobá s téged őriz lent a homály.
Játék ez csak, hullámjáték, bár haragos taraja,
Kezemnek egy intésére szűnik s áll indulata.
Aki aztán játékait a legjobban játszta el
S hűségesen, zokszó nélkül szándékimnak megfelel,
Égi asztalt lel terítve mennyek minden ízivel.

SZÉPSÉG :

Birodalmad végtelen, melybe játszni elmegyén
Most ujdonsült sereged; annyit, óh, csupán csak annyit
Árulj el hát, mit tegyen, ki bolyong majd odalenn.

A MESTER :

Mindíg csak jót tegyetek, Isten jár fölöttetek.

AZ ÖSSZES KAROK :

Isten szeme tetteinken, minden lépést úgy tegyünk.

KIRÁLY :

Csak valamit el ne vétsünk szerepünkben hirtelen.

A MESTER :

Játékoknak égi bére számolatlan s végtelen
Úgy születél, hogy meghaljál, ezt ne felejtsd odalenn.

SZÉPSÉG :

Mégis félek, rettegek ! ki mondja meg esendőnek,
Szegény fejemnek, nekem, mikor s hogy lépjek a színpadra
S mikor kell majd elmennem ?

A MESTER :

Ez rejtett titok marad, de int majd a felirat,
Mely bölcsőd felett az élet, sírodon meg az enyészet
Örök jelével fogad.
Két küszöb közt szereped vár, — rövid, múló forgatag —
Minden percen kész kell lenned, hogy küldöttem elragad.

HALÁL :

Minden percen megsuhintni kaszám, súlyos feladat,
Minden embert lekaszálok, engem más le nem arat :
A halál halál marad.

KOLDUS :

És ha mégis eltévednénk lent a földi téreken ?
Hogy nyerjünk bért jószándékkal, ha bolyongunk esztelen ?

A MESTER :

Igémnek minden sorát a *kezdetől* érlelem,
Összes földi fiaimnak könyv áll nyitva odalenn,
Melyet prófétáknak sugott meg az égi értelem.
Hatalmasnak és porszemnek benne jó tanács terem,
Ez súgja meg minden percen, mit kell tenned emberem.
Panaszra, vagy kifogásra semmi okod nem marad :
Készen vár az útravaló és szabad az akarat,
Kész a színpad ; mit kell tenned megsúgja egy sugallat.

(Zengő orgonaszó közben a *Mester* a két arkangyal kíséretében a szárnyasoltár kapuján eltávozik, amely utánuk bezárul. Az égi színt az égi seregek is elhagyják és ez is összecsukódik mögöttük.)

BÖLCSESEG :

Miért állunk, miért várunk, útunkra mért nem megyünk ?

AZ ÖSSZES KAROK :

Isten szeme tetteinken, minden lépést úgy tegyünk !

(Miközben el akarnak széledni a színről, megjelenik a *Világanya* földi rejtekéből.
Mögötte két földszellem hatalmas földszínű faragott ládát hoz.)

VILÁGANYA :

Gyertek, itt e láda mélyén minden kellék rejtve van,
Mely a földi látszatokhoz feldíszít majd csinosan.

KIRÁLY :

E fő koronára termett

VILÁGANYA :

Ej, be büszke kívánság !

KIRÁLY :

Nem kérem, csak mi megillet.

VILÁGANYA :

Vedd hát, amit kívántál.

(A ládából koronát, jogart és bíborpalástot nyújt át neki. A *Király* méltóságos, ünnepi hangzatok közepette kíséretével elvonul.)

A SZÉPSÉG (*dudolva jő*) :

Szagos szegfűvirág, kéklő búzavirág
Homlokom díszítse, rózsákkal ékítse
Két kezed keblemet.
Napraforgóvirág legyen nap tányéra,
Szépségem nyomába orcáját fordítsa
S kísérje léptemet.

VILÁGANYA :

Sok igénnyel lépsz a földre, hiúságod majd felvet,
Mi a neved, balga lélek ?

SZÉPSÉG :

Szépségnek hívj engemet.

VILÁGANYA :

Tavaszi madárdala zengjen égből csengő éneket,
Tündöklőjél szépségedben s napfényből font övedet.

(A ládából virágkoszorúkat nyújt át, melyeket a *Szépség* homlokára fon és a vállán köt át, majd tükröt nyújt át neki, melyben azonnal nézegetni kezdi magát.)

SZÉPSÉG :

A tavasznak zöld mezőin virág legyen szőnyegem
Kék pataknak rezgő tükrén orcám képét kémlelem.

(A *Szépség* és kísérete játszi tavaszi dallamok kíséretében elvonul.)

GAZDAG :

Gazdagságod szórd rám mostan, mindent, mit rejt dús öled,
Élvezni én megjelentem.

VILÁGANYA :

Jól van, pompám betemet,
Felszakadnak ércetárnáim s kincset ontanak neked.
Évezredek rejték titkon aranyom s ezüstömet,
Tengeremnek mélységében néked őrzöm gyöngyömet :
Mind tiéd hát gazdagságom : fűszerezze létedet.

(Ládájából aranyláncokat, alakját majdnem teljesen befedő boglárfűzért vesz elő s feldíszíti vele a *Gazdagot*, aki roskadozva öleli magához a kincseket.)

A GAZDAG :

Dúslakodva mindig feljebb, egyre magasbra török,
Szédülök bár, várnak mindig újabb s biztatóbb körök.

(A *Gazdag* kíséretéből előlép a *Kapzsi*, az *Álnok*, az *Uztorás* és az *Erőszakos* és csodálják, tapogattják kincseit, meghajolnak előtte, majd mikor menni készül, utat csinálnak neki. A menet harsány zene kíséretében méltóságosan elvonul.)

BÖLCSESEG :

Mit nekem a sors kimért, esdve esdek részemért,
Hol életem leélhessem : talpalatnyi kis helyért.

VILÁGANYA :

Mily részt vársz te, kis szerény.

BÖLCSESEG :

A világ nem az enyém, tudásvágy és bölcsesség
Nekem belőle elég, ez a földi részem nékem.

VILÁGANYA :

Fogd és böjtölj szomjan, étlen, ha szellemed jóllakat ...

(Apácaruhát és könyvet nyújt neki.)

BÖLCSESEG :

Vágyaimon a lakat nyitja fennebb gyönyörölknek,
Elveszendő javakat, balga lennék, hogyha kérnék,
Ha mohó kezekkel vágynék fogni tűnő álmokat.

(A Bölcsesség kíséretével templomi ének hangzatai mellett vonul el.)

VILÁGANYA :

Mit keressz itt, durva fickó ?

PARASZT :

Kapnád csak *te* részemet !

VILÁGANYA :

Ugyan mire volna az jó ?

PARASZT :

Hogy szültöd megemlegesd !

VILÁGANYA :

Istállóság érzik szódon, forgásomra fogadom :
Szolgaként görnyed a hátad s hálóhelyed az alom,
Ünnepelni szűk erszényed, ritkán ér lakodalom.

PARASZT :

Öreg banya, eltaláltad mesterségem s végzetem.

VILÁGANYA :

Míg csak forgok, a föld gondja rajtad s nemzedékeden.

(Ásót, kapát, majd egy ekét lök a lába elé. A *Paraszt* nyögve emeli fel az ásót, a hegyén megpörgeti, majd vállára emeli.)

PARASZT :

Ádám apánk öröksége törje hát a vállamat,
Akit romlásába döntött egy kísértő pillanat ?
Éva anyánk csábítása ily bűnhődést mért arat ?

Ádám is ismerte Évát, szája, nyelve kerepét
Előle el mért nem futott, mért nem fogta be fülét ?
Ezredévről ezredévre most mind barázdába lép
Akit bukva, bűnben nemzett : egy végtelen nemzedék.

S az almába mért harapott, bárhogy is mosolygott az ?
Éva asszony bűnös sarja, mint kiirthatatlan gaz,
Mért burjánzik emberképben, mért szenved oly sok igaz ?
(Ásóját és a kapát hirtelen a kíséretében levőknek adja át s megragadja a földön fekvő ekét s kifelé kezdi vonszolni.)

Ej, de hagyjuk töprenkedni paraszt ésszel nem való,
Ádám apánk elvétette : Tehát hadd húzzon a ló.

(A parasztok serege egy vidám falusi dallamot fújva kivonul a színpadról.)

KOLDUS :

Földi élet ajándékit másoknak osztottad el,
Adj hát nékem fájdalomidból, csapásidból ezrivel !
A Korona büszke fénye, tavasz szépsége, reménye,
Gazdag kincse, aranya,
Nem az enyém, nem érdekel, vár szemétdomb nyomora.

VILÁGANYA :

Hát ez itt miféle szerzet ? Haja csapzott, bőre cserzett
S mint sakál rohan reám !

KOLDUS :

Vár az éhség bölcsem mellett
Lázás álmom rémtől gerjedt, pólyakötöm gyászruhám ;
Réme vagyok a világnak, küszöbök irtózva látnak,
Fogvacogva és sután.
Ráz a láz s gyötör az éhség s lelkem tépi szörnyű kétség,
Hogy viselem el e kint ;
Rémület és balszerencse kísért engem reggel-este
Koldussorsom vackain.
Részem szégyen és gyalázat, piszkos verítékben áztat
Nyáron át a nap heve,
Saját tűzhely nem melenget, kerítéstől is elkerget
Fösvény gazda rút ebe.
Mind csak kérek, mily gyalázat ! Soha senkinek nem vághat
Kezem csak egy falatot
Friss kenyérnek karajából, bármi jónak a javából
Soha részt nem kaphatok.
Mindíg szegénységben élni, soha sorsot nem cserélni
S irigyelni gazdagot :
Ez a sors a koldus sorsa s bár ezer mással megosztja,
Nyomora nem változott.

VILÁGANYA (szigorú hangon):

Számodra nem tartogat ékszert vagy szerszámokat
Ládám mélye, mert aki koldussorsot játszani
Indul el a nagyvilágba, botját is útszélen vágja,
Kenyerét is ott eszi.
Add e leplet is magadról

(Letépi róla a kendervászon inget s egy piszkos rongyot dob felé.)

Neked így is megteszi.

KOLDUS (térdre esve befedezi magát a rongydarabbal) :

Csúf világ, mily csalfa mérték szerint méred kincsedet !
A gazdagot megtetézed, szegény ingét is letéped
S meztelenné vetkezett vézna és didergő testét
Szégyen nélkül viseled !

(A Koldus kísérete kintornaszó mellett vonul le a színpadról.)

FÜGGÖNY.

MÁSODIK RÉSZ

(Szín, mint az első felvonásban, a világ a középső színpadon áll egyedül és messzibe kémlel)

(Még a *Világanya* szavai közben kinyílik a hármastól és hatalmas *orgonazúgás* közepette megjelennek a *mennyei seregek*, legvégül pedig a két *arkangyal*. A *Szárnyasoltár* középső kapuján közben látható lesz égi derengésben a *Mester* trónuson ülő alakja. Az égi seregek leborulnak előtte s dicséneke kezdenek. Ezalatt lassan szétválak a földet ábrázoló legalsó színpad is, amelynek két oldalán eddig csak a bölcső és a sír voltak láthatók. Ez a kitérő színpad jobb oldalán a *Paraszt* házatáját és házának egyik gerendából ácsolt egyszerű szobáját vagy pitvarát ábrázolja, balról pedig a gazdag házának díszesen faragott oszlopokkal ellátott tornácát látjuk asztalokkal, székekkel, lakomahellyel. Az alsó színpad szabadon maradt hátere virágos erdőszélet ábrázol, amelyhez kétoldalalt két emelvényről vezet le az út a bölcső és a sírok mellett. A bölcsőt egy csillag is szimbolizálhatja. Miután a *Világanya* elfoglalta helyét a színpadon s a mennyei seregek éneke elhangzott, megszólal:)

A VILÁGANYA :

Színpad után törekednek tarka emberseregek,
Király keres országlásra birodalmat, sereget,
A tavasznak zöld mezőin szépség villant csábjelet,
Hatalomért, gazdagságért sok emberszív megremeget,
Koldusnépség alamizsnát, paraszt kenyeret, szalonnát
Keservvel előteremt,
Szerzetesek hó imája, költők, tudósok dicsvágya
Ostromolja meg a mennyt.
Vágy hajszolja árkon-bokron, hegycsúcsokon, szakadékon
Színpadom alakjait ;
Én jelmezzel felruházom, szerencsével felcsigázom
S bajjal gyötröm mindannyit ;
Szállj le hát hatalmas Mester s mindentlító két szemeddél
Kísérd nyomon idelent
Emberidnek búját-üdvét, világszínpad, burkod nyisd szét
S kezdődjék a jelenet.

A MESTER :

Mivel az ég magasának dicséretét növelni
Kigondoltam e játékot s jött kedvem teremteni
Emberré belé, szabadot ;
Trónusáról a világnak, örök kapcsok zárpontjának
Csúcán halljam zengeni
Teremtmenyim háládatát, kiknek minden léptei
Bölcsőjüktől sírhalmukig nagy számadás részei.

(Távolból lágy dallam hangzatai válnak lassan érthetőkké, hajnalhasadáshoz hasonló derengés ellepi a *földi színteret*, majd a születés kapujában egy csillag alatt megjelenik a *Bölcsesség* kíséretével. Mikor a *Mestert* az égi magasságban megpillantják, mindnyájan térdre esnek és összetett kezekkel mondják:)

BÖLCSESEG KARA :

Nap, hold és csillagok, támadjon szavatok
Úr dicséretére ;
Mennyeknek üdvére virágok nyíljatok.
Világosság szállj fel egeknek ormára,
Harmatcsepp csillagát sugarad felszívja
Mennyek trónusára csillogó gyémántnak.
Nyár heve szikkasszon, Tél s fagy porhanyítson
Föld háta tégedet ;
Emberseregeddel, minden teremtménnyel
Zengd dicséretedet a Teremtő.felé.

(A Bölcsesség és kísérete lassan felemelkedik, meghajtja magát a Mester előtt és lassan eltávozik a színről.)

A MESTER :

Mit itt zengtek : Tiszta hitnek szívből szökkent záloga ;
Szebb dicsének nem hatolt még trónusomhoz fel soha,
Mióta Dániel esdett s nem marta meg tűz foga.

(A mennyei seregek egy kisebb csoportja hálája túláradásában hódoló táncba fog.)

A VILÁGANYA :

A mennyeknek magasából Mesterünknek szavára
Kegyelem törvénye távol köreiből leszállta
S lépte lebben földi csúcsok szűz porhanyó havára.

(A háttérben megjelenik a *Kegyelem Törvénye* egy nagy könyvvel, ruháján dér és fagy csillámai ragyognak s lassan az előtér felé tart.)

A KEGYELEM TÖRVÉNYE :

„Enmagatok szeretete s felebarát kímélete
Egyként éljen bennetek,
Mindig csak jót tegyetek : Isten jár fölöttetek.“

VILÁGANYA :

Nem volt rossz a beköszöntő, kegyelmet bő szívvel öntő
Szava drága biztatás.
Keblem szülőtti nevében megköszönöm s fejem mélyen
Hajtja meg hálaadás.
Csitt, ne szóljon szó hiába, kezdődik a felvonás.

(Az élet kapuja fölötti csillag megvilágosodik.)

ÉLET :

Kapuimon özönlenek erős nemzedékek,
Teremtmények erdejében jelentvén az éket.

(Falusi melódia csendül, aratásból hazatérő földművesek virágkoszorúkkal és búzakalászokkal feldíszített kaszákkal jönnek. Többen egy nem látható szekérről gabonászsákokat cipelnek be a ház pitvarába. A *Paraszt* homlokát törli.)

PARASZT :

Sorsom biz nem gyermekjáték, feltépem földanyánk mellét,
Földemet úgy művelem ;
Ekével és boronával, fáradt inam szakadtával
Kicsikarom kenyerem.

PARASZTOK KARA :

Élesre fent fejszénk éle millió szálját ledönte,
Győztünk erdők vadonán ;
Friss irtásból bőség ömlött, magot százsorozva öntött
Csűreinkbe gabonánk.

PARASZT :

Minden búzaszem pirosa, pírját orcámról orozta
S veritékem öntözé ;
Karom erejét nem szánva, szerün csépelve, tisztázva
Útban már hazafelé.

PARASZTOK KARA :

Munka után hadd vigadjunk, az egeknek hálát adjunk
Vetésünk gyümölcseiért ;
Csak ki munkás erőt nem szán pirkadattól kint a pusztán,
Érdemel igazi bért.

(Vigalom s nevetés közben vidám falusi táncba kezdenek, a *Paraszt* borral kínálja őket.)

PARASZT :

Ám a termés javarésze nem maradhat kint estére,
Forduljunk hát sebtiben ;
Még ma hordjuk csűreinkbe, zárra járó rekeszekbe
S ünnep csak aztán legyen.

(A *Paraszt* gondosan bezárja házát, ahová a zsákokat hordták s elvezeti a parasztokat a hátsó kapun.)

(Közben a paraszti dallam elhalkul, majd más finomultabb formában ismét felerősödik. Az *Élet* kapuján a *Szépség* és a *Bölcsesség* lépnek be kíséreteikkel. A *Szépség* kíséretét ugyanúgy virágok ékítik, mint őt magát.)

SZÉPSÉG :

Jer velünk hát kergetőzni kertek nyíló berkein,
Zöld erdőnek harmatjában fürdessük meg lábaink,
Bujócskázva napsugárral, pilleszárnyon repülünk
Dús virágok illatával szédülésig eltelünk.

BÖLCSESEG :

Jól tudod, hogy nyárban, télben cellám hús homálya hív :
Magamválasztotta rabság, hol bizton remél a szív.

SZÉPSÉG :

Mi mindenek öröme lett, néked az mért tilos ?
Nem Teremtőnk adta nekünk virágos és mámoros
Mezőinek minden ékét, hol lábunk most is tapos ?
Illattal mért fűszerezte körülöttünk a leget,
Madárdal mért ostromolja harsány hangon az eget,
Ha illatát belehelni, madárdaltól részegülni
Zord parancstól nem lehet ?
Drágakövet, gyöngyvakéket föld s tenger mért rejteget,
Ha homlokunk koszorúzni, nyakunk csillámába fogni
Zord parancstól nem lehet ?
Mért teremtett hegyet, völgyet, patakot és felleget,
Napsugárral hintett berket, nem hogy jártasd szemedet ?
Gyümölcsök mért integetnek, nem hogy oltsák éhedet ?

SZÉPSÉG KISÉRETE :

Hálátlan az a teremtmény, aki Isten csodás művén
Nem zeng örömeinek.

BÖLCSESEG :

Örvendezni, mert csodálsz s hálád néki felajánlod
Üdvös egy cselekedet,
Úgy ám tévedsz, hogyha véled : Isten csak azért teremtett
Világot, fenségeseget, hogy mulassa kedvedet ;
S teremtményi fenségéért nem zengsz hálaéneket.

A BÖLCSESEG KARA :

Én kitartok hús cellámban, kísértéstől négy fal véd,
Hogy ott holtomig kitartsak, részem lett a Bölcsesség.

SZÉPSÉG :

Szépség nevét azért nyertem : látva lássak s lássanak !

VILÁGANYA :

Szépség s bölcsesség nem járnak lent a földön egy útat.

SZÉPSÉG :

Hajam szála behálózza földi teremtményidet

És közömbös nem maradhat senki, szív se jéghideg,
Ha tékozlón rája szórom kábító szépségemet.

VILÁGANYA (*fejét csóválva*) :

Egyike e két szerepnek rossz útra visz, úgy hiszem.

BÖLCSESEÉG :

Szellememnek könnyű röptét egyre fennebb lendítem.

SZÉPSÉG :

Hogy szépségem mint élvezzem, nagy gondot okoz nekem.

HIT :

Lelkeddel is gondolj, dőre, szépségmadár elröppen,
Hűlve találod meg fészket porrá omló testeden,
De amit a Hid ad néked, nem mulandó : végtelen.

KÉTELY :

Szépséged ma kincsházad, ám hiába keresed,
Használni ha elfeledted mi ma tiéd : kincsedet.
Az a tiéd, mit megfoghatsz, mit forró gyönyörre válthatsz
Nem, mit ígér képzelet, melynek való létezését
Nem foghatja meg kezed.

A KEGYELEM TÖRVÉNYE :

Mindíg csak jót tegyetek, Isten jár fölöttetek . . .

VILÁGANYA :

Hangosan sűg a sűgő bár, szépség tanácsára nem vár
Öntelten tovább siet.

(Csapongó dallamtól kísérve színre lép a *Gazdag*, vele vidám cimborák tort ülni jönnek. Szolgák serege drága szőnyegetek, arany-ezüst edényeket hoz, melyeket a *Gazdag* zsákmányolt. Most feldíszítik a *Gazdag* tornácát szőnyegekkel, kárpicokkal s előkészítik a lakomát. A *Kapzsi* és az *UzSORÁS* sóvárogva tapogatják a drága holmikát, melyeket nem használtak fel a tornác díszítésére, hanem egy sarokba dobtak.)

GAZDAG :

Ki derekul megcsatázott, dús zsákmánnyal hazatért,
Vigadni hát ne resteljünk, ülj tort fáradalmidért
Te is, te is, jó barátom kivel oly sok gond s baj ért.

KAPZSI :

Zsákmányod fölös lomából vennék egy s mást jó árért.

GAZDAG :

Ez a halmaz száz aranyat számolatlanul megér.

KAPZSI :

Bolondnak tartsz, tönkre tennél, így koldusbotra jutok.

GAZDAG :

Te sündörögsz itt nyomomban, utánad én nem futok.

USZORÁS :

Pénzt adok én jó kamatra, esztendőre megadod . . .

KAPZSI :

Táguj innen, ez az üzlet rég enyém, mit zavarod ?

(Mohón pénzeszsacsckót nyom a *Gazdag* markába, melyet az azonnal szolgálainak vet oda.)

GAZDAG :

Itt az ára, folyék a bor, hiány miben sem legyen !

I. SZOLGA (*hajlongva*):

Inam nem rest, futok rögvest,

II. SZOLGA :

Lakomád előterem.

GAZDAG :

Jöjjetek hát, jóbarátim, vágyunk ajzza élvezet
Kényeinknek, kedveinknek semmi drága nem lehet.
Szép vadat, mit ad az erdő, nyársra vonva itt lelünk,
Hegyek nektárja öntözze válogatott ételünk.
Vénusz asszony szépségével csiklandozza meg ölünk,
Szép leányt ha megkívánunk, roskadásig ölelünk.

A GAZDAG KÍSÉRETE :

A Vigalom asszonyának hódolunk ma kéjesen,
Széplány csókja ajzza kedvünk, nem halunk meg sohasem !

(Észvesztett orgiába kezdenek, tüzes zene szól, esznek-isznak, majd szép lányokkal táncraperdülnek.)

PARASZT (*véres ábrázattal jön, kétségbeesetten jajjong s a haját tépi*) :

Oda munkám, oda minden, termésem elrabolák,
Háborút visel a király : felfalnak a katonák.
Mi lesz vélem majd a télen, mit vetek el földemen ?
Adót miből fizetek majd ? Papomat hogy részelem ?

USZORÁS :

Adok én pénzt jó kamatra, esztendőre megadod,
Ha új termés tölti kamrád, játszva törleszd kamatod.

PARASZT (*kezébe csap*) :

Segíts meg hát, míg az Isten jobb napot szán énnekem.

USZORÁS (*pénzt ad neki*) :

Tíz aranyból minden gondod hátad mögé hajítod.

PARASZT :

Legyen meg hát, szántanom kell s jobb jövőre számítok.
Háború volt, gabonámon borsos áron túladok,
Hadd fizesse meg a város károm, mit harc okozott.

(Félre, magában számíthat.)

Háború most megemészté élésünknek legjavát,
Árát tehát én szabom meg, bárki vegyen gabonát.

(Kintornától kísért keserves dallam hangzik fel, béna, nyomorult, varas sebekkel telt, mankókra támaszkodó sereg érkezik: A háború nyomorultjai.)

KOLDUS :

Született-e nyomorultabb e földre, mint én vagyok?
Fejem alja a csupasz kő, számomra nem jut vacok,
Takaróm a csupasz égbolt, hálótársim a fagyok,
Mik dermedtre géمبرítnek; nyáron cigánnyá égetnek
Tikkasztóra fült napok.
Horpadt hassal alszom én el és éhkoppra virradok,
Háborúk nyomorultjának csak egy garast dobjatok.

KOLDUSOK KARÁNAK EGYIK FELE :

Ég kegyelme türelemmel enyhítse meg nyomorunk,

KOLDUSOK KARÁNAK MÁSIK FELE :

Hadd higyjük, hogy nekünk is kél, virrad egyszer jobb napunk,

EGYÜTT :

Ha az élet rengetegjén bátran által haladunk.

GAZDAG (barátaihoz) :

Gazdagságom büszke fényét fitogtatni nem tudom,
De ki portámon belépett, ne érje el unalom.

(Poharával kocint, a zene tuszt húz.)

KOLDUS (sebeit mutogatva elébük áll) :

Könyörülj hát nyomorulton, szíved töltse száanalom,
Alamizsnát én nem kérek, sebemet ha mutatom,
Lehetetlen, hogy ne adjál, számolatlan, szabadon.

KEGYELEM TÖRVÉNYE :

Mindíg csak jót tegyetek, Isten lát benneteket.

KOLDUS (elnyújtott hangon énekel) :

Vigaszt e szóból merítetek, essék meg hát szívetek!

GAZDAG :

Unalmas nagyon ez ének, kotródjatok, tetvesek!

(A koldussereg félénken visszahúzódik a paraszt háza felé, de bemenni oda sem mer, mert onnan veszekedés zaja hallatszik ki. A *Erőszakos* elveszi a *Paraszt* tíz aranyát, amit az előbb vett kölcsön.)

ERŐSZAKOS :

Nyolc aranyad jár még nékem füstpénn s fejadó fejében,
Adód bérlém, nem kapom,
Ha nem fizetsz csengő pénzben, gabonád sem lesz a télen,
Szekeremre rakatom.

PARASZT :

Nem adhatok, nincs több pénzem, ezt is nagy kamatra kértem
Uzsorástól, nem adom
Utolsó tíz zsák termésem, éhen veszünk el a télen,
Még vetéshez sincs magom.

ERŐSZAKOS (int poroszlóinak) :

Vigyétek hát, ez a nyolc zsák törlessze le az adóját,
Kettőt neked meghagyok; (*enyhébb hangon*)
Drágábban számítom búzád, hogy tartozásod kifussa
S te se maradj csupaszon.

(Poroszlóival elviteti a nyolc búzászsákot, ő maga pedig a gazdaghoz megy át, ahol poharat nyomnak a kezébe, kockázni kezdenek vele s elnyerik a pénzét. Egy lány ül az ölébe, az is pénzt kap tőle.)

PARASZT (kétségbeesetten tördeli kezét) :

Istenem, most hová légyek, koldusképpen miként éljek,
Oda búzám, kenyerem;
Van ezekben cseppnyi lélek, avagy farkastól levének,
Hogy így bánnak el velem ?
Egek ura, te ezt tűröd, villámidat le nem küldöd
Lesujtani a gonoszt, aki ártatlanok vérét
Szipolyozza s igaz bérét elorozva, törvényt oszt ?

ÁLNOK (besurran a Paraszthoz) :

Erőszakos adószedőd gazdagnál keres szeretőt,
Kockán veri pénzed el,
Adód gazdag harácsolja, neked csak a gondot szánja
Mai törvény ezrivel.
Jobb volna, ha te se túrnél, gazdag erdejében lőnél
Nekem s neked vadakat,
Orvvadászként konyhád füstje fűszeres szaggal terjengne
S majd felvetne a pénzmag.

A KÉTELY :

Mért ne tennéd, rajta, tedd meg ! Más rabol és mint hitetlen
Buján éli életét.

Hátadon, hogy más taposson, mért hagyod, mért ne adhasson
Neked más erdeje bért ?

A HIT :

Jó munkában megőszültél, hitedben vigaszt kerestél,
Mostan meg ne tántorulj ;
Gondviselőd vigyáz reád, de e gonosz a kalodád
Ácsolja már cudarul.
Pellengérré juttat bizton, szégyenbélyeg homlokodon
Gyalázatod hirdeti ;
De ha ezt el is kerülnéd, másik létben keserülnéd
Bűnöd büntetéseit.

A KEGYELEM TÖRVÉNYE :

Más jószágát ne kívánjad, így szól a parancsolat.

ÁLNOK :

Kéne pénz, de reszket inad ? Bátorságod megszaladt ?
Nyúlként lapulsz, vacog fogad, így lesed falatodat ?

PARASZT :

Kotródj innen, te ebfajzat, míg másképp nem mérem utad
S nem repülve penderülsz ;
Eddig keresztényként éltem, lopás, orzás nem volt vétkem
Haljak is hát folt nekül.

(Öklével utána fenyeget, majd félre magában szól.)
Ha éhkoppra kényszerítnek, mintsemhogy éhen elvesszek,
Adjon tág erdő vadat ;
Magamnak én megkerítem, titokban el úgy emészttem,
Hogy rá nem vásik fogad.

(Az álnok elsompolyog s a gazdag tornácára settenkedik, a *Paraszt* gondokba
merülten előveszi kenyerét és búsan falatozni kezd.)

ÁLNOK :

Rút parasztja dühét fujja urak, magasságtokra
Írighen néz, nyála foly ;
Ily csekélység mért izgatna, csorogjon csak írighy nyála,
Folyjék vígsággal a tor.

GAZDAG :

Jer hát te is, légy velünk, osszadd meg eledelünk

(A távolból győzelmi induló hangjai harsannak fel.)

BÖLCSESEG (meghallja a zenét és előrelép) :

A király jön, útján várja hódolatunk s örömünk.

GAZDAG :

Magasabbat nem kívánunk, mink van, elég az nekünk,
Büszke fejem meghajtani átallom én, mint a bűnt.

SZÉPSÉG :

Én meg elébe megyek, hadd lássa szépségemet,
Hátha koronás fejéke látásomra megremeg ?

PARASZT :

Házamba hadd búvok el, király jön seregivel,
Beszállásol, adót, terhet duplájára feleml.

(A győzelmi induló most már egészen közéről hallatszik. A *Király* pompás baldachin alatt jelenik meg, melyet négy apród tart fölötte. Kísérete háborús díszben, fegyveresen, zászlókkal követi, a nép üdvívalgással fogadja.)

KIRÁLY :

Szűk nekem már a világ, rég ledöntém határát
Számptalan birodalomnak, mik utamat elállták.
Napkelettől napnyugatig leigáztam népeket,
Hódolók és alattvalók mélyre hajtják fejüket ;
Mégis újabb célt keresek s nem tudom már mit tegyek,
Méltóbb tettek mint öveznek büszke koronás fejet ?

A KEGYELEM TÖRVÉNYE :

Mindíg csak jót tegyetek, Isten jár felettetek.

VILÁGANYA :

Úgy bizony, e parancs felett király sem úr, hajtson fejet
S halmozzon jó tetteket;
Mert a végső ítéletkor, mikor teste éled porból,
Könnyen pokolra mehet.

(Lassan alkonyodni kezd.)

KOLDUS :

Ha más szerencsését látom, nyomorom jobban sajog,
Rimánkodva kezem nyujtom, rám senki se mosolyog,
Király hatalma fényében sátra alatt imbolyog.
E hölgy hiúsága rabja, teste gyenge, mint a hab.
Bőre fehérségét óvja, tejben fürdik mindennap
Nem is sejti, hogy él pőrén, kibe vad éhség harap.
Még a sokat gyötrött paraszt fogára is akad falat
Ha munkáját végezé, gazdag falja lakomáját,
Útról szedi fel pajtását, csak vár rám az éhezés.
Ők nélkülem mind megvannak, de a koldus éhen halhat,
Ha szánalmat nem arat ; Tán a Szépség segít rajtam,
Már csak benne van bizalmam : szép hölgy, tekintsd gyászomat !

SZÉPSÉG (*kíséretéhez*) :

Barátnőim, kérlek szépen, melyik ékszer illik nékem ;
Mi az ami jobban hat ;
Ha csak virág van hajamban, s egyszerű gyöngysor nyakamban,
Vagy ha diadémomat
Tűzöm fel s hold fénye rajtam szikráztat gyémántokat ?

KOLDUSOK KARA :

Szép hölgy, lássad gyászunkat.

(A Szépség nem veszi észre hanem gyöngyeit és ékszereit próbálgatja barátnőivel.)

VILÁGANYA :

Bolond vagy, nem veszed észre kívánságod mily bohó ?
Ki magát is elfeledte, máshoz hogy lehetne jó ?

(A Koldus kíséretével most újra a mulatozó gazdaghoz fordul.)

KOLDUS :

Lakomátok morzsáiból vessetek egy keveset

KOLDUSOK KARA :

Ami ügyis kárba veszne, amit meghagy ebetek.

GAZDAG :

Újra itt vagy, semmiházi, koptatod küszöbömet ?
Kushadj csak kint a küszöbnél, várj sorodra, ebszerzet !

KOLDUSOK KARA :

Ne légy kemény, szánj meg minket, essen meg hát szívetek !

GAZDAG :

Orcátalan cigánynépség, keressetek más helyet.

KOLDUS :

Ki zenére s vigalomra pénzét számolatlan szórja,
Nekünk nem vet egy garast ?

GAZDAG :

Fogd be szádat és ne jártasd mert szétverem csontodat.

VILÁGANYA :

Dúsgazdagnak lakomáján mintha csak Lázár jajongna
Vagy Jób testét, a varast,
Cserépdarabbal vakarná s kínja sírna csak panaszt.

KOLDUS (*a király felé lép*) :

Ha gazdag sorsom nem szánja,
Országunk dicső királya kínom majd megenyhíti ;
Könyörület hassa szíved, légy irgalmas, mikor híved
Iábad könnyel öntözi.

(Térdrogy a király előtt.)

KIRÁLY :

Keressétek kérvényekkel Alamiznamesterem . . .

VILÁGANYA :

Miniszterek vigyáznak rá, hogy álmod nyugodt legyen.

KOLDUS (*felkél a király lábától és a paraszt házához megyen, ahonnan előbújt ismét a gazda*) :

Úgy hát te, ki veritéked árán szerzed kenyered,
S minden magod tízszeresen, százszorosan megnyered,
Neked essék meg hát szíved nyomoromon, éhemen.

KOLDUSOK KARA :

Ha te sem adsz, vesszünk éhen, nincs számunkra kegyelem.

PARASZT :

Isten rendelése folytán én az ásót forgatom,
Veríték lepi el orcám, míg földem learatom,
Száz adó nyúz, roskad portám, széllelbélelt kolduson
Nem segíték, magamnak sincs maholnap, hogy mit egyek!
Nem dolgoztok, ti naplopók, mért jajgattok : „Mit egyek ?“

KOLDUSOK KARA :

Ha csak hóhérhoz nem állunk szedni hulló fejeket,
Milyen munkát bírna vállunk ?

PARASZT (*vállatvonva*)

Úgy, hát ne is egyetek.

KOLDUS :

De e földi forgatagban úgy rendelték, én legyek
Ország-világ utolsója s így kolduljam kenyered,
Amit a föld neked terem, mert gondját *te* viseled.

PARASZT :

Senki nem kívánja tőled, hogy élted elcsavarogd
Köröskörül a világon akad végzetlen dolog ;
Jó iskola a szegénység, hogy tested igába fogd.

KOLDUS :

Nem indul hát szíved rajtunk ?

PARASZT (*háta fordít*) :

Utálom a naplopást-

KOLDUS (*a Bölcsességhez fordul*) :

Így hát te hozzád sóhajunk.

KOLDUSOK KARA :

Segíthet-e rajtunk más ?

(A Bölcsesség kíséretével kenyeret oszt ki a szegények között.)

BÖLCSESEÉG :

Italt a szomjúhozóknak s ételt, ha ki éhezik
Adni szívünk ne sajnáljon, szomorút lágyan simítson
Mindíg gyöngéd két kezünk, így rendelte Mesterünk.

A BÖLCSESEÉG KARA :

Isten úgy tekinti azt,
Ki felebarátját segíli, mint ki neki nyujt vigaszt.

KOLDUSOK KARA :

Adjon az Úr ezerannyit ! Lelketeket a malaszt
Felemelte, jóvá tette, így vezet Ő sok igazt,
Kinek Élő kenyere mindennapi szentmise.

(A *Bölcsesség* a koldusok közt foglalatoskodván, megbotlik az egyik koldus földön elnyujtott faláában és a földre esik.)

BÖLCSESEÉG :

Óh, Istenem !

KIRÁLY :

Mi van veled ?

KOLDUS :

Megbotlott az Istenadta,

Gáncsot egy faláb vetett, arca véres, teste reszket.

KIRÁLY (kezét nyujtja) :

Oltalmára sietek

S nem tágitok el mellőle, neki mindíg segíték.

BÖLCSESEÉG :

Köszönetem néked, Felség, karod segítségiért,

Biztosb támaszt, ha veszély ér, földön kitől nyerhetnék.

MESTER :

Kijavíthatnék sok hibát, mit itt játszó sora ejt,

Ám mindenki akaratát szabaddá tettem e helyt.

Szabadságot adtam nékik hajlamuk úzésire,

Így hát mindnek tette árán bontakozzék szelleme.

Játsszák hát ma szabadon el, kedvük szerint szerepük,

Bármeekkora zürzavar kel tettük nyomán, Mesterük

Látja, mit tettek emberül s törvényt érdem szerint ül.

A KEGYELEM TÖRVÉNYE :

„Mindíg csak jót tegyetek, Isten jár fölöttetek“

Minden egyes szereplőnek megsúgom törvényemet,

Ha gonosznak lépre mentek, magatokra vessetek. *(könyvből olvasva)*

„Enmagatok szeretete, s felebarát kímélete

Egyként éljen bennetek.“

KIRÁLY (*visszatér helyére*) :

Mivel ez a csalfa élet játékot űz velem s véled :
Sorsunk közös vándorlás ;
Együttesen, kéz a kézben támogassuk így hát egymást
S váltsunk bölcs szót szeliden.

SZÉPSÉG :

Társaság nélkül az élet pusztán árva bujdosás.

GAZDAG :

Mondjon ki-ki egy mesét . . .

BÖLCSESEÉG

Túlhosszúra nyúlna így el együttlétünk ezidétt,
Mondja el csak, ki mit gondol s mi bú terheli szívét.

KIRÁLY :

Birodalmam kormányzása nagy és súlyos feladat,
Fény övez bár, kísért árny is, lélekzetem elakad,
Ha tél és nyár változását, csillagok titkos forgását
Elámulva követem.

Sziklaváarak ura lettem, szépség meghajol előttem,
— Rabszolgámként kezelem —

Szürkesége, fényessége, világ minden teremtménye
Rabul adatott nekem.

Legyen hát, hogy megfékezzem, biztos kézzel, jól vezessem
Számptalan alattvalóm ;

(Letérdel).

Ég Ura ad erőt nékem, hogy vad lázadozóra fékem,
S biztos igám rakhatom.

KIRÁLYOK KARA (*letérdelnek*) :

Ég Ura, adj erőt néki, hogy ki vad néped fékezi

S letör botor lázadást :

Bölcsesség azt el ne hagyja, szigorát részvét puhítsa

S élte, mint példaadás,

Hódítson ott, hol bölcs kardot nem suhint, mert célja más.

VILÁGANYA :

Uralkodás tudományát Salamonként áhítozzák.

(A Halál úgy kerül a király mögé, hogy senki sem látja a szereplők közül).

HALÁL :

Megállj, te árnyékkirály, hiú vágy ne űzze szíved,
Alkonyul im már körüled, szereped betöltve már.

(A szereplők rémülten és borzadva sikoltanak fel, a *Király* kísérete a legtávolabbi sarokba menekül s a többi kórusok messze visszahátrálnak.)

KIRÁLY :

Metsző szél borzongat össze, szerepemet végezem,
Vége van hát életemnek ? Többé nem kormányzok én ?
Vonzz egy örvény, merre menjek ? Ott hol bölcsőm őrizék,
Áll egy ajtó, ám nyílását előlem befedezék.
Sujtó végzet, bölcsőinkhez vissza már nem térhetünk,
Ha egy fagyasztó lehellet megdermeszté életünk.
Forrás fakad, patak szalad, folyó tengerbe ömöl,
Tenger árja párát fakaszt, kiszárad sok langy öböl,
Felhők árja forrást emtet, táplál földi ereket,
Folyó így hát patak lehet, forrásként a tengerek
Ismét s újra megújulnak ; de agg nem lehet gyerek,
Ha már végórája kondult : felé csak sír integet.
Így ha már lejárt az óra s éltünk látta Mesterünk,
Bűntől könnyek árja mossa tisztára szegény szívünk
S vegyen az Úr kegyelmébe, ha elébe kerülünk.

KIRÁLYOK KARA (letérdelnek) :

Most, hogy már lejárt az óra s láttad művét, életét,
Add, hogy könnyével lerójjá bűnhődését vétkiért
S vedd kegyesen oltalmadba hozzád térült bús szívét.

(A *Halál* kaszájával megsuhintja a *Királyt*, aki szívéhez kap és a sír felé tántorog. Tompa halotti zene kíséri lépteit, a *Halál* nyomában halad. A *Király* kísérete lassú léptekkel, lehorgasztott fővel kíséri urát és a *Halált*.)

VILÁGANYA :

Jól fejezte be szerepét, hőn esdvén bocsánatért.

SZÉPSÉG :

Hatalmának virágjában, alattvalók seregi
Közt esett el a Király . . .

PARASZT :

Essen csak eső májusban, termésem nem kérdezi
Van Király vagy nincs Király ?
Vigabb leszen az új évem.

BÖLCSESESÉG :

Gyors halála mégis fáj . . .

SZÉPSÉG :

Járás, kelés, futkosás, fej nélküli kapkodás !
Mit kezdünk most Urunk hijján ?

GAZDAG :

Gyásztor lett a lakomám, vigadjunk csak, cimborám !

(A Szépséghez fordul)

Szép hölgy, szíved mit kíván ?

(Kilép a tornácról és kezét csókol a Szépség-nek.)

SZÉPSÉG (*kacéran*) :

Kívánságom volna száz ... ki kérdi most, „mit kívánsz ?“

VILÁGANYA :

Földi ember léte felleg, mit kis szél is szerteráz ...

PARASZT (*elröhögi magát*) :

Ha jó zsiros az örökség, vissza holtat nem kívánsz.

SZÉPSÉG :

Szépségem varázskörében nem kelle irigylenem
Király pompáját, fenségét, nem ő volt ékem nekem,
Mikor trónját véle osztám, fényességét szaporitám !
Most láttuk csak, Király élte muló, tűnő pillanat,
De én áldom sorsomat,
Mert a Szépség ékessége mindig diadalt arat.
Ha a bölcsék férfi népet „Kis világnak“ neveznek,
Ural engem ez a világ s bennem látja a mennyet.
Sorsom isteni valóját így méltán dicsérhetem,
Ha férfi sorsa a világ, asszony fölötte a menny.

A SZÉPSÉG KARA :

Sorsa isteni valóját szépség fennen dicsérje,
Ha férfi sorsa a világ, ő a mennybolt fölötte.

VILÁGANYA :

Profétánk bölcs intésére Szépség füle nem hallgat,
Gögje árán így szépsége szörnyeteg álarca csak.

(A Halál észrevétlenül bő köpenybe burkolózva belép s miközben a Szépség tükrében szemléli magát, a tükörből pillantja meg a Halált és felsikolt.)

HALÁL :

Emberszépség szép virága, gyengén fésző fájvirág,
Hajnalod virágzásába alkonyat hoz hervadást.

(Rémült jajok, a Szépség kísérete a legtávolabb sarokba vonul vissza, a többiek is messze visszahúzódnak.)

SZÉPSÉG :

Hogy a Szépség útja véges, sokan megénekelék,
Ne fuss tőlem, óh szépséges szép tavaszom, maradj még,
Hintsd rám ékes, fényességes szirmaidnak kellemét.

Jaj nekem, szegény rózsának, szirmom alig hasadott,
Alig ringott szellő hintán, alighogy illatozott,
Napsugár fakóra szívta, csörgő vázzá változott.
Hervad rózsza napszállatján, nem öltheti újra fel
Bimbózása nászruháját, zsenge újra nem fesel . . .
De mit nékem rózsza multa, tavasz zsenge koszorúja,
Ha hervad nap búcsúcsókja közben, forró nap után ;
Nem hasonlítható hozzám virág kérész élete :
Lelkes létem több virágnál, öntudatlan nyílásánál
Sokkal *többre* terveze a Teremtő bölcs keze.
Nap, bár láttad születésem, nem szemlélheted a végem,
Ily mulandó nem vagyok ;
Öröklét lett osztályrészem, falevélként nem enyészem :
Halál, megfelelj nekem, mit szám szólott, igaz-e ?

HALÁL :

Örök a lélek szépsége, muló csak test kelleme.

SZÉPSÉG :

Szörnyű, hogy bölcs válaszodra ellent nem is mondhatok :
Bölcsöm alig ringatott még, vár rám hideg sírtorok ;
Eddig balgán játszadoztam, tovább már nem játszhatok,
Gyötör önvád, szörnyű kétség, ki mit sem javíthatok.

SZÉPSÉG KISÉRETE :

Alig ringatták bölcsőjét, vár rá szörnyű sírtorok.

(A *Halál* hívogatón int a *Szépség* felé, majd a sír kapujáig kíséri. Halk, bánatos zene szól. A *Szépség* kísérete elkíséri asszonyát a sír kapujáig.)

VILÁGANYA :

Jól fejezte be szerepét, hön esdett bocsánatot.

AZ ÖSSZES KÓRUSOK :

Játszi kergetődzés közben, lesve zene lágy szavát,
Szépség is halálra vált.

PARASZT :

Láthassak csak kéményemben füstön sonkát s szalonnát,
Szám Szépségért nem kiált.

BÖLCSESÉG :

Gyors halála mégis fáj.

KOLDUS :

Üres nélküle e táj . . .

BÖLCSESÉG :

Mit kezdünk most Szépség hijján ?

GAZDAG :

Vigadjunk csak cimborám !

PARASZT :

Ha sorsom átgondolom, nincs éjjelem s nincs napom,
Hogy földemért ne aggódnék, sárban, fagyban ne loholnék
S ne túrnék el meleget, mit hoz Sándor, Benedek . . .
Lelki üdvösségem táján cudarul áll mégis szénám :
Ha jószándék mást is sugna, szívem-szám, hogy hálát adna,
Ritkán akad rá eset ;
Jó termésem munkám hozza, káromat rontás okozza,
Csak teremtő Istenem kezét el nem ismerem.

VILÁGANYA :

Fizetné már adósságát, ki úgy érzi, tartozik . . .

KOLDUS :

Mégis derék ember azért ha jól le is szídotott itt.

(A *Halál* kaszájával a vállán észrevétlenül jelenik meg mögöttük.)

HALÁL :

Küzködésed, gyötrődésed most végéhez érkezett.

(Kaszájával végigsuhint a *Paraszt* feje fölött.)

Más mező vár, nem a földed, hol majd Istent fölleled.

(Elborzadt kiáltásban tör ki mindenki, a parasztok a legtávolabb sarokba menekülnek, a többiek is visszahátrálnak a *Halál* elől.)

PARASZT :

Halál, ha ismersz kegyelmet, engem még le ne arass.

(A *Halál* újra meglegyinti, mire rémülten a *Mester* felé fordul.)

Vagy döntsön szegény ügyemben magasabb parancsolat :

Hogy menjek el, mikor holnap szántnom s vetnem kellene,

Aratásig pénzt vettem fel, uzsorás nem vár velem !

HALÁL :

Uzsorásod már halott, s kik környeztek gazdagot :

Kapzsi, erőszakos, álnok, ítélőszék elé állott

(A *Paraszt* a *Gazdag* tornáca felé néz, ahol még most is mulatnak és csevegve poharaznak, de sem az *Erőszakos*, sem az *Álnok*, akik szeme láttára mentek át egy pohár borra az előbb, már nincsenek ott.)

PARASZT :

Gyorsan elrepült az élet, furcsa módon szédülök . . .

Mit vitázzak, vár a sír már, mélye húz, belédülök.

(Térdre esik.)

Ha hibáztam életemben, bűnömet szükség szülé,

Tisztulásnak vágya éget . . . hogy megyek bírám elé ?

PARASZTOK KARA :

Bár hibázott életében, bűnét csak szükség szülé,
Tisztulásra vágyat érez, úgy megy Birája elé.

(A *Halál* kaszóját nyújtja és a megrokkant paraszt belékapaszkodva, majd a *Halál*-ra támaszkodva kivánszorog a színről. Halk, szomorú falusi énekszó dallama hallatszik míg a *Halál* és a *Paraszt* belépnek a sír kapuján. Az összes kórusok elkísérik őket a sírig.)

VILÁGANYA :

Eleinte majd pogánynak hittem őt, de most kitűnt ;
Igaz valóját nem láttam, élt őbenne szent hitünk.

AZ ÖSSZES KÓRUSOK :

Szántástól és aratástól, portól, szennytől, megviselt
Szegény öreg nyugalmat lel . . .

KOLDUS :

Hátán sok gondot cipelt.

BÖLCSESEÉG :

Hogy sajnálom !

KOLDUS :

Ej, be szánom !

BÖLCSESEÉG :

Ez is elment.

KOLDUS :

Vége lett . . .

BÖLCSESEÉG :

Mit kezdjünk most ennek holtán ?

GAZDAG Mulassunk csak, cimborám ! (*félíg részegen*) :

Mindezek példajaként, láthatjátok, mennyit ér
Földi élet, mely virágként hajnalpírral kivirul,
De estére vége, fujj ! Ha már ily gyorsan virul,
Ne törődjünk sokat véle, ürítsd gyorsan poharad,
Csak vigadjunk, kaput zár az ügyis, ki hátul marad.

GAZDAG KISÉRETE (*poharakkal veri a taktust*) :

Töltsed csak meg jól hasad, egyél, igyál pukkadásig,
Míg csak fogad el nem vásik és sír szája rád nem ásít,
Élvezd ifjúságodat !

VILÁGANYA :

Bölcsesség ez is, de vásott, régen elnyűtt ócskaság,
Üdvöztőnk jötte előtt már pogányok is megúnták.

BÖLCSESEÉG :

Ki jön soron ?

KOLDUS :

Én jövök most
S megátkozom a napot,
Mely szültömre felhajnallott, hogy lássam e csúf világot,
S meg a sötét éjfelet, mely sajgó kínokra nemzett.
Köd belepjen hegyet-völgyet, nap sugára ne rózsázza
Hajnalpírral az eget,
Felhők sötét kárpitján át ne hintsen több meleget.
Örök éjjél leljen mindent, világtalan, vaksötét,
Felhők között fényt ne lásson baljós, csillagtalan ég ;
Minden fénykút kialudjon, emberszem fényt ne pillantson
Setét vándorútjain. (*Letérdel*)

Uram, nem azért szórom szét fájdalmam bős átkaikat,
Mert rút szegénység várt rám itt, engem csak az keserít :
Hogy viseltem bűn jelét, mitől nem ment nemzedék.

KOLDUSOK KARA :

Urunk, nem azért szórjuk szét fájdalmunk bős átkaikat,
Mert rút szegénység várt ránk itt ; minket csak az keserít :
Hogy viseltük bűn jelét, mitől nem ment nemzedék.

VILÁGANYA :

Kétségbeesés látszatját ügyesen elkerülék.

GAZDAG (*Nevetve cimboráihoz*) :

Mind elveszté ez esztét ?

(A koldusokat utánozva.)

„Urunk, nem azért szórjuk szét vad fájdalmunk átkaikat,
Mert rút szegénység várt ránk itt ; minket csak az keserít ;
Hogy viseltük bűn jelét, mitől nem ment nemzedék.“

(Hangos kacagásban törnek ki.)

Örökségünk jobb mint nekik . . .

GAZDAGOK KARA :

Egyél-igyál pukkadásig, töltsed csak meg jól hasad,
Míg csak fogad el nem vásik és sír szája rád nem ásít,
Élvezd ifjúságodat !

(A *Gazdag* kísérete féktelen kacagásban tör ki, amely a *Halál* felléptekor rémületté változik és a részek arca vad halálfélelembe torzul. A *Halál* belép a mulatózók közé, ahol egy pillanata még, hogy a legmagasabbra csapott a féktelenség. A *Gazdag* kísérete a legtávolabbi sarokba menekül, miközben a koldusok kara a *Halált*, a *Gazdagot* és a *Koldust* fogja közre.)

HALÁL :

Szigorúan elszámol most életéről gazdag s koldus,
Mégméretik nyomor kínja, s mégméretik szintűgy a dús.

GAZDAG (*haját tépi*) :

Jaj nekem !

KOLDUS (*felujjong*) :

Mily örömhír ez !

GAZDAG :

Nem remegsz hát, nyomorult ?

Elfutni kedvet nem érzesz, hogy végórád rádkondult ?

KOLDUS :

Nem, mert ez a rémület, mely átjár csontot, velőt,

Nem kerül el embertestet, ha áll a halál előtt.

Királyt sem ment szent kenet, ha itt lent sorsa betelt,

Szépség fénye, glóriája, távozni nem nyujt hitelt . . .

Mért szökne hát el a koldus, mi jót hagy e földön itt ?

Jó a halál, mert megváltja s eltörli mind kínjait.

GAZDAG :

Zokszó nélkül könnyen mész hát ? Vissza nem húz semmi sem ?

KOLDUS :

Nem hagyok e földön semmit, mi megkötné életem.

GAZDAG :

Én meg mintha rontás verne, úgy csügg szívem kincsemen.

KOLDUS :

Örömnapp ez !

GAZDAG : Gyászom napja !

KOLDUS :

Szabadulás !

GAZDAG : Kárhózat !

KOLDUSOK KARA :

Koldust lakomája várja !

GAZDAG :

Engem milyen sors fogad ?

(A *Halál* kaszájával meglegyinti *Koldust* és a *Gazdagot*, miközben távolról a zene hallatszik, melynek hangjainál mindhárman a sír felé mennek. A kórusok egészen a sír kapujáig kísérik őket.)

VILÁGANYA :

Milyen másként járja ez s az sírja felé az útát.

BÖLCSESEÉG :

Elmentek hát. Most a színen egymagamban maradok . . .

Mért időznék, rám is vár már biztos, hűvös sírtorok.

Mért ne mennék hát elébe ? Mindent, mi köt, eldobok.

(A sír kapujában most feltűnik a *Halál*, amint csendesen vár a *Bölcseségre*.)
Véget ért itt lent a játék, de fent új színtér fogad...
Látva tévelygéseinket, keressetek jobb útát.

(A *Bölcsesség* csendes megnyugvással, békében búcsúzik el kíséretétől és rémület nélkül, szilárdan megy a *Halál* elébe, aki csak azután lép a nyomába, mikor már átlépte a halál küszöbét. A *Bölcsesség* elvonulta közben egyházi gyászánek hangjai csendülnek fel, a kórusok azonban hangtalanul kísérik a *Bölcséséget* a sír kapujáig és hangtalanul hagyják el lassan a színt is.
Fent az *arkangyalok* is eltávoznak és a *Mester* kapuja, a hármassoltár bezárul. Némán szélednek az *Égi Seregek* és lassan bezárul az *Ég kapuja*.
A *Világanya* is visszasüllyed földburka alá, a földburok összezárul.)

Függöny.

HARMADIK RÉSZ

(Harangok ércszava hívja össze az *Égi Seregeket* és vezeti be az ítéletet. A harangok zúgását égből áramló orgonaszó váltja fel. Az *Ég* kapuja megnyílik megjelennek a *harsonás angyalok* és az *Órangyalok*. A két *Arkangyal* megjelentével a *Mester* is láthatóvá lesz a menny kapujában. Az *Égi Seregek* leborulnak és magasztaló éneket zengenek.)

A MESTER :

Érdem szerint mérve jussát, jó most elnyeri jutalmát,
Gonosz büntetést arat, mert szegé parancsamat.

(Az *Égi Seregek* énekének befejező részei után a két *Arkangyal* eltávozik, amire az *ég* kapuja is bezárul. Üregéből felemelkedik a *Világanya* két földszellem kíséretében, akik magukkal hozzák nagy faragott ládájukat.)

VILÁGANYA :

Rövid volt a földi játék, — élet gyorsan elrohan —
Ki ezt lent el nem feledte, ide léphet boldogan.
Elnémult már lent a színpad, hol nyüzögtek emberek,
Földi enyésző alakjuk por lett, porból vétetett,
A Királytól a Parasztig most mindent visszaveszek,
Mit hiú látszatra kaptak, míg játszhattak életet;
Itt lesem meg őket sorban e sötét kapu megett,
Hadd omolják szét a porban, ami onnan vétetett.

(Gyászinduló tompa ütemei mellett lép elő a Sír kapuja mellől a *Halál* és egy fekete dobon lábszársonnal dobolni kezd. Mögötte szürke lepleikben közelegnek az elhaltak és a *Világanyától* kapott ékeiket, jelvényeiket és szerszámjaikat a karjukon hozzák. Mikor mind felsorakoztak, a *Halál* eltűnik.)

VILÁGANYA (a *Királyhoz*):

Ki először léptél itt be, mi volt földi szereped?

KIRÁLY:

Pillanatnyi elmultával uradat már felede?

VILÁGANYA:

Nem tarthatom számon a port, mi rostámon átesett.

KIRÁLY:

Birodalmam végtelenjén sohse bukott le a nap,
Nyugatán ha alkonyult már, keletét a pirkadat
Rózsaszín sugári lepték: de most itt az alkonyat.
Minden hatalom enyém volt, dicsért kelet és nyugat
Más őrzi most koronáját, ki diadalkapukat
Nemcsak örökségként vett át, de épített újakat.
Népeimmel hadba szálltam, megdönték határokat,
Végtelenjén a világnak, karddal írtam sorsukat,
Mind szoros egységbe zártam, így szolgáltam javukat.
Trónom fényes boltozatja bíborpirtól ragyogott,
Koronám fényáradása tükrözte rá a napot.

VILÁGANYA:

Lök ide hát koronádat, palotád már lakod,
Vesd le hát bíborruhádat, nem tiéd már jogarod;
Ahogy a világra jöttél, kapuját el úgy hagyod.
Bíborod mily büszke ék volt, más is örül majd neki,
Ki trónusodba beül majd s testét véle ékíti:
De most korona és jogaraktáramat illeti.

(Elveszi tőle bíborát, koronáját és jogarát és a lábába helyezi.)

KIRÁLY:

Nem te nyujtád mindezt nékem? Alig kaptam, elveszed?

VILÁGANYA:

Csak kölcsönbe kaptad ékem, nem mint örök részedet,
Ha tartósnak hitted fényét, balgaságod rászedett.

KIRÁLY:

Ki higgyen hát hatalmában, ha ily gonosz két kezed,
S mit jobboldal kegyként nyujtasz, balkezeddal elveszed?
Mi hasznom volt nékem abban, hogy vezettem népeket?

VILÁGANYA :

Jutalmad, vagy büntetésed érdem szerint elveszed ;
Nem kérдем, hogy jóra, rosszra vezetted-e népedet,
Ám csupaszon lépheted át csupáncsak küszöbömet.

(A Szépséghez fordul.)

Mit játszottál lent a földön ?

SZÉPSÉG :

Földi szépség látszatát.

VILÁGANYA :

Raktáramból mi volt részed ?

SZÉPSÉG :

Rózsásarcú ifjúság.

VILÁGANYA :

Úgy, hát hová lett szépséged ?

SZÉPSÉG :

Nem bírta el sír fagyát.

VILÁGANYA :

Öreg testem fordul egyet, s tavasz ontja szirmait,
Perc szállításán virág nyílik, perc szállításán elvirít,
Bárhogy örzeném virágit, fordulnom kell : szél sívít,
Hideg fagy emészt meg mindent s a hó mindent elborít.
A Királytól birodalmát s teste külső ékeit
Két kézzel kell elrabolnom, de mit vegyek vissza itt,
Hol előttem a Halál járt, lekaszálván rendjeit ?

(Kiveszi a tükröt a Szépség kezéből és arca elé tartja.)

Nézz tükröd ezüst tavába!

SZÉPSÉG (*feljajdul*) :

Látom pusztításait.

VILÁGANYA :

Bájadnak sok szép virágát hova szórtad, merre lett ?
Én hintettelek be véle, add hát vissza részedet !

SZÉPSÉG :

Halál vámján áthaladtam, szépségem odaveszett,
Ott maradt arcom pirosa, ott szájamnak bíbora,
Tavaszom minden virága s két ajkamnak mosolya.
Rózsáimnak minden szála egyenként elhervadt,
Búzavirág szürkére vált, szegfű sem illatozott.
Tavaszom bús télre fordult, éj lepte be a napot,
Gyöngyeimnek szikrázása mind kavicsá változott ...

Kialudt szemem világa, többé könnye sem fakad,
Szépségemnek pompájából egy szikrányi se marad.

(Elölép a Paraszt.)

VILÁGANYA :

Mi voltál te túl e réven, rogyaönt lábú bús öreg ?

PARASZT :

Hé paraszt, kend, öregapám, mindenki így kérdezett,
Ha úrral kerültem szembe az útfélen, vagy adót
Keservesen megfizettem s értelmem botladozott
Urak számolni tudásán s nem jól értettem a szót.

VILÁGANYA :

Vissza hát, mit néked adtam !

PARASZT :

Tőlem ez is követel ?

VILÁGANYA :

Ásót nyomtam a kezédbe.

PARASZT :

Fukar kegy volt, szűk hitel . . .

VILÁGANYA :

Mégsem tarthatod magadnál, ha egyszer sorsod betelt.

PARASZT :

Nézd csak, nézd, e mérges szerzet milyen hozományt adott,
Hagyta, hogy görnyedten ássak, míg csak meg nem szakadok
S most, hogy útunk széjjel válik, foga ásóm után vásik.

(A Gazdag és a Koldus jönnek.)

VILÁGANYA :

Ki közeleg ?

GAZDAG :

Szerelmesed, ki elhagyni nem akart.

KOLDUS :

És egy másik, kinek most itt nyugtot ád e békés part.

VILÁGANYA :

Hogy van az, hogy ketten jönnek át a sírnak kapuján
És egyiknek arca boldog, míg a másik halovány ?

KOLDUS :

Kenyeremet könny öntözte, koldus voltam odaát.

GAZDAG :

Semmiben sem láttam hiányt, mit szemem-szám megkívánt.

VILÁGANYA :

Add ide hát gazdagságod, aranyad és ékszered !

(Elveszi tőle láncát és boglárfüzérét.)

KOLDUS (*széttárja két üres kezét*) :

Kinek semmi bugyra nincsen, tú fokán is átmehet.

(Elölép a Bölcseség.)

VILÁGANYA :

Kezem mit rakott bölcsődbe, hogy kikérted részedet ?

BÖLCSESEG :

Darócruhát, néhány imát, Istennek szánt életet.

VILÁGANYA :

Add vissza hát, e kapun át senki semmit sem vihet.

BÖLCSESEG :

Sohse hagyott cserben könnyem, míg virraszték éjeket,

Ha elveszed, tiéd lehet mind, mit ejték könnyeket ...

Vegyed el hát imáimat, esdeklésem hó szavát,

Imafolyam elmorajlott, árját meg nem szegte gát ...

VILÁGANYA :

Nincs mit visszavennem tőled, ez nem porló vagyond ;

Ami jót tettél a földön, mind magaddal hozhatod.

GAZDAG :

Boldog az, ki hatalomért éltében nem törtetett.

SZÉPSÉG :

És ki szépsége dícsértén hiúságba nem esett.

GAZDAG :

Mily szegény itt, kit odaát gazdagsága felvetett.

PARASZT :

Előlem a magas eget földem mért takarta el ?

KOLDUS (*mellére üt*) :

Nyomorának kétségében mért lázadt fel e kebel ?

VILÁGANYA :

Nincs idő itt bűnbánatra, mért dermedez testetek,

Aki meghalt, sírján túl már nem szerzhet érdemet.

Kioltottam a Szépségnek hiúságos két szemét,

Királyoknak féltett éke ládám mélyén rongy-szemét.

Ha rászolgált, egyként táplál mindenkit itt a remény,

Koldusbot s királyi pálca Isten előtt egyre mén.

Világ hazug színpadához mért tapadtok görcsösen ?

Lépjetek e réven által, más világ vár odafenn.

(A sírok kapui lassan kitérülnek.)

KIRÁLY :

Mikor a világra szültél, lágyabb volt mindkét kezed,
Most, hogy holtan visszatérünk, minden ízünk megremegeg.

VILÁGANYA :

Jól jegyezd meg a tanítást : kit Fortuna felemel,
Mind dicsér az engem fennen, neki földem lágy kebel,
De akinek hátat fordít : reám mind öklöt emel.
Bölcsőjének zugolyában az embert átölelem,
Fordítsd ám csak meg a bölcsőt, koporsód előterem :
Jöttöd percén bölcsőd vagyok, holtadkor meg sírverem.

KOLDUS :

Ha a Világ túlad rajtunk, ne időzzünk ideleenn,
Játékunknak jutalmául megígérte Mesterem,
Hogy ki dolgát jól végezte, gazdag jutalmat nyerend :
Az Ő égi asztalánál lakoma vár odafenn.

(A koldus elsőnek akar belépni sírvermébe, de a király elállja az útját.)

KIRÁLY (a Koldushoz) :

Gúnyolódni jött tán kedved, szolgáságod elfeledted,
Semmiházi koldusa ? Nem féled már a fegyelmet,
Már rangomat sem tiszteled s lábad élémbe teszed ?

KOLDUS :

Itt már nem te vagy az első, sírban mindenki egyenlő,
Hogy mi voltál, nem számít már : szerepednek vége lett.

GAZDAG :

Mit, hát mindent elfeledtél, tőlem alamizsnát kértél !

KOLDUS :

S nem adott fősvény kezed.

SZÉPSÉG :

Földi lárvád elvetted, úrnőknek kijáró tisztet
Megadni is elfelejtsz ?

BÖLCSESEÉG (csitítva) :

Egyformák lettünk itt mind lent, nemsokára sírunkon fent
Elhervad a nefelejts.

(Most a Paraszt akar előre menni, de a Gazdag útját állja.)

GAZDAG :

Félre az utamból, Paraszt !

PARASZT :

Káromlásod itt nem maraszt, tréfáidból már elég !
Halott : halott, nem tart köztük Gazdagot számon az ég.

GAZDAG :

Csak már látnám ítéletem, lélekzetem is kihagy,
Ez meg itt az utamba áll, hogy bosszantson a bitang.

KOLDUS :

(Letérdel a halotti árnyak közepette.)

Ura földnek és mennyeknek, parancsodra megjelentek
A föld száműzöttjei :
Szerepüket eljátszották, részüket most Tőled várják
Üdvöd örökösei.
Trónusodnak zsámolyánál, ítéleted asztalánál
Ne légy hozzánk mostoha ;
Hasadjon meg ég kárpítja s bár fényed szemünk vakítja,
Várjon égi lakoma !

(A sírokból muzsika hangjai szűrődnek ki, a *Koldus* feláll térdeltéből és mindenki sírkamrájába megy. A kripták kapui lassan bezárulnak, a síri zene egyre jobban elhalkul. Az orgonák sípjai most harsogva zendülnek meg és megnyílnak az Ég kapui. A hármassoltár előtt ott áll a *Mester* két *Arkangyala* kíséretében, körülötte pedig felsereglenek, az *Égi Seregek* s a *Világ* mozgatójának dicséretére hálaadó énekbe kezdenek. Az ének befejeztével a *Harsonás Angyalok* megfújják trombitáikat, hatalmas dördülések közepette rendül meg a föld és kitérülnek a sírok kapui. Ugyenakkor a színpad mindkét oldaláról özönlöni kezdenek a színre a kórusok. Az elhúnytak kilépnek sírjaikból és mögöttük újra bezárulnak a sírok kapui.)

A MESTER :

Terítve vár asztalom már, mellyel megvigasztalom
Földi élet teremtményit, mely poklot bénulttá rémít,
S melynek örök szemlélése a mennyeknek legfőbb üdve :
Vár reátok kenyerem.
Időtök immár betellett, Urának asztala mellett
Most vidulva megjelenhet, kiért kinyúlík kezem ;
Ám innen elkergetem,
Ki szerepét rosszul játszta s ígéretem üdvsugára
Nem hatolt át lelke kergén, ki üdvét elszórta kergén
S csak kéjek után futott.
Koldus és Bölcsesség mosthát emelje fel hozzám arcát,
Nékik legjobb rész jutott.
Testüket levetkezték bár, kenyerem sem földi immár :
Hanem a végső titok, gyönyöröktől áthatott
Legfőbb célja minden létnek, mit imádnak angyalok.

(Két Őrzőangyal pálmaágakkal a kezében a Koldust és a Bölcseséget a Mennyei pitvarába vezeti.)

KOLDUS :

Boldogság dús örököse, örök üdvösség részese
Lettem hát váltságodért.
Kínjaim gyönyörre váltak, örökfényű glóriádat
Úgy fonod rám, mint babért.
Mért hogy többet nem szenvedtem? Cserébe semmit se tettem!
Hogy érdemlem ezt a bért!?

BÖLCSESEG :

Vezeklésem nem volt meddő, elhalmoz most a Teremtő
Dicsősége fényivel.
Boldog az, ki könnyet ontott, kit bünbánat megfordított,
S eltelt hit kegyelmivel.

KIRÁLY (A Mesterhez) :

Földi létem büvkörében, játszi hatalmam teljében
Vakságomba fény hatolt,
Nem borultam rögtön térdre, hogy bűnömet elfeledve
Tőlem kegyed meg ne vond?
Mért vetsz el hát nyomorultat, mért hogy engem nem fogadhat
Ölére ez égi bolt?

A MESTER :

Szépség gögijében édelgett, hatalmadnak fénye mellett
Elvakult látó szemed;
De mert bűnötök bántátok s bocsánatért esdett szátok,
Mégis megbocsájt a menny.
Ám előbb még várnotok kell, míg szívetek kegyelemmel
Csordulásig megtelik,
Míg kitisztul mind salakja, míg szomjú vágy átforrasztja
És tisztára érleli...
Parasztnak is ez lesz sorsa :

(A Koldushoz.)

Hogy szívtelenül lehorda s alamizsnád megtagadta,
Nem fősvényesség vitte rá :
Akkor őt is megrabolták, kishitűség fogta markát,
Félt, nem lesz mit ennie ;
És mert dolgát görnyedezve, testét törve elvégezte
A munkátlant szidta össze, hogy az se legyen henye.

PARASZT :

Útáltam a csavargókat, elöntött harag heve.

A MESTER (a Szépséghez, a Királyhoz és a Paraszthoz) :

Eljövendő jutalomra bünbánatban várakozva
Percig se csüggedjetek :
Fohásztokat meghallgattam, kegyemben nem fukarkodtam,
Vár az ég benneteket.

BÖLCSESEÉG :

Oh, könyörületnek atyja, irgalomnak tanítója
Rövidítsd meg kínjukat :
Mikor földön elbotlottam, Királynál támaszt találtam,
Hadd nyujtsam most karomat.

A MESTER :

Kedves vagy te kérésseddel, kértél egész életeddel
Ei nem porló javakat :
Király kínja rövidüljön, szomjas ajka megenyhüljön,
Nyujtsd feléje karodat.

(A Bölcsesség kezét nyújtja a Király felé, felsegíti Isten trónusa elé a két Őrző-
angyal pedig a Mennyek pitvarába kíséri a Királyt.)

GAZDAG :

A Király is, a Szépség is bünbánóan kesereg,
Mint szánják most, hogy hiúság kormányozta szívüket.
S bár bűnükre ráébredtek, végső percen megtérültek,
Minden izük hogy remeg . . .
Paraszt igaz bünbánata köveket is meglágyítna,
Szemlesütve búvik el,
Pillantását égre vetni, Bírájával szembenézni
Itt még ő se merészel.
Végső ítélet szorongat, az Úrhoz én mint forduljak,
Hogy ne érjen kárhozat ?
Kinek zordon pillantása a veséket is átjárja
Szám hogy szólítsa meg azt ?

(Görcsösen elakad a szava ijedtében, majd szinte üvöltve rémületében ordít fel.)
Mester !

A MESTER :

Nyelved bénán nem akad fel, ajkad még hívni merészel,
Míg éltedben néma volt ?
Soha nevem ki nem mondtad, imával lelked se mostad,
Rajta maradt mind a folt.
Nyájamból hát kirekesztlek, örök sötétségre vetlek
S pokloknak keservire,
Hol vad vágyaidd feltörnek, tikkadásig meggyötörnek
S nincs ki rajtuk enyhítne.

GAZDAG :

Bűneimtől megkötözve, örök szomjtól elgyötörve
Hullok sötét semmibe . . .

(A Halál kapuja kitarul és kis időre kinyúlnak belőle az *Uzsorás*, az *Álnok* és a *Kapzsi* karjai, akik magukhoz akarják tépni a *Gazdagot* és a fülébe vijjogják átkaikat.)

UZZSORÁS :

Mit vétkeztem, rút fürtelem, vétkezni volna ingerem
S többé nem vétkezhetem.

KAPZSI :

Vétkeimnek szörnyű árja semmilétem körüljárja
S csak vágyamat ízelem.

ÁLNOK :

Nincs mi vágyamat betöltse, ezredévről ezredévre
Egyre mohóbb vágy kínoz.

EGYÜTT :

Ha egymás kínját tetézzük, magunkét tán elfeledjük :
Örömöt rab így oroz.

(Gazdag menekülni szeretne tépő karmaik elől, de körbefogják.)

ÁLNOK :

Bűnünk java közös volt !

KAPZSI :

Gazdag lesz, ki kapzsi volt.

UZZSORÁS :

Lassan gyűjt, ki nem rabolt !

AZ ERŐSZAKOS :

(Most kísérték be az ítéletre és rémülten látja, mint húzzák be a *Halál* kapuján a *Gazdagot* cimborái az örök kárhozatra, hát leborul zokogva.)

Nekem kegyelmezz Uram, bár velük jártam utam,
Bár hajsoltam gazdagságot, sanyargattam parasztságot,
Kezem mindíg meghagyott nekik kis búzát, zabot . . .

PARASZT (maga elé) :

Nekem két zsákkal hagyott . . .

A MESTER :

Bűnbánatban váraozz hát, megmentett a két zsák búzád,
Mit Parasztnak meghagyttál ;
Szabadulsz, mert bíztál bennem, végórádon kérted kegyem
Menj, s jöjj, ha megtisztultál.

(*Erőszakost elvezetik az ítélet helyéről.*)

BÖLCSESEG :

Megmenekült megint hát egy.

SZÉPSÉG :

Engemet is elért e kegy . . .

PARASZT :

Szabadulást várhatunk.

A MESTER :

Sejtitek már a végokat, bár elöttetek még titok
Végső, benső lényege,
Öröklét vár bizton rátok, kitellett már tisztulástok
Térjete lakomba be !

Két Őrzőangyal bevezeti a Szépséget és a Parasztot a Mennyek Pitvarába.)

KIRÁLY :

Diadal ez !

SZÉPSÉG :

Öröm napja !

PARASZT :

Égi szüret !

KOLDUS :

Lakoma !

BÖLCSESEG :

Urunk végtelen kegyelme üdvösségünk sátora.

A MESTER :

Vár reátok kenyerem már, angyalsereg étele,
Térdreesve imád benne menny s föld minden gyermeke,
Csak démonok nemzedéke, mely láttára lezuhan,
Menny lakója hálát adva dícsér érte boldogan.
Dicsénékét gát ne szegje, a mindenség együtt zengje
A Teremtő szent nevét.

*(A Mester kezébe veszi a kelyhet, az égi seregek mind imádattal borulnak le
előtte, majd megszólalnak az égi karok.)*

Sanctus, Sanctus, Sanctus

Dominus Deus Sabaoth.

Pleni sunt coeli et terrae

Gloria tua.

Hosanna in excelsis.

Benedictus,

Qui venit in nomine Domini.

Hosanna in excelsis.

(Miközben a Harsonás angyalok megfújják harsonáikat, a *Mester* két *Ark-angyalával* eltávozik.)

(A *Világanya* a két földszellemeivel kísérve a játszótér közepére lép.)

VILÁGANYA :

Mivel ez a földi élet csupán játszi átmenet,
Hallgassátok jól, mit mondok, nyissátok ki fületek;
Isten hív életre egyszer, a halált is Ő küldi el,
Végórádat izeni ;
Játékokot bölcs bírója, lépteteket megszámlálja,
Törvényét egy könyvbe zárta :
Balga ki nem követi !

(A *Világanya* lesüllyed földszellemeivel együtt mélyedésébe, a kórusok orgona-kíséret mellett a *Tedeumot* éneklik. Az *égi seregek* lassan eltávoznak, követik őket a kórusok is, majd megzendül a harangok ércszava és az *Ég Kapuja* bezárul.)

VÉGE.

AZ ALKOTÓ SZELLEMISSÉG KATOLIKUMA

IRTA: VIDA IMRE

Vizsgálandó problémánk: Mi az a sajátos jelleg, vagy jegy, melynek folytán valamely alkotásról, akár költőé, művésze vagy tudósé legyen, kimondhatjuk „ez *katolikus* mű“, „ez *katolikus* alkotás“. A *katolikus* jelzöt a valástól teljesen közömbös tárgyú alkotásokról is hallhatjuk. Sőt a katolicizmussal részben vagy egészben szembenálló írásművek íróiról és állítják nem egy alkalommal, hogy „lelkületük“, „alapbeállítottságuk“ vagy „ihletettségük“ *katolikus*. Így pl. Przywara *katolikus* beállítottságúnak mondja a protestáns teológus Gogartent; vagy általánosságban *katolikus* „szelleműnek“ tekintik Kierkegaard-ot, a protestáns dán filozófust.

Azok, akik a fogalmak körüli problémákat egy-egy meghatározásba csúsztatott szavakkal elintézni képesek, a következőképpen felelhetnek meg kérdésünkre: *Katolikus* az az alkotás, melynek szelleme megegyezik vallásunk lényegi tendenciáival. Így egy fogalom helyébe egy másikat kaptunk, „az alkotás *katolikus*“ helyébe a *lényegi tendencia* semmiképpen sem könnyebb fogalmát, — de nem megoldást. A *katolikum* lényegének szemügyre vétele éppenséggel nem könnyű feladat. Mi a *katolikum*? : „a szeretet egyetemes közösség-gondolata a római egyház tanításaiban“ — jöhetne a felelet. Ezek szerint talán a hívő *egyetemes emberi* vonatkozásait tehetnők meg a *katolikus* alkotás alapjain. Az *egyetemes*, az *emberi* egészre tekintő volna eszerint a *katolikum*. Valójában ezzel még nem érünk célt, mert az említett két jelenség még csak járulék. Hogy a tulajdonképpeni lényeghez elérkezhessünk az *analogia entis* vallásbölcseleti fogalmát kell röviden elővennünk. *Analogia entis*, vagy a létanalógia tana az Istenbe helyezi a tulajdonképpeni létezés, fennállás, valóság fogalmát és értékét.*) Ő a legfőbb örök érték, mely egyúttal iránya minden helytállani, kiteljesedni kívánó létezőnek. Ezen alapvető tanhoz igazodva a *katolikus* ember célja: jó képességei kiteljesítésével az Istenhez tökéletesedés. A *katolikus* ember elsődleges szemszöge ennek megfelelően az *örök felé* tekintés. Ez van programmul, célul megadva Jézus Krisztus szavaiban: „Én vagyok az Út, Igazság, az Élet“. A közösség-gondolat s *egyetemes emberi* érték már csak ennek a programnak következetes járuléka.

A közvetlen az *örök felé* irányozottságból folyik a lelkiismereti *egyetlen*

*) Az „*Analogia entis*“-ről felette mélyreható munkát írt Erich Przywara S. J., ezt a művet itt hangsúlyozottan ki akarjuk emelni, lévén ez a nálunk oly kevésbé ismert nagy filozófusnak legösszefoglalóbb alkotása.

út-hoz való megszabottság. A katolikus ember, vagy felfokozottan, a katolikus alkotó sohasem egy modor, irány, művészeti szekta, vagy egy iskola híve kíván lenni; vagyis egy lehetőség a sok közül, hanem mindenkor az összefoglaló *egyetlen helyes* irányát keresi. E beállítottság nem tud osztozni ugyanazon tárgyra vonatkozóan többféle igazzal és helyessel, sőt még a többféle szép eltérő rendszereivel sem. Przywara szavai szerint: „A katolikus költő sohasem egy verset ír, hanem mindig *a* verset írja s a katolikus gondolkodó sohasem egy bölcséletet, vagy egy rendszert, hanem *a* rendszert kutatja“. Vagyis az út, az egyetlen lehetőség az örök felé! Igen ám, de ezzel ellentétben látszik állani, hogy a katolikus alkotások egymással szembe állíthatók; különbözőségek, eltérések találhatók közöttük. Pl. aligha kétséges Aquinoi Szent Tamás és Newman metafizikai felfogásai között való roppant eltérés, vagy Szent Ágoston és Loyolai Szent Ignác etikájának különbözőése.

Ám ép ezek a példák igen jó bizonyítékok a nagy katolikus géniuszok mégis csak fennálló közös vonásai mellett. Mind a négy nagy gondolkodót egyúttal eltéréseik dacára par excellence katolikusoknak érezzük, még pedig nem pusztán az „így tanultuk“ szellemi tradíciója folytán. S úgy véljük, hogy nagyon szerencsétlen és kilátástalan szolgálatot tenne az, aki közülük az egyik felfogásait a másik ellenében s a katolicizmus rovására kijátszani akarná. Mindegyik a négy közül valami szerves, mintegy úgy érezhetjük, nem is emberi, hanem csak a *szentek által lehetséges* kategóriák bizonyos lumen gloriae-ja, egyenesen az örök Isten-i igazságok, értékek felé tart és igenis az egyetlen és örök vonatkozásokat kívánja a maga rendszerében kifejezni. Igen ám, de minden egyén megszabottsága és helye a földön más és nemcsak fizikailag, de metafizikailag is helyt áll az áthatolhatatlanság törvénye. Azaz egy egyén lelkileg sem foglalhat el soha egy másikkal teljesen azonos helyet. Minden ember helye más lévén, minden egyes helyről *más-más legközelebbi* út van megszabva az egyetlen és változatlan örök felé. Ezáltal vannak az eltérések. Ami még azt jelenti, hogy a katolicizmus sohasem kívánja, hogy valaki az alkotó géniusszal járó szellemi bőséget, sokszínűséget, egyéni különbözőést feladja; vagyis a katolikum értékelve éppen nem kíván értékfeladást. De kívánja a lelkiismeret és erkölcs szavainak latolgatása nyomán a program folytonos betartását: Krisztus felé. Bár a teljes betartás határérték, — a német kritikai idealizmus szavával élve — regulatív idea, mégis itt van megadva az út, melyen járni akkor is erkölcsi parancs, ha nem is tudunk rajta gyarlóságunk folytán teljesen megmaradni. A katolikus alkotó: egyetlen és más lehetőséget nem látó alkotó. Az alkotó etikai imperativusza mindég egyetlen utat szab meg. A sok modor és lehetőség, a sokféle *egy* a sok közül helyében, a *valamennyinek* lehetőség szerinti szintézisét, egybe fogó értéktelenségét, tökélyét keresi.

Valamennyien sokat hallottuk a katolicizmus ellen mint vádat: Egyeduralkodásra tör, kizárólagosság után vágynak. Dosztojevszkij egyik alakja mondja: „A katolicizmus történelmi ereje bizonyíték arra, hogy a világtör-

ténelemben a szerénytelenség győz“. Erre azt felelhetjük, igaz, a katolikus ember egyeduralkodásra tör, ebben valóban valami nagyon jellemző mozzanat van adva ; kizárólagosságot akar, — a maga útján egyetlen szintézist, — ám ez nem az önző tülekedés, hanem az önzetlen örök szeretet irányába, Krisztus irányában történő kizárólagosság. Egyébként szerénytelenül jónak, becsületesnek lenni, örök értékek után kutatni, lelkiismeretünk és erkölcsiségünk szavát követni olyan „szerénytelenség“, mely *contradictio in adjecto* kizárja ezen szerénytelenség kárhozátosságát, árnyékolt voltát s feloldja a fogalomban levő elmarasztaló ítéletet dícséretté.

Az alkotó szellemiség katolikuma az örökhöz való, az abszolút érték felé törő attitűdben van adva. Ahol tudatosan az alkotó az abszolút értékre, az egyetlen értékre törekszik, ott, ha az alkotó valóban értékes és erkölcsi belátásból közelít az örök-höz : meg kell lenni igyekezete, beállítottsága bizonyos nyomának. Persze tudott dolog, hogy nem minden katolikus vallású alkotó egyúttal katolikus beállítottságú és áthatottságú is. Igen sok katolikus alkotónk van, ki műveiben nem az. Akik a pillanatnyi modorosságoknak, percszükségleteknek oltárán, könnyű szívvel fel tudják áldozni azt, ami művészetük Isteni adományában az örök a Krisztus felé kellene, hogy sarkalja őket.

Ám az igazi katolikus szellemű alkotóknál annál csodálatosabban, bőségesebben bontakoznak ki sajátos értékeik. Mivel ezek az alkotók az örök felé törnek, még pedig a lehető legegyszerűbb utat választva, alkotásaikban az *egyén* és a végtelen távú örök közvetlen esztétikai mozzanata nyilatkozik meg : a *fenséges* esztétikuma. Ez a jellegzetes katolikus esztétikum ! Ezt az esztétikumot, a fenségest láthatjuk Michel Angelo építéseiiben és munkáiban, a középkori dómokban, Palestrina kórusaiban, ugyanúgy mint Szent Tamás rendszerében, vagy Newman, Prohászka, Marechal, Rilke, Claudel nyelvében és kivétel nélkül valamennyi nagy katolikus alkotónál. Ezekben van az igazi szellemi alkotás katolikuma. Newman vagy Prohászka örök felé tekintése, Rodin és Rilke, vagy a „Rembrandt deutscher“ Langbehn örökszomja olyan kiszélesített perspektívát adnak alkotásaik számára, mely sohasem volna megtalálható valakinél, aki nem hívő lélekkel közelít az „örök tökély“ felé. Palestina, vagy Szent Tamás, vagy Marechal nem véletlenül katolikusok és nem véletlenül az, hogy a fenséges esztétikumát az egész művészet és szellemtörténet folyamán katolikus alkotók képviselik.

Ám tudott dolog, hogy a modern esztétika a fenséges esztétikumát értéktelennek, talmi-szépnek mondja. Már évszázadokkal ezelőtt ugyanúgy voltak esztéták, akik a dómokat fellengősöknek nevezték, mint ma vannak, akik a fenséges esztétikumára törekvő Mécs Lászlót nagyzóuló szárnyalásúnak mondják. — William James szerint a „fenséges“ esztétikumánál az ember a maga féreg voltában tetszeleg s öntudatosság hiányában arra büszke, hogy milyen alacsony és tökéletlen. — Nem tudjuk melyik érzés a féregibb, az, mely csak a hétköznap szépjében tud öntudatos megnyugvást találni, abban a szép-

ben, melyet kicsinysége korlátaihoz szab, vagy az az érzés, mely az *örök* távlatában, gyarló voltunk megszabásain felülemelkedve, az *örök szép* értékeit kívánja élvezni.

Befejezésül még megemlítjük, hogy azon körülmény, hogy a katolikus alkotások esztétikai jellegzetességét nem nézi szívesen bizonyos irányú esztétika : mementó és bizonyíték arra nézve, hogy a ma szellemi áramlataiban mennyi a materiális perspektívájú, alacsonyabb értékű akatolikum s hogy az antikatolikus szellem szervesen minden értékünket támadja. Erre a mementóra az egyetlen felelet és legfőbb kötelesség a lehető legteljesebb öntudatossággal művelni, felkarolni a katolikus kultúrértékek kiteljesedését. Az alkotóknak pedig e mementó annyit mond : mint tudatosabban, erősebb lélekkel alkotni az *örök*, a *krisztusi* irányában s katolikussá tenni alkotásaikat. Így azután valóban értékeket mutathatnak fel a Nagy Számonkérésnél, hol az Írás szavai szerint a gyümölcseikről lesznek felismerhetők.

ISTEN HIMNUSZA AZ ÉJHEZ

IRTA: CHARLES PÉGUY

Ó csillagos Éj, első gyermekem,
ki szenderítő örök árnylepelbe
vonod a sok-sok nyugtalan teremtményt,
a szilaj lovat és a szorgos hangyát
s az embert, ezt a szörnyű-nyugtalan.
Te altatod csupán el, bűvös Éj,
az embert, aki nyugtalanság kútja,
ki egymaga nyugtalanabb, mint az egész teremtés.
Bár nyugtalanság zord kútja az ember,
e kút vizét mégis elaltatod.
Ó nagypalástú drága Éjszakám,
ki gyermekeket és ifjú Reményt
óva rejtessz ruhád redőibe,
az embert mégsem rejtheted oda!
Szépséges Éj, te első gyermekem,
te szinte már az elsónél is elsőbb,
te hosszúfátylú hallgatag leány,
ki földre szállsz, hogy hintsél teli kézzel
ősi békét, mely örök békesség
előfutárja,
ősi nyugalmat,
előfutárját örök nyugalomnak,
ősi balzsamot, ősi boldogságot,
előfutárját örök boldogságnak.
Te nyugtatsz meg, te gyógyítasz, te vigasztalsz,
sebet kötözöl, sínylődő tagot,
altatsz szíveket, altatsz testeket,
fájó szíveket, fájó testeket,
gondtól, munkától, gyötrelemtől
halálosan törődött testeket.
Balzsamot öntesz minden keserű
torokba s írod édes, enyhítő...
Ó nagyszívű lány, első gyermekem,
szinte elsónél elsőbb, te hatalmas,
duzzadó keblű lány —
jól tudtam akkor, mit cselekszem én,
talán tudtam, hogy mit cselekszem én.

Anya karjába gyermeket te fektetsz,
könnyű álmában édesen mosolygót,
ki mosolyog, mert oltalom az anyja.
Bennem is,
komoly ajkak szögletén
így pihen meg egy mosolygó titok.
Te fekteted az ártatlan örömtől
és bizalomtól büszkén duzzadó
kis gyermeket az áldott anyaölbé.
Te fektetted a gyermek Jézust este
a szeplőtelen Szűzanya karjába,
te, halk apáca, remény hírnöke.
Ó lányom, első mindenek között,
ki az embert is néha anyai
gondoskodásom karjába teszed —
ó fényes, s mégis sötét gyermekem,
köszöntelek, Éltesítő, Enyhítő —
Ó csöndes árny,
a te csönded állt, míg nem lett nyugtalanság,
amíg nem sujtott zsarnok nyugtalanság.
Ilyen csönd lesz, de ragyogó és tiszta,
mikor majd elfogy minden nyugtalanság,
mikor kimerül minden nyugtalanság,
mikor az ember mindent kimerít
a nyugtalanság kútja fenekéről.
hisz úgyis mindent fölemészt az
ember.
Messzi időkből jössz, te lány s be későn,
most, látod, úr a zsarnok nyugtalanság,
s te mégis újra meg újra visszaidézed,
visszavarázslod,
szinte újra kezded
a legősibb nyugalmat,
mely akkor állt, mikor még lelkem lebegett a vizek fölött —
De mégis lányom, csillagos éjszakám,
sötétpalástú lányom, mégis-mégis
korán jöttél te, ó nagyon korán.
Mert hirdeted, mert szinte minden este
megkezdted már
az én ragyogó s végtelen határú
örök nyugalmat.

Szent Éj, nagy Éj, szépséges Éj,
redós palástú Éj,
hadd köszöntselek, hadd szeresselek, hadd áldjalak,
te nagy leányom, legszebb alkotásom.
Szépséges Éj, palástos Éj, csillagpalástos Éj,
te emlékeztetsz lányom engem is
arra a csöndre, mely akkor volt, mikor még
nem tártam fel
a nyugtalanság zord zsilipjeit.
És te jelzed nékem is jóelőre
a nagy csöndet, mely egykor követi
majd e zajongó zsilipek lezárását.
Ó édes szent, szépséges Éj, talán
legszentebb minden lányaim között,
te nagyköntösű, csillagköntösű,
te idézed fel azt a csöndet is,
mely megelőzte az ember uralmát.
S a hallgatást is, mely nyomába lép
az ember uralmának, amikor
újra kezemben lesz a kormánypálca.
Már most is néha gondolok e korra,
mert bizony sokszor bajt csinál az ember.
De Éj, te főleg az az éj maradsz,
számomra, most és mindörökre, mely
akkor szállt le . . . a kilencedik
óra betelt Izrael földjén. Elvégeztetett.
Az volt a nagy-nagy élmény. Vaksötét
terült a földre három óra hosszat,
hatodiktól a kilencedikig.
Elvégeztetett. De hagyjuk ezt, mert fáj.
Fiam leszállt az emberek közé,
s mi lett belőle. Harminc évig élt,
mint egyszerű ács, emberek között.
Háromévig hirdette az igét.
Pap volt. És aztán, három napon át
volt áldozat, emberek áldozatja.
Sötét éjen át volt halott a földön,
holt emberek közt. S ezredévekig
maradt ostyája minden embernek.
Elvégeztetett. És e szenvedés
kezem örökre megkötötte.

Mert megkötötte Fiam sújtó kezem
s megoldotta a könyörületest.
Igazsággal szemben új igazság
támadt, szeretet, remény igazsága.
Elvégeztetett. Meg kellett lennie,
így hirdették prófétáim. A templom
kárpitja földig meghasadt, a föld
megremegett és megnyíltak a sírok.
Sziklák hasadtak, holtak feltámadtak,
s akkor, a kilencedik óra tájban
Fiam kiáltott . . . ó örök kiáltás,
melyet feledni többé nem lehet.
Elvégeztetett. A katonák vissza-
tértek szállásukra és tréfálkoztak,
mert szolgálatuk immár véget ért.
Csak őrcsapat maradt, centúrió
s véle néhányan. Őrizték e kevésbé
fontos bitófát, hol Fiam függött.
Meg egypár asszony, köztük az Anya,
s talán néhány tanítvány. Ez se biztos.
Mindenkinek szabad fiát temetni
s nekem, Istennek, ez se volt szabad.
Csak én nem tudtam Fiam eltemetni.
S akkor jöttél te, Éj.
Ó legkedvesebb lányom, most is magam előtt
látom e percet s látni fogom örökké.
Akkor jöttél te, Éj
és lepedbe takartad
a centúriót és a katonákat,
a Szűzet és a szent asszonyokat,
a hegyet és az alkonyati völgyet
Izrael népét és a halászokat
és velük azt, ki értük volt halott . . .
s az árnyban már közeledtek
Arimateai József emberei
a fehér szemfedővel.

Gáldi László fordítása.

FIESOLE

IRTA: GOGOLÁK LAJOS

Fiesole, az ősi etruszk város, a hálátlan Firenze anyja, magasan ül a síkság fölött, hegyei, ligetei közt. Története kegyetlen és kemény, folytonos pusztításokkal, gyilkolásokkal és háborúkkal teli. A falak, melyek a véres évezredekéből még megmaradtak, romjaikban is oly életről beszélnek, mely semmikép sem volt szelíd a hegyek között.

De az utas nem érzi már a kegyetlen multat, mely fel-felkisért az öreg falak közül. Csak a szelíd tájat nézi, amint az autó porosan s merészen kapaszkodik fölfelé. Ezek a dombok, Toszkána drága dombjai, érzi most az utazó, csak képen és messziről oly szelídek s hullámosak. A valójában e hullámosság meredekséget és nem egyszer megközelíthetlenséget takar. A régi etruszk alapítók tudták jól, mért rakták oly magasra városuk-falait, mert minden régi város vár egyúttal, a régi város mindig hegyre épült, dacosan s keményen, szűkkel, összeszorultan a síkságok fölött; Fiesole is, melynek a későbbi dicsőséges Firenze csak vásárhelye volt eleinte az Arno enyhe partjain, merre összefutottak mindenfelől az utak, Fiesole is szinte megközelíthetetlenül, meredek lejtők s merész utak tetején ül a dombok fölött, a síkság fölött, elzárkózottan s egyedül: a védekezés, mely a régi városok föladata s hivatása volt, magányos helyzet és egyedüli s minden régi város magáramaradt, néha hálátlanul is bántott védő ősanya. A meredek lejtőkön kertek, ligetek, lugasok, gyümölcsösöknek szövedéke; a kertekből poros és öreg olajfák görcsös, fekete ágai vigyázzák az utat. Az utas érzi a dombokat s talán eszébe jut — mert e dombok olyanok, mint a lélek szelíd s néha váratlan hullámai —, hogy édességüket a karosú hajlásaikat látta már valahol, e dombok benne hullámzottak már évekkal ezelőtt is, tán évekkal előbből emlékezett rájuk, vágynak és képek nyomán: mert Toszkána s Firenze említése már maga a vágy, tán most látta őket, órákkal vagy napokkal ezelőtt, mikor a firenzei képtárakban loholt izgatottan, a keresés s a megérkezés szédületei közt; ott látta e dombokat a firenzei szent és nagy mesterek képein, kissé Botticellinél is s főleg a fiatalos Benozzo Gozzolinál. Igen, ilyen kertek, dombok, lombok, ilyen fák, ilyen erdők közt és ily ég alatt vonul tarkán, előkelően, a quattrocento fiatal pompájával ékesen, szép ruhákban és sudár lovakon a menet, a három királyok menete (a Mediciek és környezetük ábrázolásai) a Kisdud jászola felé. Az utas érzi most: a táj merész, a dombok itt fiatalok és könnyűek s nem öregek és szinte patriciusi méltóságúak és tragikusak, mint Róma dombjai, szinte könnyű, szinte testtelen; a dombok vonalai nyugodtak és mégis meglepők, nyugalomuk a lebegés biztonsága már és merészségük a független szellemé. A kékes ég alatt (a napfény már megtörött s jönnek a szelíd, alkonyi színek, jön a legszebb óra) min-

den fölolvad és egyszerű lesz és közben mély végzetlenül, a fák, a táj, a dombok ; problémátlan és egyszerű most a táj, csodálatos és mégis természetes, mint minden, ami isteni ; ez az egyszerűség az isteni és a befejezett egyszerűsége, ami után nincsen folytatás.

De ugyanekkor a táj lelkének egy másik eleme is megjelenik. Az ég, a vonalak, a merész meredekség, a dombok hullámzásai, az arany és zöld színek játékaik mögül előtlik egy tragikus vonás. Keresztény ez a táj, érzi megnyugodtan az utazó, szelídségébe a toszkán Madonnák mosolya vegyült, mely egyszerű és mégis titokzatos, fiatalossága meg olyan, mint Botticelli fiatal angyalaié és a karcsú fiúk Gozzoli képein. Az utazó nem érzi még a pogány bűvöletet, mely később körülöleli, ahogy délebbre megy. Még nem ízlelte meg tudatosan a pogány Róma puritán komolyságát ; mert a római dombok férfiasak és egyszerűek, akárcsak régi lakóik s erényük ma is a klasszikus római „gravitas“ ; nem érzi még Nápoly érzékiségét sem ; szelíd ez a táj és rajta minden szellemi ; mint Firenze sudár leányai ; és színei sem olyanok — a tomboló vörös, a bús barnás, alkonyi arany —, mely alkonyatkor megjelenik Nápoly és Capri fölött ; az utazó eddig műteremvilágításnak látta Claude Lorrain és a többi klasszikusok aranyos, barna ködeit : most tudja, ez a déli táj pogány valósága. De a toszkán tájnak szelleme is színe keresztény ; mert szelíd, lágyan hajlatos, mint egy ponton a katolikus lélek és színe a szentek jellemző és egyházilag is úgy pártfogolt színe : a kék s a zöldelő arany, ami előmlik a késő délután meg-hitt ragyogása a dombok fölött.

De a valójában, hol hát itt a fiesolei táj tragikus eleme ? Ez a kék és zöldelő földszín, ez a befejezett keresztény nyugalom, melyet sugároz ez a föld s melyet sugároznak a szent és szelíd régi mesterek képei, ezek a kéklő és mosolygó Madonnák, az átszellemült angyalok és a kellemes fiatalemberek karcsúsága : ez már csak egy kései és ragyogó kor elégűtsége, a befejezettség, melynek nincsen mit már kívánna, mely a puszta létnek s a lét anyagi szépségeinek (mert a szépség egyszerre anyagi és isteni) s az égi lénynek még egyszerre örül. Firenzét, Fiesolét, Toszkána drága és lány dombjait már örökre így látja a kései szem, ez a táj a keresztény idilli szemléletnek épügy örökre eljegyezett, akár Szent Ferenc és Giotto Umbriája. Az ember érzi : e tájnál és a léleknel, mely a tájat betölti (a táji lélek emberi ész szülötte-e, az emberi bele-érzésé, avagy önmagában való isteni adomány ?) nincs tökéletesebb. A quattrocento a befejezés, a mosoly, a nyugalom, szellem és anyag szintézise, a lét öröme, egyike a ritka tiszta pillanatoknak, mikor az ember és a történelem örül ; a cinquecento már kavargó és tragédiákkal és sötétlő heroizmusokkal teli ; aztán csak végtelen dekadencia az emberi sors, egyre mélyebb zuhanás lefelé. A toszkánai táj s a quattrocento szelíd képei az emberiségnek tán utolsó mosolya, életünk ezután már komoly és keserű, a fiatalság nem lehet örök, a mosoly lassan letorzul és halálos maszkká változik s a szerelem és a halál közt, akár a halál s az álmodás közt csupán egy lépésnyi az út ; a történelem nem a haladás

dinamizmusa és nem örvendetes és folyton fejlődő törvényszerűség, hanem örök dekadencia ; a szelíd dombok, melyek fiatalsága és tökéletessége olyan örök és olyan nyilvánvaló, erre tanítanak.

Az utazó érzi a magasság és mélység szédületeit a merész serpentineken, ahogy ugyanezt érzi, ha a mult mélységei fölé hajol ; arcába csapnak az öreg olajfák komoly ágai, melyeken egy dús föld ígérete érik, a tiszta kék ég szinte megrészegíti s a dombok hajlatai elkísérik már egy életen át ; sötét percekben, mély éjeken még egyre-egyre ott hallja majd a hívást, a lágy, dallamos hívást, a nevet, mely annyi mindent jelent, hajdan gyűlöletet, gyilkolást, testvérviszályt és háborút, ma már szelídséget és szeretetet : — Fiesole, Fiesole ! — de ez a hang idővel szinte már gúnyként cseng fülébe, szinte elérhetetlen szépség és értelem ígéretként s vágy a szelíd dombok felé egyre hasztalanabb. Capri, Nápoly mythologikus tájai — melyekben még ott bujtogatnak az antik démonok, tán mélyebbek —, mélységük az antik démonia szédülete, melyben elveszni olyan végzetes és nagyszerű és talán, sőt föltétlenül izgatóbbak is ezek a tájak, sötét erőket fölkaparók ; belőlük a szerelem s a halál összefolyó szédülete riogat. De Fiesole hegyei, ez a kék és aranyló mosolygás, ez az első pillanatra mélységtelen és épp ezért megnyugtató keresztény táj más és egyszerűbb, nem ilyen komplikált ; belőle nem a pogány vágyak és a pogány démonia izgalma szól — Nápoly körül az ember még ma is ott érzi az antik isteneket —, ez a keresztény Perfectio.

És innét van az, hogy a tragikus elem a toszkánai tájban is olyan benne gyökerező, tán mélyebb — mert e mélység keresztény mélység, de nem, nem elveszejtő pogány szédület —, mint másutt bárhol és bármikor. Ez a tragikum, ez a komolyság a keresztény életérzésből fakad, hol már elválik a szellem és anyag : az utazó a nyugodt fölszín és a szelíd táj ölén is változtathatatlanul ott érzi a világ örök dualizmusát. A délitáliai mythologikus táj a maga hellén varázsával egyértelműbb és nyilvánvalóbb. De Toszkána keresztény dombjai nyugodtak és az itáliai természetben föltétlenül benne rejló pogány erők itt meglapulnak a keresztény életérzés diadala alatt ; a toszkánai táj nyugalma pedig nem más, mint a keresztény Perfectio nyugalma, mikor a legnagyobb küzdelem már befejeztetett.

Innét van az is, hogy ebben a keresztény hangulatban az utazó könnyen elfelejti — ide intenek Firenze templomai, klastromai és erre is elszáll a harangok szelíd és megmondhatatlanul drága hangja az alkonyi égen át, mely olyan, mint Dantenál a „napkeleti zafir enyhe színe“ (csak a toszkán ég szülötte gondolhatott el ilyen finom meghatározást) —, az utazó szóval könnyedén és szívesen felejt, hogy ez a tökéletes föld, e nyugodt és befejezett föld az etruszok földje volt. Igaz : VII. Gergely diadala és az áhítatos Mathild őgrófnő kegyessége, ahogy közösen megalázták IV. Henriket, aki az Antikrisztus megszállottja volt, szent és keresztény földdé tették évezrede már ; s hasztalan éltek finomkodó, pogány hajlamok Firenze művelői közt, bennök is, de a

rengeteg szent és szent dolgokat szerető piktorok és szobrászok (akiknél a keresztény téma még nem volt esztétikai keresés, dekadens szépségvágy és predilekció, hanem eleven valóság) rég eltörülték a pogány nyomokat. Az utazó azonban tartozik bevallani őszintén magának, hogy valahányszor e toszkán földdel — a rejtélyes etruszkok földjével — kapcsolatba került, a pogány nyomok mindig felötlenek. A kemény etruszkok földszerűségét, mely a talaj törvényeihez föltétlenül ragaszkodott (nem hiába szerette az etruszk művészet az agyagot, még a szarkofágok is agyagból valók, a testi halál földszerűségét és földközelségét jelölőn s az etruszk portré, amiből kinőtt a római arcképszobrászat, kemény, szinte kegyetlenül valóságos és őszinte), talán még ma is ott érezzük a firenzei palotákon: alul csupa faragott, kemény, durva, rusztikus kő, kételemeletnyi magasságokig s csak aztán lágyul el ez az etruszk keménység), avagy a záruló középkor és a pártharcokba fult renaissance keménysége (csodálatos és halk virágokkal, liliomokkal, ahonnet kapta Firenze, a gyilkos, a hálátlan, a kemény a *Virágok Városa* nevet, holott a valójában léte csupa harc és viszály. Mégis: a fiesolei kertek öreg olajfái, a nehéz és tömör rögök (lévén a közvetlen rög mindig pogány elem) az ellentétes erők jelenvalóságára intenek. E rögökben, Etruria kemény rögeiben még benne él a táj bujdokló lelke, melyet a fölületi keresztény báj és Perfectio elnyomott. Hajlásai meg arra utalnak, amire az etruszk szellem is megtanít: ez a kemény nép ugyanekkor finom, érzéki, romlott, dekadens, egy haldokló és bomló kultúra minden gyönyörével büszkélkedő s nem volt véletlen az: Rómát az etruszkok tanították meg először a szép ruhák, a művészet, a jó lakomák s a finom élet különböző titkaira. Nyilvánvaló, hogy Fiesole kertjeiben még ott rejtekeznek az etruszkok különös démonai, akiknek arcán a világot megvető mosoly különös torzultságba feszül. De mégis: boldog vagy mindennapi utazó! hogy Fiesole dombjai alatt már csak a keresztény Perfectio nyugalomát érzed s nem a különös, nyughatatlan és kikerülhetetlen etruszk démonokat, akiknek rossz hajlamaikat ma úgy lefékezik Firenze harangjai, amint hangjuk elsuhan a lejtő drága ligetei között.

Tehát: valaha halálos és keserű föld volt ez, léte tragikus, mert céltalan és halálos rettenetek rajzottak folyton rajta át. Ma megdicsőült és a keresztény nyugalom tanyáz hajlatai fölött s a Madonnák mosolya őrzi. Az etruszk szarkofágokon, melyek anyaga a halál földszerűségét kifejező fölszerű agyag, hanyatt fekszenek, lakomázó pózban, avagy a testi ölelés hangulatában a halottak mosolygó képmásai: igen, e nép ismerte a pogány lét rettenetét és tudta, e lét mily sötét s tán épp ezért nézett ilyen mindennel leszámolt, cinikus mosollyal a halál elé, amely mosoly a firenzei Madonnák szelid és nyugodt mosolyának éppen ellentéte.

Az olajfák között már kúszik az alkony s fölötte ott leng még a harangok szava. Alant az Arno lapálya lassan ködbe vész. Csodálatos alkony ez, kék, sötét, lila színeivel s talán több is a szomorúság, mint amennyit a szelid délután nyugodt keresztény hangulata föltételez. Fiesole őszi délutánja szép, szelid,

a komor középkori épületek, világi hiúságukat levetve állanak megadón, a főtéren kis kávéház előtt pár ember ül s tér közepén a fák alatt ott sétálnak a vidék egyszerű emberei. Az imént a franciskánus kolostorban voltam, ahol Medici Cosimo visszavonult tudós weekendjeire művészeivel és humanistáival; de belőlük már mi sem maradt, de a barátok alázata, a kolostor udvarának széldsége örök. A főtér mögött — tornya messze látszik — ott áll az öreg román székesegyház, ívei alatt a zsolozsma éppen most halkult el és még kissé a levegőben ott remegnek a középkori komoly keresztény liturgia dallamai, melyek a világ megvetésére tanítanak: oh, mily magasságok és mily sírások ezek, örökké aktuálisak, ma talán sokkal inkább a miéink, mint az előző büszke századokban. A tűzhely lángja, melyet épp most, az alkonyi órán gyujtanak meg Fiesole kis házaiban (ősi latin láng, úgy ég szabadon, mint az antik világban s kivilágít a szűk utcák közé) talán kialudhat; évezredek óta aludtak ki itt régi és újabb tűzhelyek és gyúltak föl újak; de a templom komoly zsolozsmája örökebb: a tűzhely, a latinitás e szent fókusza, melyen emberi a zsolozsma, mely a délutánba beléremeg monoton hangjaival, isteni és örök: küzdelmes és sötét régi századokra int e dallam, Szent Gergely pápa dallama, a keresztény lét lényege a küzdelem s talán tudnák jól ezt Fiesole tragikus, legyőzött bujkáló etruszk démonai, amint ott lapulnak a szép alkonyatban a lejtők olajfái közt.

LOYOLAI ÜZENET

IRTA: TIRY LÁSZLÓ

A hős és álmodó spanyol lovag, aki a pamplonai vár védelmében szétroncsolt lába sebeinek lázában gyötrődik a vértől nyirkos ágyon és fájdalmainak iszonyú hevében lelke a navarrai királynő hideg mosolyának emlékéen pihen, majd *Jacobus a Voragine* művének, a „*Legenda aurea*“-nak sorai között kutatja a szellem enyhületeit — mindig tisztábban és élesebben látva Krisztus sebeinek ragyogását és a kereszt titkának csodáit a királyné arcának földi fényei fölött — a küzdő és szent lovag égi sugárzása távolról fürdeti a világ tájait, de Szeretetében sohasem állt hozzánk ennyire közel. Mert bár a szentség és szeretet a misztikának lényegben egyesült fogalmai, út a szentségi cél felé csak a szereteten keresztül vezet. És mert a szentség idegen a bűntől, csak a szeretet alázata hajolhat le hozzánk és annál nagyobb ez a szeretet, minél mélyebbre hajol. A küzdelem, amelyet a vér és anyag tüzei szítanak benne a lélek ellen, közelebb vonja hozzánk a szentet és közöttünk tartja akkor is, mikor alakja már az égbe nőtt . . .

A szellem és lélek égi áttisztulása, amely Szent Ignác első életfőjének, P. Gonzaleznek szavai szerint a Zarándok végső szentségét jelenti és a monserati Vándor kardján megcsillanó fáradt arc mögött ezt a lelket már a Kegyelem teljes ragyogásában mutatja meg, amikor kardját és életét a szép és kegyetlen Germana csókjai helyett a Szűznek ajánlja és amikor a szentség és erő fokozhatatlan szépsége élete értelmének legtokéletesebb kifejezését adja ajkára ebben a mondatban : *Omnia ad majorem Dei gloriam*, — úgy érezzük a Megfeszítettnek üzenete az, melyet a Zarándok által küldött el hozzánk, négy évszázad után, a lélek útaitól messzeszakadt világba.

Talán a Gondviselés rendezte ilyen bölcsen, hogy ez az üzenet éppen Spanyolországból induljon útnak, — a tánc, virágok és vér országának falai alól, a földről, mely tragikus belső robbanások között érezte meg a szláv és moszkovita bolsevizmus határonkivüli sugárzását, lelkiége bomlásának eredményeit és talán szabad hinnünk, hogy öntudatának és becsületének ébredését is, szemben a másik véleménnyel, amely ezt az ébredést csupán egy olyan nemzetes konglomerátum életkezdetének tekinti, amelyben prominens helyet szerez magának a nemzeti diktatúrák epigonja. A föld, amelyen Szent Ignác járnai kezdett, ahol gránitsziklákból építette jellemét és műveit, melyeket nem ronthatott meg idő és gonoszság — a föld szinte tragikus összhangban él a történelemmel, — hűen fejezve ki és szenvedve keresztül minden rezdülését. A középkor vége és a lovagság kora itt volt a leglángolóbb, itt lett legszembe-tűnőbbben Don Quijote-ivá a lovagság hanyatlása, innen indult és horzsolta fel Európa lelkiességét *Spinoza* gögös kételkedése is. A humanizmus, bár legnagyobb szellemét, *Erasmust* nem spanyol föld teremte, spanyol iskolákban lett a leg-

mélyebb és legáltalánosabb és Loyola volt a hely, ahonnét az újkori lelkiség katolikumának hatalmas barokk áradásai indultak az Egyház védelmében a Zarándokon, jezsuitáin és a lelkigyakorlatokon keresztül. És Spanyolország végig élte az új kor lelkének paradoxonát. A lélekét, amely menekülve a középkori szellem disciplinájának vastraverzei alól és a lovagi romantika ködös álmai közül, a humanizmus szabad szellemiségébe futott, látszólag a szabadság, valóban a pozitivizmus felé. Mert bármennyire hangulatos is a humanizmus remeke, az *Encomium moriae*, melyben *Rotterdam* *Erasmus* oly hatalmas cinizmusa meríti meg a gúny törét a szerzetesekben, a skolasztikában s a disciplinális rendszerekben, ugyanakkor — ha nem akarja is — magába az Egyházba dobja bele törét, az Egyházba, melynek indestelen őspogánya lett. Az újkor lelkének paradoxona bekövetkezett. Ez a kor gyűlölte a szerzetesi és lovagi ideákat, bár nem akarta bántani a kereszténységet, a lovagi eszmények megdöntésében földre húzta a kereszténységet is. Nem tudta, hogy a lovagi eszme és kereszténység a természet mélyén összeforrtak. Megtámadta tehát a lovagi eszmét, mert szellemének némely nyúlványában valóban avult volt, néha ostoba kockázatot és vért követelt. Eltekintve attól, hogy igazságtalanul bánt a lovagsággal, mert a szellemtől független tévedésekért a büntelen szellemet vonta felelősségre, most csodálkozhatnak, ha azt kell észrevennie, hogy avultabb, mint a legnaífvabb lovageszme, mert utánzásban Káinig fut vissza és ostobább, mint a legkockázatosabb lovagbravur, mert olyan gyalázatos szellemi és valóságos vérengzést rendez, közben állandóan horzsolva a teljes világfelfordulás lehetőségét, hogy mellette egy vérszagtól örült öldöklő lovak szelíd és gyomorhajos öregúrnak látszik. A humanizmus nem tett mást, mint a humanitás fogalmát Istenné dicsőítette. A krisztusi lelkiségben helyet nem találó emberi szellem örök tevékenysége ez : utat keresni, hogy megoldást nyerjenek az alapvető problémák az általa teremtett istenképzet útján, melyben a teremtő hatalom mellett megtalálja önmaga szilánkjait is. *Szekfü Gyula* a történet szellemének nagy ismerője írja : „A hatalom persze, amelytől e csodát várják, időnkint és pártállás szerint más és más nevet visel : egyszer Észnek vagy Szabadságnak, máskor Demokráciának vagy Liberalizmusnak, néha Kapitalizmusnak, később Anyagnak, Gazdaságnak, Kommunizmusnak hívják, de e különböző nevek alatt egyazon lényeg ismerhetünk fel : egy valami óriási mértékbe nőtt erőt, melynek az ő hívói oly sokféle és komplikált hatáskört és oly korlátlan működést tulajdonítanak, hogy az szinte már a földi korlátokból kinőve transcendens lényé, bálványá magosul csodálóinak szemei előtt. Ez az erő az emberi történet folyamában minden jónak és minden szépnek egyetlen kútforrása : ő alkot mindent, ami kívánatos és ő képes mindent alkotni . . . A történeti metódus szempontjait alkalmazva e jelenségre, kétségtelen, hogy itt a kauzalitásnak egy egészen jogosulatlan formája áll előttünk.“ Ez a filológiai szellemkultusz, a belőle fakadó ingerült reformhajlamokkal alapjaiban döngette meg az Egyház konstrukcióját.

És a tridenti zsinat nagy pápája mellett a Zarándoknak kellett jönnie, hogy visszaadja a lélek és szellem ősdisciplináit. És ma, az európai kultúra bomlásának és az európai lélek pusztulásának a tragikum beteljesülése felé közelgő fokán, milyen távoli és idegen a Loyolai Zarándok hangja és milyen kemény és szigorú az Omnia ad majorem Dei gloriam szelleme és mégis benne kell éreznünk az anyag nyűgétől és az önmaga kérdéseinek rendezetlenségéből földre szorított lélek szabadulásának egyetlen reális útját!

Amit örökül hagyott a világnak, életének szentségétől és alakjának történetiségétől áldottan küldve hozzánk üzenetét: a Lelkigyakorlatok és Jézus-társasága. Ezt a két időtlen szellemkolosszust a Zarándok lelke legragyogóbb darabjaiból faragta, sok ima, vigasztalás és szenvedés között. És bár szigorú és hatalmas jelleme a földi megdicsőülés minden formáját elhárította, Rómával együtt él és Társasága és Lelkigyakorlatai, amelyek a katolicizmus bevehetetlen bástyafalát őrzik, az ő lelkével írnak történelmet a XVI. század óta.

A Zarándok Társaságának egy késői szerzetes fia, Gyenis András S. J. írja róla: „... a letűnt négyszáz esztendő távolából tekintve, úgy látjuk, hogy emléke és működése nemcsak a múlté, hanem egyénisége élő valóság: példájával, Lelkigyakorlatai és Rendje által közöttünk él és munkálkodik. A földi elmúlás reá nézve a megdicsőülés kezdetét jelentette, mert azóta milliók és milliók merítenek szelleme kincseiből, a tőle kiinduló lelki áramlások pedig mindig szélesebb körökre hatnak és az anyag bilincseiből megszabadult alakja, mint a pusztában világító lángoszlop vezérli a tömegeket a lelkiség magaslatai felé“. És a lángoszlop az Isten erőiből fénylő lélek sugárzásával világít, tüzeiben szakadatlanul sugallva felénk az egyszerű Zarándok üzenetét: Omnia ad majorem Dei gloriam.

Jézus Társasága és a Lelkigyakorlatok ugyanannak a léleknek ugyanolyan intenzitású szeretetéből fakadtak és ennek a ténynek természetes következése belső összetartozásuk, amely lehetlenné teszi a lelki egység két alaprétegének különválasztását. A Jezsuita Rend a Lelkigyakorlatok szellemének törvényein épült és sine qua nonját veszítené el, ha a Lelkigyakorlatok értelmétől különváltan élne. A Rend legnagyobb ereje a Lelkigyakorlat, a lelkigyakorlatok szellemének cselekvése pedig a Renden keresztül nyeri legtisztább kifejezését az életformában. De míg a Lelkigyakorlat törvényei alapvetők és az ember ősprblémáit rendezik, tehát a Teremtő és teremtmény közti viszonyt, ember és világ viszonyát, az ember magatartásának örök mértékeit és szempontjait határozzák meg, addig Jézus Társasága az élő aktualitás, az örök törvények időszerű alkalmazása, helyesebben az örök Törvény és örök Időszerűség állandó kapcsolódásának formája. Mindkettőt közös szempont és célszerűség hatja át: Isten nagyobb dicsérete. Ez ad mozdíthatatlan állandóságot a Lelkigyakorlatok szellemének és ez hajtja csodálatos rúgékonyosságra ugyanannak a szellemnek megvalósítóit, akiknek soraiban diplomaták, hősök és szentek között az Isten felé vezető életforma minden változatosságát megtaláljuk.

Az Örökkévalónak állandó időszerűsítése Jézus Társaságának az a tulajdonsága, amely különös helyzetet biztosít számára a vatikáni egyetemesség védő- és hadállásain. A szegénység, tisztaság és engedelmesség fogadalma, amely a Jezsuita-rendet látszólag a legsúlyosabb emberi jogfosztással sújtja, olyan erőtámaszt ad hatóereje mögé, amely szervezetében csodálatosan megbont-hatatlanra teszi, cselekvőképességét és erejét pedig az emberileg alig megvalósítható eredmények eléréséig fokozza. Innen ered, hogy a „jezsuitizmus“ körül kavargó vélemények és irodalmi képletek a valóságtól sokszor teljesen idegen képzetszerűségben érzékelik a Jezsuita-rend szellemét és munkáit. Maga a Zarándok, aki Soto Domonkos gondolkodástanát, Szent Albert természetbölcséletét és Lombardiai Péter teológiáját tanulta, hosszú ideig raboskodik börtönben Figueroa püspök vizsgálati fogságában alaptalan vádak és gyanúsítások közt, melyek sokszor éppen az Egyház szerzetesei részéről érték tanításai miatt. Salamancában kifejezett rosszakarattal igyekeznek félremagyarázni tanításait, de hosszas vizsgálati fogságon kívül büntetéssel ártatlansága miatt nem tudják sújtani. Rendje azóta is számtalan támadás céltáblája lett. Az egyházon kívülállók — talán azt lehetne mondani — jobban értékelik a Rend egyházi kiválóságait, mint az Egyház keretén belül esők. Valahányszor alapjaiban igyekeznek megrengetni a római sziklát, feltétlenül első technikai kérdés a Jezsuiták sakkbantartása, vagy — ami a legbiztosabb — egyenes eltávolítása. Ezért kellett távoznia a Jezsuitáknak az európai politikának abban a kritikus éveiben, amikor a Vatikán hatalmának semmi szükségét nem látták. Ezért kelt útra *Pombal* híres levele és rágalomtömege és ezért kellett a Rendnek eltávoznia néhány esztendővel ezelőtt újra Spanyolországból, hogy a spanyol katolicizmus teljesen erővesztetté legyen és akadálytalanul vonulhasson keresztül rajta a forradalom.

A loyolai Zarándok lelkének őszinte megértése szükséges ahhoz, hogy az emberi értelem szervesen együtt érezze azokat a látszólag távoleső fogalmakat, amelyek ebben a vasból és mégis lélekből való szerkezetben egységgé teszik a Jezsuita élet paradoxonát, vagy inkább a mögötte lüktető isteni erőt, amely a nélkülöző szegénységet krisztusi gazdagsággá, a tisztaság lemondását égi kielégültséggé és az engedelmesség kegyetlen alázatát isteni hősiességgé szenteli. S életformájukban újra és újra fölbukkannak a Zarándok Lelkigyakorlatának nyomai : a tökéletesség felé vezető út keresése, a Teremtő és teremtmény viszonyának lelki megítélése, a teremtmények használatának mértéke a tantum-quantum elmélet alapján és a tökéletesség érdekében való teljes lemondás : az indifferencia. Útjuk kétségkívül a szerzetesi tökéletesség útja és ezért a világi Istenkeresés számára távoli. De az elvek és a Szellem alapjelentése vitathatatlanul a világ számára készült és a Tűzszlop nyomában járó szerzetesek sora kétségkívül mindenki útját mutatja, négy évszázad óta változatlanul hordva a Zarándok üzenetét.

HARSÁNYI LAJOS VERSEI

A FEKETE SZÉL

I.

Dermedt a búza-tenger.
Fakul arany kalásza.
Pedig mint béna harcos
Fejét porig alázza.
A hőség rekkenő.
Ver, ver a pütypalatty.
Azt veri a madár:
Ember, szaladj, szaladj!

Nyomasztó csend. A búza-tenger hallgat, nem beszél.
A láthatáron füstölög a vad fekete szél.

A gyárkémények ezre
Sötét füstöt pipál.
Az udvaron repülő,
Tank, gép ezernyi áll.
A nagy szirénák búgnak,
A tankok dübörögnek.
Remeg minden atomja
A döbbsent, néma rögnek.

Nyomasztó csend. A repülő, tank hallgat, nem beszél.
A láthatáron füstölög a vad fekete szél.

Tele van a kaszárnya
Fiatal katonával.
Az igazi katona
Dalolni sohse átall.
De most mindenki hallgat.
A fegyverek megtöltve.
(Nemrégén az ember tíz
Millió embert ölt le.)

Nyomasztó csend. A nagy kaszárnya hallgat, nem beszél.
A láthatáron füstölög a vad fekete szél...

AZ ÉGŐ KATEDRÁLIS

II.

Mint alvó szép menyasszonyt
Szűz csókkal kelt arája,
Úgy hull a nagytemplomra
A kelő nap sugára.
És mint a csóktól pírban
Felébred a menyasszony :
Kigyúl a katedrális,
Kereszt, kőcsipke, balkon.
A tornyok égő lángok.
Tüzes az ablakrózsa.
A sokszáz színes ablak
Színét szikrázva szórja.
A fénykévék zuhognak
És minden oszlop lángol.
Az orgona eldördül
S himnusz csap ki a lángból.

A meghalt éj dermedve néz és ámul a halál is.
Az emberek ijedve mondják : ég a katedrális.

Valaki az oltárnál
Megcsókol engem reggel.
Leszámolok én nyomban
Minden sötét sereggel.
Bennem is fény gyullad ki
Minden hová ?-ra, mért ?-re.
A fény sugar szívemnek
A gyökeréig ér le.
Dolgozik bennem Krisztus :
A fény, a tűz, a Lélek.
Aranyharmatban fürdet,
Titok-kenyérrel éltet.
Ezért vagyok csodás-jó.
Egy ellenségem sincsen.
Felébresztett a csókkal
És felgyújtott az Isten.

A meghalt szív dermedve néz és ámul a halál is.
Az angyalok ujjongva mondják : ég a katedrális.

FRANÇOIS MAURIAC

IRTA: LUKÁCS GÁSPÁR

Mauriac régen túljutott már azon a fokon, ahol az írókat divatosaknak szokás mondani. Tíz esztendeje már, hogy a hivatalos fórumok odaítélték egyik regényének a „grand prix“-t s az akadémikusok zöld frakkja sem adhat hozzá újat a hírnevéhez. Régen túlnőtt Franciaország határain s ma oda számít a francia irodalom klasszikusai közé: *Claudel*-lel együtt szokták emlegetni s mestere, *André Gide* is kénytelen maga mellett látni a nagy tanítványt.

Nálunk szinte csodálatosan népszerű, a *Viperafészek* és a *Frontenac-misztérium* egyszerre meghódították a magyar olvasóközönség legkomolyabb és legértékesebb részét s azóta egymás után veszik elő régebbi regényeit is, az újak pedig már majdnem egyidőben jelennek meg franciául és magyarul. Különös és gondolkodásra készítő jelenség ez, mert *Mauriac* sohasem volt életében „divatos“ író. Nemcsak nem törekedett erre sohasem, hanem hiányzik is belőle minden olyan vonás, ami divatossá tehetné volna. Nem a mai átlagközönségnek ír ez az esetlen, nagy darab lelkű ember, nincs benne semmi könnyedség, símaság vagy hajlékonyság és elegancia, amit mi magyarok annyira megbámultunk mindig a franciákban, nincs benne semmi, amit felületes szemlélők látni szoktak a francia „esprit“-ben. Ő sohasem volt „homme d'esprit“, nem tud szellemes játékokat, nem tudja kicsavarni a dolgok nyakát (különös dialektikája egészen más természetű és nagyon is a lelke mélyéről szakad fel), nem ért ahhoz, hogy bennünket szelleme ragyogásával kápráztasson el, mint *André Gide*, nem tud bennünket nyelve muzsikájával és képeinek sodró erejével misztikus költői szépségekbe szédíteni, mint *Paul Claudel*, ottmarad mindvégig a gascogne-i rögre tapadva (mint egy veszendő magyar poéta a kemény magyar rögön), göröcsösen csuklik újra és újra ugyanazon probléma fölé, emberi és művészi kérdések gyötrik, mint egy *Dosztojevszkij*t és meglátszik regényein a kín, amivel kiírja magából. A témái sem divatosak. Kemény gascogne-i koponyáját nem törik át nagyon is mai, divatos dolgok: gyötrő problémák nyüzsögnek benne, melyek veleszülettek, kétségbeejtő és sívár történetei, ezeknek a nehéz kérdésekre adott feleletek, olyanok, amelyek elől futni szokott a mai átlagember. Örökké ön-maga körül forog, a szenzációkra éhes mai ember szemével nézve nem sok újság van a regényeiben, sokszor nemcsak hangulatuk és problémakörük, hanem még a történet is egészen rokon bennük, komorak, mint a gironde-i fenyőerdők mélye és egyformák, mint a szél zúgása a landokon. Sűrűvérű, tömött, rövidre fogott regényei mindent inkább látszanak keresni, mint a népszerűséget s a divattól állnak mindenesetre a legmesszebb.

És mégis — Mauriac nagyon olvasott író. Feltűnő ez ma, amikor az emberek szeretnek úszni olyan vízen, amelynek a felszíne síma és a víz sekély, nem veszélyes és nem ver nagy hullámokat. Az emberek nyugtalanul törtetnek, fáznak mindentől, ami megállítaná őket és befelé fordítaná a tekintetüket. És Mauriacnak mégis megállnak és neki mégis hisznek. Mert érzik benne a kínlódó embert, a megszállott lelkekben magukra ismernek, önmagukat érzik meg a regényekben, azokat a problémákat, amelyekről eddig futottak. Mauriac megmutatja nekik és kényszeríti őket belátni, hogy nem futhatnak el olyasmi elől, amit magukban hordoznak. Ez az égető, de megvilágosító problematika az, ami megfogja az embert Mauriac regényeiben. Amit komolyan kell vennie mindenkinek, akár egy véleményen van vele a problémák megoldását illetően, akár homlokegyenest ellenkezik vele.

Mauriac katolikus regényíró, ez kétségtelen és az első pillanatra evidens annak, aki csak egyszer is mélyebb pillantást vetett könyveibe. A *Vie de Jésus* óta talán már azok is belátják ezt, akik azelőtt nem látták olyan világosan, s talán André Gide maga is, ha nem változtatta még meg véleményét az *Isten és Mammon* markáns önvallomásai után. És mégis, a katolikus regény eddigi fogalmát ki kell bővítenünk, ha azt akarjuk, hogy ezek a sűrűvérű regények is beleférjenek. Mauriac regényírói eljárása egészen más, mint azoké, akiket a francia írók közül márkázott katolikus íróknak tartunk. Ő nem szabja matematikai képletekre történeteit, nem vonja pszichológia műtőasztalra alakjait, mint a pedáns és lelkiismeretes Bourget. Nem takarja be az imádság palástjába, nem vonja be az isteni kegyelem fényével, mint az ájtatos L'ermite. Nem tépi ki az embert a társadalomból, nem szakítja el sem családjától, sem szülőföldjétől, föl az Alpok havas csúcsaira vagy egy-egy mesébeillő vidéki kastélyba, hogy mentesítse őket minden külső behatástól, mint az idillikus Bordeaux. Nem rajzolja „a földi dolgok égre dobott vetületeit“, mint a szeráfi Claudel. Itt marad közöttünk, nem szakít el semmiféle emberi vagy társadalmi köteléket, nem hanyagol el semmiféle viszonyt, megérez minden gátlást és ismer minden határt. „Fekete angyal“ ő maga is, aki küzdött a benne lakó démonnal egész életében, sokszor vonaglott görcsösen és minden műszabályt eldobott kínjában, de sohasem pózolt hamisan, küzdött a benne és körülötte lévő kaosszal és több vért izzadt, mint a hitetlen André Gide. De amellet szépeket álmódó nagy gyermeke maradt a gascogne-i rögnök és csak akkor fordul el a szeretett földtől, amikor lelkét odatárja a végtelennek és idegen világok izenetére figyel.

A nyugtalanság, lázas keresés és belső forrongás állítja szembe Mauriacot az előző írói nemzedékkel, de különösen a századvég materialista francia regényíróival és ez az, ami egy közös síkba hozza őt nagy ellenlábásával, André Gide-dal. Zola és France például — hogy csak a legnagyobbakat idézzük a századforduló mesterei közül — messze állnak egymástól, éppúgy mint Mauriac messze áll egyébként Gidetől. De egyben meg egyeznek: mindkettő egészen biztos a maga dolgában. Zola megdönthetetlennek tartotta a természettudomány materiális törvényeit s az emberi élet összes jelenségeit, tehát a szellemieket is ezekkel akarta megmagyarázni. És meg volt győződve róla mindvégig, hogy ez sikerült is neki. France éppen az ellentéte volt Zolának, ő semmiről sem volt meggyőződve, de éppen ez a bizonytalanság, az abszolút szkepszis ad neki egy bizonyos állandóságot és határozottságot, amely nem kisebb, mint a Zoláé: a csökönys és következetes kételkedés szilárd álláspontját. Ez a nyugodt, biztos önismerés, ez a sztatikus világfelfogás, önmaga és művészete feladatának és határainak tisztánlátása az, ami Zolát és France-ot összekapcsolja egymással és ami egyúttal szembeállítja őket Gide-dal és Mauriackal.

Gide és Mauriac közös vonása amazokkal szemben valami különös nyugtalanság, lázas keresés, lüktető aktivitás, tapogatózás eddig nem sejtett kér-

dések felé, különös problémalátás, ahol a kérdések megoldásának lehetősége sokszor elvész a végtelenben, vagy más világok horizontjára vetődik ; a századforduló embere elvesztette lába alól a biztos talajt, nem bízik már többé az eddigi ideálokban, a tudományban, pénzben és a technikában s a józan ész szavát elnyomja az ideáljaiban megcsalt szív nyugtalan verése.

De ugyanaz a korszerű nyugtalanság, ugyanaz az iránykeresés milyen más eredményekre vezet mindkettőnél. Gide a problémákat egymástól külön látja (mint France): a filozófus értelmi iskolázottságával tudja figyelmét egy problémára irányítani, az analitikus éles bonckésével hajlik egy téma fölé, szorosán elkülöníti minden más témától s míg azt következetesen és tervszerűen ki nem merítette, nem is vesz tudomást arról, mi történik egyébként körülötte. Mauriac ellenben sohasem tesz föl semmit. Az embereket figyeli csak és a köztük fennálló viszonyokat a maga sajátos regényírói látásával, amely mindig mélységesen keresztény (más látásmódot Mauriac nem is tud elképzelni) s keresi az egyetlen lehetőséget, mely a körülményekben és a helyzetben mindig adva van. Gide legdrágább kincse szellemi szabadsága, nem akarja lekötni magát egyik világnézet mellett sem határozottan: nincs tehát törvény, nincs átfogó elv, mely a keresésben irányítaná. Legfeljebb egy: a szellemi szabadság elve. „Az élet bizonyára sokkal szebb, mint az emberek gondolják. Miért is éltem eddig olyan okosan? Törvény nélkül kell lennem, hogy meghalljam az új törvényt.“ Mauriac is lázadó: szintén szabadulni akar a belénk alvadt, ránk kocsonyásodott, belénk rothadt törvényektől, de nem azért, mert ismeretlen törvények újsága izgatja. Az új törvényt neki nem kell keresnie, régen ott leselkedik a lelke fenekén, hiszen éppen annak a könyörtelen feszítőereje kényszeríti a régiek elvetésére: csak a romokat kell eltakarítani, hogy előtűnjék alatta az új Törvény, mely már régóta, kezdettől fogva megvolt az ember lelke fenekén. Érdeemes megfigyelni, hogyan kapcsolódnak a két írónál a problémák egymáshoz. Gide egyik regényéből (*L'Immoraliste*) az tűnik ki, hogy az egyén szuverén, az egyénnek minden szabad. Legyünk önzők: minden pillanat, melyet másoknak szentelünk, bűn önmagunk ellen, ez pedig a legsúlyosabb és legocsmányabb bűn, az egyetlen bűn. De ugyanakkor szinte kötelezőnek érzi magára nézve, hogy a nietzschei immoralizmus e túlhajtásával szemben, melytől egyébként talán még maga Nietzsche is visszaborzadt volna, bemutassa éppoly pártatlanul és éppoly meggyőző erővel az ellenkező álláspontot is: „A keskeny ajtó“ hősnője visszautasítja a sorstól neki felkínált tiszta emberi boldogságot, mert úgy érzi, hogy az ember valami nagyobb dologra van teremtve, mint a boldogság. Az abszolút lemondás, a legszebb értelemben vett önmegtágadás regénye ez, kétségtelenül a legkatolikusabb regény, amit valaha olvastam. A kettő közül melyik hát az igazság? Felháborodva utasítanók vissza ezt a csúnya játékot, ha nem látnók lépten-nyomon, hogy maga ez az egész költői pálya egy száználmas lélek nyugtalan vergődése, az igazság után való lihegő vágy, kétségbe-

esett hajsza, amely esztelen és türelmetlen vágyakozásában idegesen ráz le magáról minden vezetőt.

Ugyanez a nyugtalanság, ugyanez a megszállottság, ugyanez a lázas keresés lüktet *Mauriac* alkotásában is, de ő a kutatásban elfogadta a vezetőt, a keresztény világnézetet. És pedig nem azért, mert ezzel művészi szempontból gerincet ad egész alkotása kikristályosodására, mert így sohasem kerül ellentétbe önmagával és nagyobb lesz a művészi hitele, hanem azért, mert ő egyénileg ebben a világnézetben pillantotta meg a kétségbevonhatatlan igazságot, ebben a világnézetben élte át a legigazabb valóságot, ezzel minden emberi problémánkat maradéktalanul és megnyugtatóan meg tudja oldani, ez megszabadíthat a megszállottságtól és megszüntetheti azt a gyötrő nyugtalanságot, amelybe egyébként értékes emberéletek vesznek bele. *Gide* tehát ellentétesen, páronként állítja szembe a problémákat, *Mauriac*-nál a problémák egy sort alkotnak és valamennyien egy irányba mutatnak: *Gide* keresztbe kapcsol, *Mauriac* sorba.

Ha *Mauriac* katolikus írónak mondja magát és regényei semmi mást, csak egy katolikus és emberi igazságot akarnak tükrözni (ez a kettő egy *Mauriac* szerint), akkor azt kell megnéznünk elsősorban, mit jelent *Mauriac* felfogása szerint katolikusnak lenni. Annál is inkább fontos és érdekes, sőt izgató ez a kérdés, mert ez a katolikus igazság nem mindig hámlik ki első pillanatra emberi burkából a regényeiben s egyszer éppen az élesszemű *André Gide* vádolta meg azért „a kényelmes kompromisszumért, mely megengedi neki, hogy Istent szeresse a nélkül, hogy elvesztené szem elől Mammont.“ *Mauriac* regényeiből az tűnik ki, hogy a katolicizmus sohasem külső máz az emberen, ruha, amit tetszése szerint válthat valaki. Hiszen ami külső megnyilatkozás volt benne, azt legtöbbször letörölte az élet ezekről a szegény, küzködő emberekről: a vallás pozitív gyakorlása hiányzik náluk, éppen ez teszi olyan sívárrá az életüket. Nem külső máz hát a hit, sőt sokszor az a benyomásunk a regények olvasása közben, nem is csak vallás, hanem életforma, amelybe beleszületünk s amelytől nem lehet többé szabadulnunk semmi körülmények között, minduntalan beleütközünk, ha nem szabjuk hozzá a cselekedeteinket. „Azok közé tartozom, — írja magáról — akik mindjárt első ifjúságukban megértették, hogy ha egyszer katolikusnak születtek, soha többé nem tudnak abból szabadulni, nem rajtuk áll kilépni belőle vagy újra elhagyni. Menekülni a katolicizmustól olyan, mintha valaki marslakónak akarna fölcsapni.“

De hát a bűnösök? Azok, akik elhanyagolják a vallásukat, megtagadják a törvényt, egész életükkel meggyalázzák a hitet. Lépten-nyomon találkozunk velük *Mauriac* regényeiben, ezekből telik ki majdnem egész társadalma, mert „sajnos, mindig a betegek vannak legtöbben“. Különben is emberi természetünkből fakad ez, hiszen „önmagunktól csak a hazugságot és a bűnt kapjuk — elméledik Forcas abbé, — szeretni Istent és vele a jót, Isten adománya. Amikor jót teszünk, Isten munkál bennünk és velünk, minden rossz cselekedet ellenben csakis tőlünk, belőlünk való. A rossz számára tehát mi azt mondhatnók, istenek vagyunk. És hány ember választja magának a gögös sorsot, hogy isten legyen.“ De a bűnösök sem menekülhetnek meg az „ellenállhatatlan“ kereszténységtől. Rajtuk látszik csak meg igazán, mennyire az Egyház testéhez tartoznak, mennyire rá vannak szorulva, jobban, mint a lelkileg egészségesek. A bűnösök *Mauriac* szerint olyan egységes és megbonthatatlan egészet alkotnak az Egyház kebelében, mint a szentek egysége: a bűn közössége, a bűntudat ereje, a lelki segítség után való tuda-

tos vagy tudattalan vágyakozás annyira egyé kovácsolja és szorosan az Egyház testéhez láncolja őket. „A bűnösön áll — mondja, — hogy kivonja magát a kegyelem hatása alól. De bűnbe esni még nem annyi, mint elszakadni az Egyháztól. Ellenkezőleg, a bűn csak még rettenetesebb kötelekekkel kapcsol hozzá és sem a kételkedés, sem a tagadás, de még a megtagadás sem tudja levenni rólunk ezt a Nessus-inget, mely testünkhöz tapad. Sokszor azt képzeljük, hogy messze eltávolodtunk tőle, idegen országokban kalandoztunk. S csak akkor vesszük észre, hogy körben forogtunk és egyhelyben harcoltunk.“

Mit jelent hát akkor ilyen katolicizmus mellett katolikus írónak lenni? Nem lehet más értelme, mint megmutatni az embereknek ezt az igazságot. Meggyőzni őket ennek a felfogásnak a valóságértékéről, levonni és levonatni az olvasókkal is ennek a könyörtelen kereszténységnek minden következményét életünk irányítása számára. „Nem maradt más hátra — mondja önvallo-másszerű művében, az *Isten és a Mammon*-ban —, mint beledobni magam hanyatthomlok az irodalmi munkába, kifejezni, érzékelhetővé tenni ezt a szörnyeteget, melyet nem tudtam magamban legyőzni.“ Őnála tehát az írás ellenállhatatlan kényszerűség, nem művészi, hanem etikai kényszer, lelki szükséglet, hogy egy gyötrő igazságot kiírjon magából. És ha a hitetlen André Gide ösztönös irtózáttal fordult el mindennemű írói felelősség gondolatától s a művészet öncélúsága nevében, de a valóságban lelkiismerete súlyos nyomása alatt idegesen és türelmetlenül háritott el magától minden felelősséget azért, amit írt, — akkor a mondottak után természetesen találhatjuk, ha Mauriac ennek éppen az ellenkezőjét teszi és minden szaváért mélységesen felelősnek érzi magát. „Reszketve kell kezembe vened a tollat a Szentháromság pillantása alatt.“ Tudja jól, milyen veszedelmes anyaghoz nyúl, mikor az emberek szenvedélyeiben, ezekben az égő és örökké fájó sebekben vájkál, tudja jól, hogy írásai kiszámíthatatlan következményekkel járhatnak a sokféle lelkiületű korú, műveltségű és szándékú ember között s ezért egész pályája folyamán mindig ott kísértett előtte az írói felelősség roppant problémája. Az a megoldás is fölmerült előtte tépelődései közben, hogy abbahagyja az írást egészen és így szabadul meg a kínos felelősségtudattól. De végül is belátta, hogy a „magunknemismeréséből, a hallgatásból csak rossz szenvedélyeink nyerhetnek, minden zűrzavar nekik kedvez, minden belső homály nekik készíti a fészket.“ Meg kell hát ragadni a szörnyeteget és előhozni a világosságra, hogy lássuk már egyszer, milyen is valójában: ez az egyetlen helyes eljárás és akkor a katolikus regényírónak csak ez az egy lehet a feladata.

Ezért olyan érzéketlen *Mauriac* mindenféle öncélú művészet iránt, bár — mint mondtuk — az irányzatosság messze áll tőle: az etikai igazság nem mint cél szerepel a regényeiben, hanem mint létrehozó ok, ezért forr azzal oly szoros egységbe. *D'Annunzio* egyik regényéről írt bírálatában nyíltan ki is mondja az öncélú művészetről a véleményét: „Akár fegyencek, akár országutak vándorai, polgárok, nagyvilági emberek, vagy parasztok voltak (ezek a regényhősök): szenvedtek és szerettek, mint mi, szegény bűnösök voltak, megbánták bűneiket és elfogadták a törvényt, tehát érdekelnek engem. De a *D'Annunzio* művésze, elkülönítve az embernyájtól, műtermében, remekműve

szemlélésében, nemcsak hogy unalmas nekem, hanem egyenesen groteszk és érthetetlen.“ Az írónak, ha helyesen fogja fel feladatát, súlyos kötelességei vannak és felelős munkájáért : ez régóta közhely már az irodalomban. De kevés író van, akit annyira izgatott volna az írói felelősség kérdése, mint *Mauriac*-ot. Nemcsak regényeiben érezzük állandóan meggörnyedni a felelősség gondja alatt, hanem cikkeiben és esszéiben is minduntalan felüti fejét ez a kérdés. Ezért írja meg *Racine* életét is egész könyvben, mert nála is központi helyet foglalt el ez a probléma és tudjuk, hogy nagyon súlyos következményeket vont le munkásságáról emiatt. Próbálja maga előtt érthetővé tenni *Racine* elhallgatását, de éppen az ő példája vezeti rá az igazságra : a hallgatás nem megoldás, az írás kötelesség. Ezért nem hagyja abba *Mauriac*, akárhogy fáj is az írás, akármilyen kín is kitépni magából ezeket a vérző regényeket, akármilyen súlyos is a felelősség, amit magára vesz, akármilyen méltatlan vádaknak teszi ki magát írásai miatt nemcsak *André Gide*, hanem sokszor még a hívő, de szűklelkű katolikusok részéről is. De ha járt valaki francia vidéki városkákban és látta a plébános urat jellegzetes lapos kalapjában, csomóra kötött cingulussal női biciklin menni kosárral a piacra zöldséget bevásárolni, aki megbujt egyszer elhagyott kis vidéki templomok homályában és hallgatta a csöndet négy-öt öregasszony társaságában nagyvárosi katedrálisok gótikus ívei alatt, az megérezhette *Mauriac* kereszténységének igazságát és megérthette, hogy itt katolikusnak lenni mást jelent, többet és szebbet, mint másutt : áldozat és munkavállalást, feneketlen hitet, törhetetlen kitartást és hivatásérzetet, mely egész embert és egész szívet kíván. Ezek a papok, a *Mauriac* papjai, a vidék apostol-mártírjai tudnak legtöbbet kifejezni *Mauriac*-ból, *Mauriac* kereszténységéből. A *Mauriac* papjai, ezek a meggyötört, megtépázott, félnék lelkek, akiknek öröme mégis határtalan tud lenni, ha a kastély gögös úrnője lejött egyszer a misére, ha a piactéren egy csoport gyárimunkás elfogadta a köszönésüket. És hogy merne panaszkodni az egyedüllét miatt Forcas abbé, mikor ott van mellette a kis Lassus, hűséges barátja, ez a ki tudja melyik ágról szakadt kis iskolásfiú, aki mindennap meggyújtja a gyertyát az oltáron, minisztrál neki és kisöpri a szobáját, mielőtt elmenne az iskolába. Forcas abbé világosan látja helyzetét és ismeri feladatát : „Mindenütt póruljársz, semmi sem sikerül neked, nem vagy képes semmire, csak viselni a keresztet. Hát viseld !“

Ilyen körülmények között nem csoda, de a kereszténységnek előbb adott értelmezéséből elméletileg is logikusan következik, hogy *Mauriac* regényeinek alaphangulata — tisztán irodalmi szemmel nézve — a pesszimizmus, illetve ahhoz nagyon közelálló valami, amit általában pesszimizmusnak szoktak nevezni. Ez nem is csoda. *Balzac*, *Flaubert*, *Tolsztoj*, *Dosztojevszkij* : az emberi lélek legnagyobb ismerői mind pesszimisták voltak. De a *Mauriac* „pesszimizmusa“ nem marad elülve az emberi szenvedésnek, bűnnek és szenvedélynek a kavargásában, hanem fölülelemelkedik azon szélesebb távlatok felé, egy más világ misztikus ígérete felé, rajtunk kívülálló, fölöttünk lévő és mégis ismerős és mindig szomjazott törvényszerűség felé : a szűk életbörtön vastag falában ablakok nyílnak, melyeken keresztül mégiscsak elhatol hozzánk a világosság egy láthatatlanul is biztos törvényszerűség erejével. Így lesz ebből a pesszimizmusból egy más világ perspektívájában az egyetlen igazi optimizmus, amely reálisan elképzelhető.

Mauriac regényeinek sajátos sötét, sokszor komor és kétségbeejtő hangulatát egy tapasztalás adja, mely *Mauriac* szerint ott áll háttérnek egész

életünk mögött, minden hittétel mögött : hogy életünk küzdés és szenvedés. A hit vitathatatlan eleme, mely minden kétségen felüláll, egy evidencia : a kereszt, az élet elemi ténye a szenvedés. „Kereszttel a vállunkon születünk s ez a kereszt együtt növekszik testünkkel, együtt húzódik szét végtagjainkkal és semmi azt rólunk le nem veheti.“ Tehát a kereszt a mi egyetlen sajátunk, amit senki sem vehet el tőlünk, ami életünk tartalmát adja. A szenvedés, kinek-kinek saját szenvedése az egyetlen igazi kincse, ez határozza meg az illetőnek az egyéni arcát, ez különíti el a többiektől, ez teszi azzá, ami : szenvedés és küzdés nélkül mindnyájan egyformák, üres keretek lennénk az emberek, megsemmisülne igazi lelki arcuk, elvesztenék sajátos jellemüket, belevesznének a semmibe. Pedig az emberek legnagyobb része kétségbeesetten fut keresztjétől és „nem tudja, hogy önmaga elől fut“. Erre az igazságra kell megtanítani az embereket és erre az igazságra tanítanak *Mauriac* regényei. Nem szabad menekülni a szenvedéstől, vállalni kell a küzdelmet, áldani kell a kínt, meg kell csókolni a „leprást“, nem szabad visszariadni semmi áldozattól. *Mauriac* alakjai nem a nevük, hanem a keresztjük szerint élnek bennünk : arról ismerünk rájuk, arról különböztetjük meg egymástól, azért sajnáljuk és azért szeretjük őket.

Mauriacnak ez a legsajátabb élménye, regényeinek ez a középponti igazsága, egészen a lelke mélyéből fakad és egyszersmind egészen be is tölti a lelkét : ezért nem szükség neki tételekre írni a regényeit, innen van az, hogy minden irányzatosság és keresettség hiányzik belőle. A probléma annyira egyszerű és emberi, hogy mindenhol megtalálhatja, ahol emberek vannak. Nem kell soká keresnie, nincs szüksége arra, hogy nagy elmeélel fiktív helyzeteket gondoljon ki. Eljárása a legpuritánabb, a legrimitívebb, mondhatnók, amit regényíró valaha követett. Kinéz magának egy háztetőt egy kis girondei faluban, egyet a száz és ezer egyforma háztető közül, megnézi és nekünk is megmutatja, mi van alatta. Könyörtelenül kitakar mindent amit az emberek elrejtettek a lelkük fenekén, leghétköznapibb gondjaikat és legföltettebb titkaikat. Felhossa belőlük legrejtettebb problémáikat, válságos helyzeteket teremt, kilesi a pillanatot, amikor kényszerítheti embereit arra, hogy tetteik végső konzekvenciáit levonják és ne álljanak meg félúton, de semmit sem erőszakol, semmit sem magyaráz, de végül is nem marad más hátra, mint az egyetlen lehetőség, a *Mauriac* lehetősége, a katolikus lehetőség ami a körülményekben és az ember természetében eleve adva volt, csak az emberek nem akarták meglátni. Az embereknek nincs más választásuk, mint elismerni. Törvényt, vagy összeroppanni a hamis társadalmi konvenciók vagy még inkább saját lelkiismeretük nyomása alatt. Regényeiben nem sok az esemény, még kevesebb a tendencia, csak emberek vannak, viszonyok emberek között és következetes, könyörtelen gondolkodás.

És mert a problémák számára ilyen szűk körben és föltétlenül, kötelezően vannak adva : nem is akar és nem is tud kimozdulni abból a szűk körből, amelyben ezeket a problémákat megkapta, hiszen ebbe a körbe beleszületett és minden vonzását végzettségűnek és eltérhetetlennek érzi. Szeret ő is megülni regényeiben kis girondei kúriák mélyén, mint regényalakjai, nem szívesen hagyja el ezeket az apró tanyákat és megszokott fenyveseket, regényeinek szinte állandó színhelyeit, s ha mégis kihozza onnan hőst, érezzük, hogy most idegenbe megy és hogy holnapra rászakad az egyedüllét,

kivert ember lesz, akinek viselnie kell a magáramaradottság minden kínját. Nincs nyugtuk előbb, míg vissza nem kerülnek a falujukba s ha előbb nem, meghalni rendesen visszajönnek az ősi házba. *Mauriac* regényalakjai, éppúgy mint ő maga, mélységesen hozzáidomultak földjükhöz, majdnem valamennyien vidéki birtokosok, fél urak, fél parasztok : urak a fenyveseik és parasztok a hajlamaik szerint, periódikus és vegetatív életet élnek, mint háziállataik és növényeik.

Ez az akklimatizálódás nemcsak azért érdekes, mert ez adja *Mauriac* nak sajátos regényírói színét, hanem azért is, mert írói művészetének kialakulására döntő befolyással volt s szinte lényegében határozta meg azt. Ha az író egy vidéket és annak embereit csak felületesen ismeri, könnyűszerrel adhat róla képet, de ez csak vizuális kép lesz. Am ha gyermekkorától kezdve élt egy vidéken és annak emberei között, akkor azok nem képekben születnek újra regényeiben, nem a szemünk, hanem sokkal kevésbé anyagi, sokkal finomabb érzékek számára tudja reprodukálni az író az élményeit s ezek okvetlenül mélyebb nyomot hagynak az olvasóban : nem múltó benyomásokat jelenenek, hanem az átéltség erejével hatnak. A legteljesebb egység van *Mauriac* és regényei között : regényei olyanok, mint ő maga és ő maga olyan, mint regényhősei. Egész alkotása nagyon hasonlít ezeknek a korlátolt, terhelt, napimádó pogány parasztnak az életéhez : végzetesen egy irányba van beállítva. Ott lüktet mindig regényeiben az a pogány életöröm, amit a zsiros földből szívhatott magába ő is a szép fekete fenyőkkel együtt. És ott komorlik mindenütt az életöröm nyomán a keserves büntudat, ezer szomorú gátlás érzése s a saját vérén szerzett tapasztalás, hogy mindenért drágán kell megfizetni.

Ha konkrét formában akarnánk szemlélni azokat a gátlásokat, melyek útjában állnak az emberek magasabb törekvéseinek s amelyek megállítják a boldogságkeresésben, két nagy csoportra kellene osztanunk őket. Kettős börtönbe van az ember bezárva, s annak falait csak nagy küzdelmek árán lehet áttörni : egy érzékelhető börtön, a milió és egy érzékelhetetlen, saját egyéniségünk börtöne. Olyan tények ezek, amelyeket régen megállapított már a legexaktabb természettudomány is, de *Mauriac* nem ismert elméleteket magyaráz és nem is elveket hangoztat, hanem láttatja és átéleti velünk mindezeket a gátlásokat és olyan mélységeket tár fel, ahová nem tud lehatolni semmiféle „exakt“ tudomány.

A milió. Környezetünk, foglalkozásunk, családi viszonyaink, őseink, szülőföldünk. A milió : mindaz, ami *Mauriac* írásainak az elemi forrásokból táplálkozó költészet színét adja. Legszebb bűneink, legszentebb előítéleteink, legdrágább bilincseink hordozója. A délfranciaországi nap hevében égő girondei mezők, a landokon átvonuló meleg szél, mely az óceán zúgását hozza magával, a szerteszt fehérülő kicsiny tanyák ezer apró hangja, évszázadok homályából felködlő ősök arca, a völgyek mélyén meghúzódó apró kis falvak : Argelouse, Langon, Viridis, Bourideys, a házak és az emberek szaga és érintése, a szőlőhegyek, amelyek kivirágoztatják a föld évszázados erejét és a fenyők, a fenyők mindenekelőtt, az óriási, néma fenyőerdők, melyek mind megannyi szent és eltéphetetlen köteléssel láncolnak bennünket az emberekhez, a röghöz, az atavizmushoz, az előítéletekhez, a bűnhöz is sokszor. Mi magyarok, szeretjük nagyon a földet, van okunk reá, elég sokat fizettünk

érte. De ezek az emberek, a *Mauriac* emberei, egyé váltak a földjükkel egészen, meg tudnának halni a szőleikért és szinte vallásos tisztelettel szeretik a fenyveseiket.

A szülőföld szeretete csodálatosan szép virágokat hajt ki ezeknek a kérgeslelkű „parasztoknak“ a lelkében s azt hiszem, a magyar olvasók lelke különösen mélyről rezonál ezekre az érzésekre. Még Jean Péloueyre is, ez a testi-lelki nyomorék, ez a „leprás“, akinek csak szőgyen és teher az élete, akit megvetnek vagy messze elkerülnek az emberek, aki csak a kertek alatt mer elsompolyogni a templomba is, az egyetlen helyre, ahol kipanaszolhatja magát szőgyen és megalázás nélkül, még Jean Péloueyre is, akinek szinte keresnie kellene az idegenséget, ahol nem ismerik és nem néznek utána az utcán, — még ő is úgy megy el hazulról Párizsba, mintha a lelkét, az élete értelmét kellene otthonhagynia. Kinéz a vonatablakon. Látja elvonulni a vonat mellett két oldalt hosszú sorban az ismerős fenyőket. Odább megismeri azt az árkot, amelynél a multkor elhibázott egy vadkacsát. A vasút ott fut éppen az út mellett, amit annyszor megjárt kis homokfutójával. A vonat füstjében és a reggeli ködben ismerősként köszönti a tanyát, amely ott fekszik az üres mező szélén, ismeri jól mellette a sütőkemencét is, az istállót és a kutat, a nevükön szólítja mind, ismeri a tulajdonosukat. Aztán olyan landokon viszi keresztül a vonat, ahol még sohasem vadászott, míg végül eltűnnek a landok és egyszerre búcsút kell mondania az utolsó fenyőknek, amelyek kiterjesztett ágait, mintha feléje tárnák és megáldanák őt. A kis Yves Frontenac lelkét is ezek a csodálatos fenyők ihletik furcsa, földszagú himnuszainak megírására: az ő költői lelke már szinte misztikus egységgé forr ezekkel a fenyvesekkel, „a fenyők megváltják szenvedéseitől és véreznek helyette: éjjel azt hiszi, hogy összeroskadnak és sírnak“. A legmagyarabb magyar poéta tudott csak így összeforralni a legmagyarabb tájjal és nincs talán egy nép sem rajtunk kívül, mely ezt az egységet ennyire meg tudná érezni.

De Mauriac túllát a szépségeken és nem vak az árnyoldalak iránt sem: tudja jól, mennyi baj forrása mindez. A föld, a vér, a természet, a család, az első gyermekiség szent emlékei gyönyörű misztériummá olvadnak a kis Yves Frontenac költői lelkében és a himnuszok szárnyán emelik őt fel magasan a bourideysi fenyvesek fölé, de ak, nem tud felemelkedni, akit a lelke lehúz ide a fenyvesek közé, az már született pogányi a föld pogánya. Yves maga is olyan ősök unokája, akik a mult század elején még a napot imádták egyetlen isten gyanánt, „a könyörtelen napot, mely fölfalja a fenyveseket, — gyors, rohanó, megfoghatatlan isten, mely óriási máglyatüzeket gyújt maga mögött.“ Claude Favereau, *A hús és a vér* pogánya is ezeknek a napimádó ősöknek a gyermeke: paraszt szőlők fia és paraszt maga is. Élete körülményei a szemináriumba viszik papnővendékeknek. Mégis mindig közelebb marad a földhöz, mint a szemináriumhoz, sokkal közelebb a tiszta állati élethez, mint az imádsághoz. Egy napon aztán meg is szokik. „Nem tudja felejteni a fenyőket, a tisztást, melyet csak a vándormadarak ismernek rajta kívül, a nyájakat, a szeleket, az erdőt, ahol ősei, béarni pásztorok legeltették a juhokat.“ Egy rigófűtty a lombok között vagy csak a saját vérének a zúgása is elég

volt ahhoz, hogy elnyomja a szemináriumi barátok visszahívó hangját. Aztán feleséget vesz magának, erős, egészséges leányt, nagy fenyveserdők várományosát és úgy szereti azt is, ösztönösen és pogányul, mint a földet s azért, mert belőle fakad az élet, mint a földből. És mint a házastársak egyek egy testben, Claude is egynek érzi magát az életben az állatokkal, növényekkel, kövekkel, rokonságban érzi magát az égitestekkel, hiszen egy életáramba merülnek bele valamennyien. Csodálatos, milyen pogány nyersséggel tudja éreztetni ez a katolikus költő a föld vonzását. Sokszor azt kell hinnünk, *Mauriac* maga is egy ezekkel a földfalókkal, a hús és a vér misztériuma az ő lelkét is állandó nyugtalanságban tartja s Claude Favereau panteizmusa az ő lelke legmélyéről fakad. Ők (Claude Favereau vagy Mauriac, mindegy) nem kívülről szeretik vagy gyűlölik a természetet, mint a romantikusok, hanem elvegyülnek benne szétbonthatatlanul, résztvesznek az egyetemes életben. Most már csak az a kérdés, kit éreznek meg a természet mélyén mindketten, Cybelét-e, vagy az atyát. Itt aztán elválik Mauriac Claude Favereautól: ő nem akar megszökni a „szemináriumból“, felvállalja az élet keresztjét is és ő maga rakja rá magára a magasabbrendű élet sokszor fájdalmas bilincseit.

Claude Favereau földszeretete már bűn, a föld leigázta és rabszolgájává tette az embert és az ember nem tud tőle szabadulni többé. Pedig ilyen a legtöbb ember, aki a földből nőtt ki és a földből, a földnek él. Életüknek nincs más célja, tevékenységüknek más értelme, minthogy megtartsák és gyarapítsák az ősi földet. Dolgoznak egész életükben, mint a barmok és ebbe a munkába belevész minden magasabb létező, minden tiszta törekvés, a szellem helyett a vegetálás lesz úrrá rajtuk s félállati sorban élnek egyik nemzedékből a másikba. Claude Favereau-ban még szép nagy, bár beteg virágot hajtott a föld, de a többiekben, az átlagemberekben, a nyárspolgároknak, a parlagelkekben már csak bogáncsot terem. Az ősi vagyon megtartásának és gyarapításának vágya sokszor törvénytelenségre és bűnre vezet. A házasságot is az anyagi érdekek hozzák létre. *Andrès* és *Catherine*, a *Fekete angyalok* fiataljai, el sem tudják képzelni hogy egyszer *Andrès* otthagyja nevelőszüleit egy más leány kedvéért, akit szeret és akkor a kastély és a fenyves nem tartoznak majd többé össze. Az egész vidék összeházasította már őket, hiszen a birtokaik egészen egymás mellett feküdtek, szinte arra voltak rendezve, hogy összevegyüljenek. A szerelem, a kölcsönös vonzalom nem nagyon fontos, csak annyi kell belőle, amennyi elég ahhoz, hogy egy gyermeket létrehozzon, amennyi elég ahhoz, hogy fenntartsák a család vékony erecskéjét. Más, nagyobb, idegen erőknél kell bejönnie az életükbe, hogy áttörjék a fenyőerdők atavisztikus gátjait. Szegény kis *Noéminak* a szülei el sem tudják képzelni, hogy leányuk visszautasította a „leprás“ kezét. Hiszen az ember nem utasíthat vissza majorságokat, tanyákat, nyájakat, tíz generáció ezüstkészleteit és fehérműhalmaikat, amelyek széles és magas családi szekrényekbe vannak berakva sorjában, magasan egymás fölül.

De nemcsak a vidék embereire hat ilyen determinálóan a milió. A vidék szűklátókörű nyárspolgárainál csak még szánalmasabbak, még inkább rabszolgák a nagyvárosi élet megszállottjai, a párizsi utcák fáradt ténfergői, hajszolt üzletemberek: a pénz és az öröm koldusai. *Raymond Courge* élete megoszlik az üzletkötések és bármi mulatozások között, nappalait pénznek, éjjeleit a szerelemnek szenteli, anélkül, hogy tudná miért, csakis valami egészen sötét, démoni ösztöntől hajtva. Él egyik napról a másikra, egyik éjszakáról a másikra és sohasem jut eszébe ebben a lekötöttségben, ebben a megszállottságban, hogy más, távolabbi, tisztább és szentebb célokat keressen az életének.

Vagy egyszer mégis. Egyszer mindegyiknek az életében történik valami, ami sehogyszem illik bele. Nem véletlen, nem is nagy dolog: egyszerű, hétköznapi esemény, csak éppen ők nem számítottak rá. És ez a váratlan kis esemény hozza meg a nagy változást az életükben, ez kényszeríti rá őket a választásra. Itt kezdődik a könyörtelen, katolikus *Mauriac*.

A másik börtön még rettenetesebb, mert nem érzékelhető, saját egyéniségünk börtöne. Kinek-kinek egyénisége körül van zárva énje áthághatatlan falaival s ezek lehetetlenné teszik a közeledést. Egyedül állunk és azokat legközelebb hiszünk magunkhoz, óriási távolságra vannak tőlünk. A barátok nem a mi nyelvünket beszélik s csak későn eszmélünk rá, milyen óriási távolságban vannak tőlünk akkor is, amikor nagyon közel érezzük magunkhoz. A szerelem sohasem az, amit kerestünk és az apró szeretkezések vízcseppjei csak a szomjúságunkat növelik, amelyet sohasem tudunk eloltani. S mikor végre föllelenni véljük az áhított szeretetet a családban, mennyi baj van ott is, mennyi gátlás és félreértés. A nagy embertársadalom közepén tehát éppen úgy, mint a legszűkebb családi körben is sokszor az ember egyedül van és mindenki mástól olyan messze. A legszomorúbb pedig az, hogy ezt a roppant magányosságot éppen a kivételes emberek, az átlagon felülállók érzik a legjobban.

A kislátókörű, szűkkorlátú emberek nem szenvednek annyira a magány súlyától, mert nem is vágnak annyira megnyilatkozás, megértés, szeretet után. Észre sem veszik talán, mennyire egyedül vannak és mennyire hozzáférhetetlenek ők is. És ha igen, ez csak növeli biztonságérzetüket és kényelmüket. Beleszülettek a vegetatív életbe, melynek igényei a fiziológiai szükségletek kielégítésén nem igen nyúlnak túl, benne élnek egészen és sohasem emelkednek túl szűkreszabott keretein. Ez az egyetlen emberfajta, amelyet *Mauriac* szívből megvet és gyűlöl, bár egyébként csodálatos művészettel tudja rajzolni őket. Ezek az önmagukba zárt automaták megközelíthetetlenek kívülről, de ők maguk mindig biztosak a dolgukban és ők az egyetlenek, akik mindig megtalálják ebben az életben a maguk relatív boldogságát. Bernard Desqueyroux-t, a „méregkeverő“ férjét semmi sem hozza ki sodrából. Semmit sem becsül önmagán, testi jólétén és birtokán kívül. Feleségére is csak akkor kezd bizonyos tisztelettel és bámulattal nézni, mikor az gyermekét, „annyi ezer és ezer fenyő egyetlen birtokosát“ hordozza. S a halál közeledése is csak óriási mértékben növeli vágyát a birtok, a vadászat, az autó, aztán az enni- és innivaló után, ami számára az életet jelentette.

De az értékes emberek mindig nyugtalanok, mindig keresnek valamit, mindig vágyódnak valami után, különösen ha börtönük faláról hiányzik a levegőtadó nyílás, a hit. Desqueyroux Teréznek, a „méregkeverőnek“ pokollá lesz az élete, mert nem született átlagembernek. Ő *Mauriac* legjobban átélt és legkétségbeejtőbb regényalakja. Két regényben is találkozunk vele: *A méregkeverő* a vidéki kispolgári élet előbb vázolt keretei között mutatja be, *Az éjszaka vége* pedig, *Mauriac* egyik legújabb és legszörnyűbb regénye, Párizs útvesztőin követi nyomon a szegény asszony életét egészen az örületig. De Argelouse csöndes magányában vagy Párizs fáradt zsivalyában mindenütt egyformán egyedül van és ez a magány „szorosabban tapad rá, mint a belpoklosra a fekély.“ A legnagyobb vétke az volt, hogy férjhez ment, gyermeket szült, „alávetette magát a társadalom törvényeinek, pedig törvényen kívül született.“ Vétke, hogy mindent tisztán lát, mindennek meglátja a fonákját, minden tisztán emberi cselekedet mélyén meglátja a kicsinyességet, a hiábavalóságot. Önmagát is kétségbeesett világossággal látja:

„Mindig megvolt bennem a szenvedélyes vágy, hogy leoldjam az emberek szeméről a kötést, nem nyugodtam, amíg körülöttem mindenki világosan nem látott. Kell, hogy társaim legyenek a kétségbeesésben. Nem tudom megérteni, miképen lehet valaki nem kétségbeesett.“ Rajta nem változtat semmit az anyaság sem. Más asszonyok, a közön-ségesek, a család minden asszonya, alig várják az első gyermeket, hogy megsemmisül-hessenek benne és általa. De ennek a szerencsétlen asszonynak mindig újra és újra meg kell lennie önmagát. A családja asszonyai nemzedékek óta örülnek, ha elveszthetik individuális létüket. Ő érzi ennek az elveszésnek, ennek a megsemmisülésnek a szép-ségét, a költészetét és nőies voltát, de ő maga — akármerre fordul, mindig csak újra önmagára lel. Ennek az asszonynak a példája mutatja, milyen fontos az életünkben az illúzió, mily szörnyű kár, ha nem tudjuk magunkat áltatni. És hiába akarja a mások boldogságát, lemond mindenéről, megtagadja önmagát: kiszakadt végzetesen a nagy emberláncolatból, üldözött vad marad az emberről kívül, elátkozott lélek, aki boldog a tűzhelyek kivilágított ablaka alatt kísért, rettegett démon, aki megmérgezi az emberek lelkét, amint megmérgezte a férje testét. Mert hiányzott belőle valami, ami a ledönthetetlen gátat ledöntötte volna, ami egy síkba állította volna őt a magához hasonló értékes embertársaival: az isteni szeretet melege és a hit csodája. Betegen, az örület kínjában várja otthon az ősi házban, megsemmisülve és vágyakozva az „éjszaka végét, az élet végét“.

Ha ennyire determinálni tudnak bennünket életkörülményeink, testi és lelki adottságaink, akkor felvetődhetik az a kérdés, vajjon erkölcsileg felelősek lehetünk-e tetteinkért. Mindenesetre *Mauriac* oly mélyre hatol ezeknek a szálaknak a kibogozásában, hogy innen már csak egy lépés a leg-sötétebb fatalizmus, teljes tehetetlenségünknek és minden erőlködésünk hiábavalóságának érzése. De ezt a lépést sohasem teszi meg *Mauriac*. Csak megmutatja a mélységet, ami azon a lépésen túl tátong, de ő maga biztosan áll a meredek szélén, mert visszatartja valami és nem engedi, hogy lebukjék, akármilyen merészen hajlik is a mélység fölé. A hit ez az erős kötél és jaj annak, aki kötél nélkül merészkedik a veszedelmes helyre. Gyakran találko-zunk *Mauriacnál* emberekkel, akik egy titokzatos, sötét sors rabszolgáinak látszanak első felületes pillantásra. Gabriel Gradère, a „fekete angyal“ néha akarattalan labdának érzi magát a sors kezében. Akkor, is, amikor a mások boldogságát akarja összerombolni, valóban maga sem tudná megmondani, hogy miért. „Úgy érezte, mintha kő lenne és egy összeszorított kéz most meglóbná észrevétlenül. Erőtlennek érezte magát, mint egy kavicsdarab, mellyel egy pajkos gyermek keze most mindjárt megdob egy ártatlan állatot. Soha ennyire nem érezte ezt a rettenetes passzivitást.“

Vigasztalan és kétségbeejtő lenne ez a világnézet, ha meg kellene áll-nunk itt és a borzalmas kátyuból semerre sem nyílnék szabadulás. De nyílik. Már *Therèse Desqueyroux* tragédiájában is láttuk, hogy a rettenetes földi éjszaka egy más világ nappalába torkollik bele. De nem is kell elszakadnunk a földtől hitért és vigasztalásért: a földi bajokra itt a földön, immanens módon meg kell találnunk az orvosságot. A legsötétebb végzetszerűségben is átcsillan mindig valami, amit az első pillanatban nem értünk, nem tudjuk beleilleszteni a láncolatba, mert nem ismerjük fel mögötte az önmagával mindig azonos

maradó Törvényt. Gabriel Gradère is, akármilyen szomorú determinizmus hajtja is mindig a rossz irányban, akármennyire labdázik vele a sorsa, egyszer mégis előjön valahonnan az életéből egy csöndes pillanat, amikor „nagyon szeretne valami olyasmit tenni, ami nem volt benne a végzete vonalában. Csak akadna a keze ügyébe az úton egy elzsibbadt kismadár legalább, amit a keblén melengethetne.“

A két nagy gátlással rögtön két pozitív életformáló erőt állíthatunk szembe: az atavizmussal és a milió korlátaival a vallás végtelen távlatait és természetfeletti lehetőségeit, az egyéniség áthatolhatatlanságával szemben pedig a szeretetet, amely egyedül képes ledönteni az egyéniség korlátait. Ez a két roppant erő elégséges ahhoz, hogy lerombolja azokat az akadályokat és gátakat, melyek ember és ember, ember és Isten közé ékelődnek.

A szeretet tehát az egyik erő, mely legszebb formájában a családban valósul meg, hiszen — legegyszerűbb értelmezésében — a család az életnek, más szóval a morális értékszerzés lehetőségének szakadatlan, végnélküli folytatását jelenti. Éppen azért a család az a sejt, amelyben minden emberi érték csirája fellelhető, az a reláció, mely tovább terjedve meg tudja újítani a korhadt társadalmakat. De éppen ezért a család szoruló legelső sorban gyökeres reformokra.

Mert a család nem mindig nyugvópont a keresésben, nem mindig megtalált kincs: rettenetes „viperafészek“ válhatik belőle, ha alapját nem a kölcsönös szeretet, megbecsülés és a keresztény morál, hanem az üzlet, a megkocsonyásodott polgári erkölcsök alkotják. Az öreg bankár, a viperafészek lakójának apja, gyűlölte mindig, ha becsapták, de amivel tartozott, azt megfizette. Az üzlet embere volt, „így értelmezte a szeretetet is: addsa, nesze.“ Így kötötte a házasságát is és felesége magával hozta a házasságba kispolgári élete korlátoltságát, ferde fölfogásait, álszentségét, bűneit és képmutatását. És a szeretetlenség továbbplántálódik a gyermekekbe is. A férj bűne az volt, hogy elfogadta a felburjánzó gyűlöletet, fölfogta a kicsurranó mérget és „nem is kereskedett soha ezeken az összegabalyodott viperákon túl.“ „Úgy látszott, írja naplójában a feleségének, hogy engesztelhetetlen gyűlölettel gyűlölöm mindazt, amit te prédikáltál és valóban, most is gyűlölöm azokat, akik a keresztény névvel dicsekszenek. De nem azért van-e ez, mert sokan lealacsonyítanak egy reménységet, kivetkőztetnek a formájából egy arcot, azt az Arcot, azt a Képet? . . . Mondd, ebben az én aljasságomban nincs-e valami, ami jobban hasonlít a teáltalad imádott Jelhez, mint azoknak az erénye?“ És most itt áll élete végén, összehalmozott kincsei fölött, gyermekei és unokái között, akik alig várják már a halálát a vagyon miatt, itt van és — élete minden bravúros tüzletét odaadná egy parányi jóságért, minden izzadását egy csöpp szeretetért. A gyűlölet bolondja oly nagy szomjúságot takart a lelke fenekén, hogy azt csak égi kegyelem elégíthetné ki.

De nem kell keresnünk „viperafészket“, elég benézünk akármelyik háztető alá, ahol eddig csöndes harmóniát, szeretetet és megelégedést sejtünk. A csöndes liogeatsi Débats-kúria a borzalmak háza lesz, ha közelebbről nézzük. Az emberek, a család tagjai nem szeretik egymást, csalók és gyanakvók, anyagiak és érzékiek. Vajjon miben találják meg ezek az élő automaták az örömet és boldogságot, mindazt, amiért érdemes élni? Terveiket egymás nélkül csinálják, utálják, megvetik és becsapják egymást, hálátlanok és ride-

gek. Anya és leánya oly idegenül állanak egymással szemben, mint két külön bolygó lakója. Az apa beteg. Egyik közömbösen néz a halála elé, a másik lesi-várja már, az meg dühös és szeretne mindent magával vinni a sírba, fuldoklik és állandóan köhög, rohamai vannak, de meg nem halna : életben tartja az irigység.

Világos tehát a megújulás útja : szét kell szórni a régi fogalmakat, meg kell oldani a régi köteleket, ki kell borítani a viperafészket, föl kell forgatni a családot, meg kell tagadni a belénk alvadt, gesztusainkba merevedett vallást és a romhalmaz fölé kell építeni az új fészket, melyből nem viperák-sziszegnek felénk, hanem a Frontenac-misztérium sugározza a melegséget. A Frontenac-misztérium, egy titkos, kinyomozhatatlan erejű törvény, a család törvénye. Ha atavizmusnak, a vér szavának, átöröklésnek neveznénk, nagyon triviálisak lennének, testi és lelki közösségnek, elemi harmóniának nevezhetnők, de nem jutnánk sokkal közelebb a lényegéhez, hisz annyi minden tartozik még hozzá, amit nem lehet szavakban kifejezni. Az édesanya szenvedő és aggódó arca, a közös kenyérszegés szertartásossága, a gyermekkori emlékek szent tisztasága, régi, besüppedt sírok, amelyekhez mindig elzarándokolunk, bár sokszor magunk sem tudnók megmondani, miért keressük fel, hiszen „materializmusunkba vagy determinizmusunkba kövesedve egy az Aristotelesénél is kisebbre határolt világ rabszolgái vagyunk.“ A Frontenac-misztérium titkos, kinyomozhatatlan eredetű törvény, mely valahonnan az édesanya kínos verítékéből, álmatlan éjszakáiból született és ott van az öreg ház minden zugában, megbújik a park fái között, a bourideys-i fenyők ágai között, ott marad Jean Louis mellett az ősi házban, kíséri a kis Yves-t a dicsőség és hírnév kálváriáján, leszáll José megtört szemére a marokkói harctéren, „betakarja mindnyájukat elmúlt életük lombjaival és megszentelt emlékek porával hinti be útjukat.“ — Itt ebben a regényben teljesedik ki legszebben *Mauriacnak* a családról alkotott felfogása, itt kapja meg legszebb értelmezését a szeretet, itt tisztul ki legigazabban a szenvedés fogalma, a kereszt, amelyet hitvesünkért, gyermekünkért, rokonainkért, embertársainkért veszünk magunkra. — A gyermekkori emlékek ereje minden más benyomásnál nagyobb. Nemcsak Yves-ből csinált istenáldotta költőt, Gabriel Gradère büntől megtépázott lelke is ugyanolyan érzéssel hajlik vissza a gyermekkora felé. Még az ő tisztátalan gyermekkora is a jóság és szeretet érintetlen erőt ébreszti fel időnként az elveszett ember lelkében.

A másik eleven erő, mely életünket formálja, a hit. Amint megfigyelhettük, ezekből a küszködő emberekből többé-kevésbé hiányzott a helyes értelmezésű vallásosság (mert a helytelen értelmezésű, üres konvenciókká merevedett vallásosság rosszabb a teljes vallástalanságnál). De a Frontenacok már telítve vannak tiszta hittel : vallás és szeretet amúgyis elválaszthatatlanok egymástól, hiszen az igazi szeretetben igen sok a természetfeletti vonás. Szeretet nélkül pedig a boldogság sem képzelhető el. Innen van az, hogy még a legderekabb emberek is, ha meginogtak bennük a hit alapjai, nyugtalan, vergődő lelkek, akik bizonytalanul tapogatóznak mindaddig, míg meg nem talál-

ják a hit elvesztett útját. Ez a nyugtalanság mindenkiben föllelhető, aki nem alapjában romlott. Az egyszerűbb emberekbe rendszerint kívülről jön, valami erős külső behatás eredménye, de a lélek legmélyéről, könyörtelen kényszerből fakad a kivételeseknél. Ezek a beteg lelkek — úgy látja *Mauriac* — maguk zárják el maguk elől a kegyelem útját hitetlenségükkel, pedig a kegyelem mindenütt érvényesíti hatását, még a nagy bűnösöknél is, ha egyébként nem vészett ki belőlük a hit minden csirája. Gisèle de Plailly elesett leány, szegény, megtépázott lélek, akit ide-oda dobált a világháború földindulása, fölforgatta benne a békés esztendőök szikkadt morálját s azóta tehetetlenül sodorja magával a „tűzfolyam“. Bűnös leány, de jól látja bűnös voltát. „Bármennyire is ki volt szolgáltatva testének, megvolt benne az a rettenetes tekintet, amit oly kevesen mernek csak maguk felé fordítani. Nem beszélt a szerelemhez való jogáról, nem áltatta magát, hogy az ideális szerelmet keresi fértől fértől. Nem: világos szemmel mérte meg végtelen elesettségét.“ És egyszer Daniel Trasis, a szeretője, maga is hajszolt lélek és a keresett, de meg nem talált tisztaság vágyának örökös kínozója, Daniel Trasis egyszer hiába várja vissza szeretőjét. Maga utazik utána s a kis falu templomában talál rá, tenyerébe hajtott arccal, imába merülve ül egy padban. Hiszen csak lásson meg, — gondolja büszkén Daniel Trasis, de Gisèle nem fordul hátra. Áldozás következik és a fiatalemberbe is belényillik egy pillanatra az az erő, „mely a leányt ott tartja az áldoztató rácsnál, magábaroskadva, elveszve, megmenekülve.“ Daniel Trasis tudja most már, hogy örökre elvesztette a leányt. „Ezek a régi szertartások, melyekből gúnyt űz a falusi tanító s melyeken röhögnek a fuvarosok, annyi bukás után mégis csak ezek mosnak tisztára hétszer is és hetvenhétszer is egy Gisèle de Palaillyt és ezek biztosítják számára a tisztaság végnélküli megújulását. „Daniel Trasis most már csak egyet szeretne: elmenni innen és nem zavarni meg a csodát a jelenlétével. Az ajtóban még visszafordul, „bemártja a kezét a szenteltvízbe, megérinti a homlokát, mellét, a két vállát és elmegy.“

A hit csodáját és a szeretet melegét kereste *Mauriac* egész költészetében s végül is ott találta meg az ősforrásban, ahol a kettő a legtökéletesebb harmóniában van meg, Jézus életében. A *Vie de Jézus* felé nemcsak gyakorlati törekvés vezette Mauriacot: hogy a világhírű író presztízsével és a nagy íróművész megejtő művészetével hozza közelebb az emberekhez az Igazságot, hanem egyébként is legsajátabb élményét, mely fellelhető egész alkotása legmélyén, a szeretet élményét akarta nekünk Krisztus életében bemutatni. Az Úr így felelhetett volna a vádaskodóknak és meg nem értőknak Mauriac evangéliuma szerint: „Nem vagyok logikus Isten; semmi sem áll tőlem távolabb, mint ez a ti filozófiátok. Én a szívemmel gondolkozom és ezt a ti elmétek soha meg nem értheti, mert én a Szeretet vagyok. Szeretetből gyujtottam meg nektek tegnap ezt az olthatatlan tűzfényt s ugyanez a szeretet hirdeti ma nektek: azért jöttem, hogy megmentsem, ami elveszett...“

Nem járunk derűs tájakon Mauriac regényeiben: fülledt, nyomott világban élnek *Mauriac* betegek, ezek a különös „regényhősök“. A bűnös lélek megszállottsága, a bűnnel való küzdelem kísért lépten-nyomon és az ember rettenetes magáramaradottsága ebben a küzdelemben. Bűn nyomja az emberek lelkét s a bűntudat az örület szélére korbácsolja őket sokszor. De ez a bűntudat a legszebb bennük: a könyörtelen kereszténység válaszütra állítja őket. A feszültséget a maximumra fokozza bennük: összeroskad-

nak vagy megteszik a lépést, amit a büntudat diktál nekik a kegyelmi állapot felé. Más választás nincs. És hiába mondja André Gide: „Minden eleve el van végezve rólunk: a játék kész, régóta, születésed óta kész. Mielőtt születnél volna, a játék kész volt: minden el volt rendezve“, — mégiscsak azt kérdezzük *Mauriac*-kal mindannyian: „És mégis ki az, aki nem nyugtalan közülünk? És te magad, André *Gide*, aki gúnyolódsz nyugtalanságomon, nagyon jól tudjuk, hogy te vagy a legnyugtalanabb közöttünk...“

A CSILLAG-TÉRKÉP

IRTA: THURZÓ GÁBOR

Nagymama szobájában, az ágy melletti falon, festett kerek égbolt rejtezik, kemény papírra feszítve. Rajta a csillagok, az égi járatok, hamvas tejút, borzas csillagbokrok. Szélein — a csillagtérkép mintha mély tányér lenne — titkos ábrák, rejtelmes nagybetűk és az égtájak mutató kampós keresztje.

A kisfiú föltérdel egy székre, arcához közel a mennybolt titokzatos térképe. Ujjával megpörgeti óvatosan, a sötét mennyország megmozdul, a csillagok új állásba lépnek, a kerek tányéron pillanatról pillanatra más az éjszaka. A csillagok megrezzenő szikrái előtt egyszerre félni kell, kicsit szédülni is. Nem úgy mint nyári éjszakákon, amikor az ég besétál népével a spaletta közein és nem is úgy, mint szeptember eleji forró estéken, amikor öregapáéktól kocognak hazafelé a kihalt, visszhangos kerületeken s a kocsit, a bóbiskoló lovakat követi a csillagos ég barátságos kísérete. Nagymaga szobájának falra akasztott, forgatható, egérszagú égboltja sokkal távolabb van a valóságosnál, feneketlen mélységben és ha a kisfiú rágondol messzeségeire, a menny útjainak sötét sugaraira: nagyon gyengének érzi magát. Hirtelen mintha elragadná valami, a föld és nagymama szobája zuhanna alóla, ő pedig szökne fölfelé, az égbolt ismeretlen tájaira.

Ha nagymama bejön a szobába, szabad levenni a csillagtérképet a falról. A kisfiú az asztalra teszi, vázák és cserepek, kulcsok és nipppek közé és a mennyei konstelláció megindul lassan. Először tavasz van, aztán nyár, ha akarja, ideodaszökellnek az évszakok. Növekszik és zsugorodik a távolság csillag és csillag között. Belátni a föld mögé s ahogy ujja ámulattal forgatja a kicsi kereket, fölűszik a Hattyú valahonnan, nemes nyakkal, előcsörtet a Göncölszekér, fölremlik a Déli Hal, a pislákoló dunai lámpákra hasonlító Kígyótartó. Vakultán, égő füllel emelkedik föl, a kisfiú az égboltról s hozzásimul nagymamához. Jó a melegét érezni, ruhája fodraiban a fűszeres szagokat, az omlatag vaniliát, vagy a fanyar fahéjat. Érdekes fogaskerekek surlódnak benne rendesen, néha csikorgásukat is kihallani: nagymama kemény, elrejtőző lélek. Jobb menekülni tőle, mint szökni hozzá. Most, a szédítő kirándulás után azonban pompázatos kikötő feszes öle.

— Félsz? — kérdez bele a kisfiú elrejtett fülébe nagymama.

A kisfiú nem felel: még mindig zuhan a csillagokkal, különösen szédítően zuhan fölfelé és minden biztonságá, amit eddig megszerzett, potyog, szakadozik róla. Egyedül van, nagymama a horgony, amely a környezethez köti.

— Nem félek — bugyogja aztán nagymama mellébe.

— Csakhogy nem félsz ! Mert nem is kell félni. A nagy hatalmaktól sohasem kell félni.

— Kik azok a nagy hatalmak ?

Már ül, félkarral fogja át halcsontos nyakát. Az asztalon, a lebukott alkonyatban, fénylik a csillagtérkép, mint egy lámpa titkolódzó fényköre.

— Hát sokan vannak. De csak egy fontos, Isten.

— És Isten hol van ?

Nagymama gondolkozik. Hol van Isten ? Meg tudná azt mondani ? Sejteti tudja csak és sejtése lázadás és belenyugvás. Nagymama rettenetes, sötét fényességnek érzi Istent, bosszulónak és ugyanakkor fölemelőnek. Csak tapogat. Imádságok, szent ünnepek, körmenetek körül jár a keze. Ott van Isten ? Vagy az ő életében is ott van ? Nagymama sohasem találja meg egyedül Istent.

— Hol van Isten ? Azt nem tudja senki. De biztosan a csillagok mögött lehet. Utak vannak ott, azokon jár Isten és lenéz. Ezért nem kell félni a csillagoktól. Akármilyen magas az ég és akármilyen mélyek a csillagjárások, Isten mindig mögöttük van. Ha este eloltják a lámpát, ugye nem félsz, ha anya a másik szobában kinéz az ablakon ?

Maga elé tartja a kisleányt, nagyon nyugtalanul és önmagától kielégítetlenül. Arcába néz : Mintha száraz könnyek szabadultak volna el szemében.

— Ugye már nem félsz ?

— Már nem félek, nagymama.

És azontúl a titok, a rejtelem világosabb lesz. A csillagtérkép maga lesz a bizalom és a kisleány megszokja, hogy életében a másik szobában mindig legyen valaki.

Figyeli az embereket : egyre többet hall Istenről. Nagymama leskelődő, kordába szigorító hatalomnak tartja, annak, aki csak törvény és szabály. Isten valójában nagymama életfelfogásának példája : engesztelhetetlen, konok, hagyományokkal és íratlan törvényekkel kényszeríti maga alá az embereket. Anya könnyesen szereti Istent. Nagymama rábíz mindent Istenre, de szigorát csak a többiek számára tartja kötelezőnek, — anya tőle vár mindent. Ostromlott város anya, reménykedő lélekkel, amely sírva, csorgó könnyekkel köszönti a felszabadítót, akinek nem segített semmit. Imakönyve van, lányos halványkék imakönyve, préselt virágokkal, ágashogas gyöngyvirággal, duzzadt szegfűvel, színtelen szalagokkal. Imakönyve olyan, mint egy tavaszi ruha : illatos, könnyed, virágaiban fejfájás fészkel.

Isten elrejtőzik még a templomban, mint a csillagtérkép mögött. Jelen van, minden jel őt mutatja, minden figyelem őt illeti, de a kisleány még nem találhatja meg, ahogy talán anya sem találta meg még igazán és nagymama sem. Az igazi találkozásra várni kell és a találkozás elérkezik.

A vasárnapok és ünnepek, a parádés misejárássok, a szagos körmenetek, a végtelen fekete lamentációk fényes szállal szövik be ébredő életét. Szakaszokra bontják, várakozási időkre, mint a napok rendjét nagymama beosztása,

szigorú napi menetrendje. A házhoz tartoznak a szent idők is, ahogy a falak között lakók és az ucca ismerősei is valahogyan mind a házhoz tartoznak. Hatalmas árnyéka van a növekvő kisleányban a családi háznak és a benne forró életnek: ráborul világára mindenütt.

Eleinte nem ismer más templomot, mint a hűvös, sötét plébániát a pislogó gyertyákkal, az ampolnában vöröslő örökméccsel. A plébánia — homályos mellékoltárok, missziós feszület intőjele a bejáratnál, falra szoruló kopó sírkövek, ajtóban fagyoskodó kendőbe bugyolt öregasszony — akárcsak odahaza lenne. Kint sívít a szél, a feszület lábánál irdatlan plémtányéron lecsonkult és sudár gyertyák hosszú, füstös lángja kapdos, csorog oldalukon a viasz olvatag jégcsapja. A gyertyák fölött, a sárgás nyugtalan fényességben, Isten nagyon közel van. A kisleány tartogatja magában nagymama tanítását és Istent, a Nagy Hatalmat rokonnak érzi, aki erős lábakkal áll a világ keresztútjain. Társalog Istennel a gyertyás tányér fölött és amikor Minácska, nagymama töpörödött felolvasónéja azt mondja, hogy az Örökmécs mögött, az aranyos szekrényben lakik az Úr Jézus, a kisleány Isten egyedülvaló otthonának tartja a plébániát. Isten a magas oszlopok, lángoló gyertyaszálak között még csupa bizalom, csupa édes, felhőtlen menedék.

Később elkerül a szulpicianus nővérek féltékenyen elzárt templomába. Keskeny, vénasszonyhajlott tetejű folyosó bujik meg a templom mellett a klastromi fertályon. Pici ablakok, mély könyöklővel, nyílnak az udvar elvadult kertjére, megtermett Szűzanya-szobrára. Vén képek minden falon, korombarnán, elmosódottan és lépcső emel föl a hajóba. Hideg tömjén kóborol az oltárokon, az egyik félig kieresztett ablak mögött zöld fák tűnnek elő. Csönd van, Isten mécsese itt is jelenvaló, — és kisleány tanácstalan. Hány helyen lakik Isten? Mindenütt, minden templomban őrködik előtte mécses, lángtalanul, pirosan?

A klastromi egyház különben is megzavaró. Nincsenek sírtáblák benne és üveges koporsóban kicsi aranyos lábakkal, vállakkal, nyitott kezekkel teleaggatott csecsemő fekszik viaszból, hegyes koronával a fején. Könyörgések sorakoznak fölötté márvány táblákon. Micsoda furcsa látványosság ez! A bejáratnál, rácsos üvegajtó mellett magas szekrényben karcsú fehér ruhás szűz áll. Haja csupa kóc, arca merev és sárga, gyöngyök vannak a nyakában, ruháján fényes fillérek, kezében ékköves pólyás, pártás pólyásbaba. A szűz maga vékony lábú és valahogyan nem illik a falak, a síri illatok közé. Éjszaka is látja a kisleány a szűzet és a gyermeket és Isten eltűnik előle. A szakállas, tiszteletreméltó arc, sugárkarikával fején, elhomályosodik, helyét átadja a szulpicianus nővérek üvegszekrénybe állított szobrának.

Estéenként Minácskával, a felolvasónéval sétálnak a Dunaparton, öreg szerzetesek között. A víz mellett, lépcsőkön aggastyánok üldögélnek, meztelen lábukat pacskolja a folyó. Bozontos kutya úszik zihálva, előtte sétapálca ingleng a hullámokon.

— Minácska, ki az a fehérruhás asszony a kedvesnővérek templomában ?
— Szent Zita, kisfiam. Ő hozzá imádkoznak, akik nagy bajban vannak.
— Mért imádkoznak hozzá ? Tud segíteni nekik ?
— Nem, kisfiam, szent Zita nem tud segíteni egyedül. Ő csak könyörög az Úristenhez, hogy tekintsen rá a bajbajutottra.

— Hát az nem elég, ha Istenhez imádkoznak ? Akkor mért van Isten ?

— Ő kis bolondom ! A szentek Isten különös kegyeltjei. Nézz csak ide : ha valaki, mondjuk Minácska, kér valamit anyától, ugye szívesebben adja oda, ha te is megkéred ? Azért, mert téged még jobban szeret, mint Minácskát.

— Mért szereti Isten jobban a szenteket, mint minket ?

— Azért, mert úgy éltek, sőt még annál is szebben és tisztábban, mint ahogy Isten azt nekünk megparancsolta.

— Isten megparancsolja, hogyan kell az embereknek élni ?

— Hát persze, kisfiam. Nem lehet csak úgy egyik napról a másikra élni és egyszerűen rá gondolni néha-néha Istenre. Tenni is kell valamit. Sokan úgy élnek, hogy életük csak Istené. Nem törődnek a világgal, lehet tőlük amilyen, ők csak egyedül szállnak Istenhez. Mások meg úgy tesznek Istenért, hogy embertársaik javára cselekednek. Azt akarják, hogy a többiek is betartsák Isten törvényeit és szabályait s igaz útra akarják vezetni a világot . . .

Leülnek egy padra. Hömpölyög a Duna, halász lebeg a közepén, árnyéka ráfékszik keszegen a vízre. Zúg a híd, lába között ágakat sodor a víz.

Öreg kisasszony mesél a szentekről, a mennyországról, a csillagos égről. Másként mesél mint nagymama. Puhák a szavai, regéket mond velük, melyekben kicsit kételkedni is lehet, ahogy igazán sohasem lehet elhinni a törpéket sem. Érintetlen gombolyagba karmol bele szavaival kisfiú lelkében, hosszú szálat von ki és a gombolyag fogyatkozik : Isten és a szentek, a kétféleképpen leélhető szebb és csúnyább élet egyszerre sebet ejt gyanutlanságán. Hát nemcsak élni kell, egyszerűen, ahogy a napok hozzák, semmire sem tekintve, csak az égbolt világosról sötétre változására ? Anya azt mondta egyszer : „szegény szerencsétlen August bácsi, eldobta magától az életet ; ilyen bűnt akkor sem szabad elkövetni, ha más menedék valóban nincs is“. Minácska meséjéből pedig az világosodik meg, hogy nemcsak eldobni, kioltani az életet bűn, hanem bűn, másként leélni, mint ahogy a törvények, a szabályok, az isteni rendelkezések előírják.

A csillagtérkép előtti szédülés billenti föl most már másodszer nyugalmát, zuhanni kezd megint és keserű hitetlenség veszi ujjai közé. Nem érti Minácska szavai mélyén a tanulságot. Úgy képzei, rettenetes és keresztülvihetetlen az, mederbe terelni, tiltásokkal és parancsolatokkal körülcövekelt partok közé vezetni eddig lazán, kalandozva, vadvizek ágbogába szakadó életét. Mi szabad, mi nem : eddig is útjába került már. Akkor azonban a törvényszegés büntetését is érezte azonnal. Kicsi máglya piroslott Theiss bácsi csibukjában, ahová nem volt szabad belenyúlni. Egyszer mégis belenyúlt, megszegve a

magyarázatlan szülői tilalmat és hirtelen hasogató fájdalom szaladt az ujjára és csípős apró hólyagok. A büntetés kiugrott készenlétéből és rácsapott.

Amiről ezen az alkonyaton hall, egyenesen megfoghatatlan. Minácska arra tanítja, hogy Istent szeretni kell, mert aki nem szereti, elkárhozik. Otthon alig vacsorál a beszélgetés után, bújik be az ágyba és a hűvös utcájában tenyerébe szorítva körmeit, arra gondol, hogy nem szereti Istent. Nem szereti, nagyon nem szereti. Rossz neveket mond rá, Pepi néniével, a liladaganatos koldus-asszonnal hasonlítja össze, akitől retteg és akit útál, — és dobogú füllel várja a büntetést. De semmi választ nem kap. A vacsoráról távozó tányérok csörögnek csak és először anya elgondolkozott, kószáló futamai a zongorán, majd apa ütemes galoppolása a billentyűkön hallatszik. Sokáig vár. Hallja az óráutéseket, szeme éber és figyelő. De Isten nem jelentkezik bosszújával. Anya jön csak be, megcsókolja s egyszerre reggel van, ott fekszik az ágyban büntetlenül.

Törvény Minácska szerint az is, hogy szeretni kell felebarátainkat. Erre, megkísértésnek, az udvaron elbuktatja Fricit, a kocsis fiát, hogy végigvágódik a köveken. Frici kiáltoz, nyafkán és ellenségesen, pulyka módra, szakad belőle a tüntető könny. A kisfiú kihívón, zsebetett kezekkel, várakozva áll előtte. Röpködnek a megzavart öreg udvari galambok, a második emeleten a cseléd-lány veri a szőnyeget. És nem történik semmi. Győzelem ez, de valahogyan lehangoló győzelem. A kisfiú mást várt, rögtöni megrovást, villámban lecsapó büntetést, és most, hogy ő került följebb, neki lett igaza, rosszul esik és nem hagyja nyugton, hogy szárazon úszta meg a parancsolatok, a törvények megszegését.

Bizonnyalansága csak nő, amikor sorra veszi mindazt, amit Isten tilt, amit a törvények megvonnak ösztöneitől. Lázadás ez a máshonnan kormányzott, tőlünk független értelmű és rendelésű élet ellen. Isten méltóságteljesen kerüli ki a kihívásokat, vasárnaponta változatlanul pillant ki az örökmécsből és mindössze ez a szilárdság, ez a megzavaró nyugalom az ellenszegülése. Még jobban kell tisztelni azért, mint a lázadásokban, a kihívásokban eddig. A kisfiút a mennyei törvényekben és tilalmakban az fogja meg igazán erővel és elhatározón, hogy rejtett értelműek és rejtett kilátásúak. Tisztelni és megtartani kell ezeket a frissen megismert törvényeket, mert láthatatlanok az eredmények, melyekkel büntetnek vagy jutalmaznak. Végtelenül lehangoló vagy serkentő lelkifurdalás a következménye a megtartott vagy ellenzett törvényeknek.

A gyanutlanság gombolyaga fogy és fogy: jobbra kell nézni, balra kell ügyelni. Az anyai és apai intelmek nagyon egyszerűek voltak, mert kisfiú láthatta a kockázatot. Az isteni intelmek, melyek Minácska első közvetítése óta egyre gyakrabban, egyre több szájból hallatszanak feléje, bonyolultak, mélyjárásúak, várakozást hagynak maguk után. Leginkább Leopold bácsira hasonlítanak, aki Amerikában tűnt el, de visszatér és ajándékot hoz a kisfiú-

nak, ha jó lesz, virgácsot ha rossz. Így van ezekkel a törvényekkel is : Leopold bácsi messze van, de mindig útban, mindig közelebbi és bővebb gyűrűket vet hazahozó tengere. Egyszer pedig itt lesz és lehet kutatni bőröndjeiben.

Közelednek és bővülnek a hullámverés gyűrűi s a kisiú egyre határozottabban érzi, hogy cselekedetei nem ágról leszakadó levelek. A misék, a templomok, a processziók, siralmak mélyén valaki van, valaki forgatja ezeket a lehúzó örvényeket. S minden örvény mélyén ott ülnek a törvények, melyeket könnyű és kívánatos megszegni, de mégsem jó. A törvények, melyeket megszeg most és meg fog szegni a jövőben ; de ezentúl mindig büntudattal már, vergődve és élete már rajtuk szalad tovább. Akkor is, amikor nem tudja és akkor is, amikor sínjeit érzi öntudatában.

MÉCS LÁSZLÓ

IRTA: JUST BÉLA

Költői elindulása arra az évtizedre esik, amikor egész Európában a líra válságát hirdetik folyóiratok és ankétok. Ez a válság egyrészt belülről indul ki: gyökerei a szimbolizmusig nyúlnak vissza, mely ösztönösen szembehelyezkedik az érzelem elsődlegességét hirdető romantikus lírával, majd a *poésie pure* körüli csatázásokban éri el tetőpontját. Ezzel párhuzamosan s nem minden összefüggés nélkül a líra kívülről is válságba jutott: a közönség mely a századforduló körül s egészen a háborúig komolyan érdeklődött egy Francis Jammes, Rilke vagy Thompson iránt, lassankint elfordult a lírai költészettől. A legkülönbélebb elméletek és iskolák 1920 körül éppúgy burjánzottak, mint azelőtt, de nem is értek el a közönséghez, mely még a gyakran értékes elindulásokat és alkotásokat is közönnyel fogadta. Kivétel természetesen mindig akadt, elég ha Paul Valéry esetét idézem; de a sznobizmusnak ilyenkor legalább olyan szerepe volt, mint a líra iránt fogékony közönség érdeklődésének.

A huszas években kezdődő Ady kultusz nem jelenti azt, hogy nálunk a líra helyzete kedvezőbb lett volna, mint külföldön. Láttunk megindulni érdekes és értékes lírikusokat de nem tudták áttörni a válaszfalat, mely az irodalom iránt érdeklődő tömegetől elválasztotta őket s éltető levegő híjján lassan elsenyvedtek. Mécs László talán az egyetlen az 1925 körül megszólaló lírikusok közül, aki rögtön első kötetével, a *Hajnali harangszóval* a nagyközönséget is meghódította, majd fokozatosan erősödő népszerűségével visszaadta a líra hitelét azon körök előtt is, melyek elsősorban a regény iránt érdeklődtek. De érdekes megfigyelni, hogy Ady népszerűségi vonalával ellentétesen, versei alulról indultak el hódító útjukra s még nem jutottak el a *Nyugatig*, ahonnan egykor a *Vér és arany* költője elindult. De ha a *Nyugat* még nem ismerte el Mécsét, nyugaton lassan megismerték nevét: francia folyóiratokban tanulmányok jelennek meg költészetéről,¹ kiadó akad verseire s Claudel Jammes, Péguy, Max Jacob nevével együtt említik. Tíz év alatt európai hírnevet szerez lírájával s így történik, hogy amikor egy könyvsorozat szerkesztője Lisieuxi Szent Terézről kötetet ad ki,² melyben teológusok, orvosok, írók szerepelnek, Mécs László az egyetlen európai lírikus, akitől verset kér.

Ha ezekután azt állítom, hogy Mécsét nagy népszerűsége mellett nem ismerik igazán még hazájában sem, s mindaz, amit lírájában szeretnek és értékelnek nem mindig lényeges, illetve nem jelenti költészetének legmagasabb ormait, állításom paradoxonként hangzik. Pedig ez az igazság s ez a hosszú ideig halogatott tanulmány is azt akarja bebizonyítani, hogy az általánosan ismert Mécs mögött egy másik, zártabb arcú, gazdag árnyalatú költő rejtőzik, aki hosszas lelki fejlődés után jutott el a teljes kiegyensúlyozottsáig, ahol a világ s önmaga problémái mind megoldódnak és összhangba jutnak az egyetlen megoldással: Istennel.

Kiindulópontul ennek a lelki fejlődésnek egyes állomásait világítom meg, majd sorra veszem azokat a problémákat, melyek költészetével anyagát alkotják s amelyek egyúttal korunk nagy problémái is. De Mécs nem áll meg ezen a fokon: megoldások után kutat s eredményként eljut a *karitászhoz*. Ezzel egyidőben esztétikájának vonalai is kirajzolódnak, formában teljesen leegyszerűsödik s ihletben erős kozmikus érdeklődést mutat.

¹ Yggdrasil 1936; Les Amitiés 1937, etc.

² Une sainte parmi nous. Collection „Présences“ dirigée par Daniel Rops, Plon 1937.

1. Lelki fejlődés.

A utóbbi években valószínűleg evangéliumi verseinek hatása alatt, melyek mindig gazdagabban virágzanak, az a nézet alakult ki, hogy *Mécs* lírája erősen idealisztikus ihletű, egysíkú és kezdetől fogva változatlan jellegű. Ha valaki a költő lelki fejlődését kísérelte volna megfigyelni, azonnal láthatta volna, hogy ez a „szirupízú Mécs“ egyike a személyét és verseit körülvevő legendáknak s abból a tényből származik, hogy *Mécs* már eljutott a teljes kiegyensúlyozottságig. De az út, mely idáig vezetett, meredek és kietlen, a vidék „borzalmakkal telített“, a végső cél olyan távoli, hogy a magányos vándor gyakran megtorpan, szívszorongva valami bátorító jelre vár, de csak az útszéli fák könnye hull fejére :

*Kétségeknek vándorútján feketéllő titok-fákról
könnyek hullnak fürteimre, ében gyöngy hull, permetez . . .
(Siratnak engem a fák.)*

Mécs pesszimizmusának gyökerei a legrégebbi gyermekkori emlékekig nyúlnak vissza : a hernádvölgyi sötét hegyek közt fekvő falucska tanítójának fia misztikus környezetben nő fel s első benyomásai, a templom árnyékában meghúzódó temető, a kutyák éjjeli vonítása, a rejtelmes babonák és mesék, melyek éjszakánként megborzasztják, nem hálnak meg a gyermekkorral, hanem egész életén át elkísérik a költészetét is átszövik fekete fonalukkal. Kétségtelen, hogy a fiatal költő nyugtalan idegállapota, egész vers-ciklust kigyöngyöző halálfélelme nagyrészen a gyerekkori emlékekkel magyarázható. Még legutolsó kötetében, a *Fehéren és kéken*-ben is előjönnek a régen elsüllyedt gyermekvilág titkai s ha már nem is nyugtalanítják, egy-egy célzás vagy hozzájuk kapcsolódó metafora még érezteti jelenlétüket.

Elsősorban ez az idegállapot magyarázza első két kötetének pesszimizmusát, mely egyik-másik versében annyira mély és vigasztalan, hogy tételei katolikus szempontból erősen súrolják az eretnecség határát. Csak a *Rabszolgák énekelnek* című versére emlékeztetek, mely egyébként költészetének egyik legszebb és legtökéletesebb oromverse : a dogmatikában jártas kritikus ennek a költeménynek alapján, azt hiszem, könnyen ráolvasná Mécsre a manicheizmus és janzenizmus vádját. Valami kegyetlen, ótestamentumi Isten hajszolja a rabszolga emebersordát, mely csak azért hisz a lélekben, mert *tudja*, hogy valakinek a szekerét húzza ; csak gögünk áztat azzal, hogy szabad akaratunk van ; a szerelem, mely felé „vakon rohanunk, csordamód“, az ösztön cseles játéka s csak arra jó, hogy újabb rabok figyeljenek az ostorpattogásra. S a végső állomás sem vigasztaló :

*Hajrá ! tovább csak, hajt urunk,
hol vár egy barna mélység :
sírunk, üvöltünk, kapkodunk,
az úr kacag : csekélység . . .*

*Csókoljuk véres ostorát,
de senki, senki nem talál
irgalmat s még vakon beugrunk,
ájultan suttogjuk : Halál . . .
(Rabszolgák énekelnek.)*

A vers gazdag hangszerelése : a végzetszerűen kopogó ritmus, a rímek tompa összedobbanása, a képek zavartalan tisztasága és az egész zárt egysége még fokozzák az értelmi hatást, mely az utolsó versszakoknál tragikus mélységet nyer. S ha a kötetben, mely ugyanazt a címet viseli homlokán, időnkint derűsebb hang is megszendül, a versek többsége pesszimizisztikus ihletű. A vigasztalan magányérzet állandóan fogva tartja a költőt, aki úgy érzi, hogy még a fák is siratják, amikor a téli éjszakában becsukódik mögötte a vendégsalád ajtaja, ahol este óta melegegett s most tűzhelytelen otthona felé bandukol. S ha a magányérzet néha eltűnik, helyébe még kinzőbb sejtés jön : halál-

félelem gyötri, jelképes madara : a baljóslatú kuvik mindenhová elkíséri, mérget önt poharába s ott gubbaszt még az oltáron is. A „fekete mitológia“ korszaka ez, amikor

*Csak temetőbe visznek az utak,
a szobám kriptá, ágyam ravatal,
s az óra mindig csak halált mutat . . .*

Ez a pesszimizmus több mint pillanatokig tartó nyomot hangulat, mely egy költő tükrében mindig sötétebb árnyakat mutat, mert áttérjed a következő kötetre is, sőt mélypontját itt éri el egy szabadversben, amely szinte naplószerű realitással mutatja szerzője lelkiállapotát :

*Jézus elküldi majd néger szolgáját,
a Halált,
ha kézen fog, csak egyet kérdezek tőle :
miért kellett végigcsinálni
ezt a zavaros, furcsa tragikomédiát?*

(Palika.)

Mécs pesszimizmusának kísérőjele ebben a korszakban a kultúrától való idegenkedés, a primitív élet utáni vágy. Vándorbotot akar kezébe venni s elhagyva mindent, amit kultúra termelt ki, a sárosi hegyekbe vágyik : ott nem látná, ha egy levél lebben, az öntudat nem kínozná és a magányérzet, mely csak az emberi közösségben nehezedik rá, is megszűnne. De érzi, hogy ez az elmenekülés nem oldaná meg véglegesen énjének nagy kérdéseit, mert azt az ezer szálát, mely az embert a kultúrához és környezetéhez köti, sohasem lehet teljesen elszakítani : a vándorbot mindig kápolnákhöz és utakmenti Krisztusokhoz viszi s ha ránéz, csodálkozva veszi észre, hogy botja keresztalakú. S mert egyelőre más megoldást nem lát, megnyugszik a változhatatlanban.

Közben múlnak az évek s pesszimizmusa észrevétlenül egy melankólikus hangulatba ível át, melyben a lemondás és szomorúság valami keserű humorral vegyül. A *Vigasztaló* korszaka ez : másokat akar vigasztalni s bátorítani, de ugyanakkor önmagát is vigasztalja. Néha úgy érzi, elhibázta az életét : az Élet, „ez a tréfás násznagy“ a vének közé ültette, akik bor mellett nézik a lakodalmások vigalmát s számára nincs más megoldás, mint hozzáhazudni néhány évet az életéhez :

*Járok fekete pápaszemmel,
hajam fehérre pudereztem,
örök sinekre igazítom
a gondolatok vonatát,
térdem rogyantá idomítom,
— de mit csináljak a szívemmel?*

(A vének padkáján.)

Az önáltatás éveit ezek : a családi házak boldogsága megszépítő hazugságnak tűnik fel előtte, a szerelem pillanatnyi káprázat, melyből keserű a felébredés s a boldogságért borzalmas árat kell fizetni :

*Ha szülni fogsz, elátkozod a holdat,
a hitelezők csapatostul jönnek :
jön a Nyomor, Betegség, Unalom . . .*

(Boldog vagy ?)

S ha saját életének problémáját megoldaná is, az emberek szerencsétlenségén és életük tragikumán önnön erejével nem tudna segíteni. Krisztus megváltotta a világot, de a bűn szomorú örökségül maradt ránk s néha egy egész élet verejtékes küzdelme a jó felé,

pillanatok alatt megsemmisül : „éleg egy gondolat s az Isten elejt . . .“ A költő, akiben a testvéri együttérzés mindig erősen élt, perbe száll Urával, miért engedi meg, hogy az emberi szív labdaként szálljon kezéből a Sátán kezébe, amikor ismeri erőtlenségét és gyermeki állhatatlanságát. *Megváltás után 1925-ben* az ember sorsa alig jobb, mint Krisztus előtt.

Ez az a pont Mécs lelki fejlődésében, ahol a jövőre nézve csak két út között lehet választani : az ember elveszti minden önbizalmát s reményét és most már szándékosan belevetve magát a pesszimizmusba, a hitetlenségen keresztül eljut a kétségbeesésig, melyből csak csoda vezetheti vissza ; vagy a benneélő isteni kegyelem fényénél elindul a megnyugvás keskeny ösvényén és rábizza magát arra a Kézre, melynek fájó tisztítását már a múltban is érezte időnkint s amely majd elvezeti Ahhoz.

*Aki nem jött és nem megy,
aki nem volt és nem lesz,
aki Van !*

(Verni kezdem az aranyhidat.)

Valószínű, hogy a költő is átélte a maga *fekete éjtszakáját*, mielőtt a második útra véglegesen rálépett volna : de ez az éjszaka a maga titkaival és látomásaival annyira mély lelki élmény, hogy szavakkal és képekkel ki sem fejezhető. Ezért nincs látható nyoma verseiben sem, melyek egyébként szívének és agyának legkisebb rezdüléseit is megörökítik.

Az ember és az árnyékától s főleg az *Üveglegendától* kezdve Mécs lelki fejlődését egyetlen lendülethez lehetne hasonlítani : az önkínzó problémák elmaradnak vagy a karitás fényénél megnyugtató értelmet nyernek, az emberi szenvedés, mely azelőtt fellázította, most mint valami szükségszerű és gyógyító eszköz, beilleszkedik az élet rendjébe, minden leegyszerűsödik és kitisztul :

*Ballagdállok majd fehéren és kéken
a borzalmakkal telített vidéken,
az egyre sűrűbb s átkosabb ködön
át s kristályosra egyszerűsödöm.*

(Fehéren és kéken.)

Ha visszagondol elmúlt életére s mindarra, amit maga körül látott, megborzad, de a múlt már nem nyugtalanítja. Csak amikor a boldogan játszó gyerekeket nézi s jövőjükre gondol, mely tele lesz nyomorúsággal, bűnnel és gyűlölettel, csak akkor döbben rá megint az emberi sors tragikumára s azon töpreng, hogy

*Ki tudna húzni életük
köré oly kínai falat,
hogy meg ne lássák sohasem,
mit én láttam a nap alatt?*
(Liliput határán írt elégia.)

2. Problémák és megoldások.

Mécs László, lelkialkatát tekintve, mindenekelőtt gondolati költő : akár saját életéről, a világgal szembenálló papköltő különös sorsáról ír, akár a körülötte lévő emberek, osztályok, nemzetek léte foglalkoztatja, a *probléma* szinte a vers gerincét alkotja s még a tisztán „hangulati“ költemény háttérében is megtalálható. A gondolati elem fontosságát a lelkialkat mellett a korról lehet megmagyarázni, mely az emberi öntudat,

a humanizmus, a szocializmus, a vallás nagy kérdéseit felszínen tartja, megoldásait állandóan sürgeti és nem engedi, hogy a felelősök vakon haladjanak el mellettük. S vajjon van-e felelősebb kortárs a papköltőnél, aki kétszeresen ihletett, mert mindkét szerepében a prófétai elem az uralkodó?

Első verskötetétől kezdve feltűnt, hogy a leíró darabok, az *intérieur*-ök csaknem teljesen hiányoznak költészetéből, melynek problematikus jellege állandóan fokozódott s legutolsó könyvében erősebb, mint valaha. Tévedés lenne azonban azt hinni, hogy a problémák gyakorisága és súlyossága a líraiság rovására megy: elég lesz, ha a *Királyfi három bánatára* hivatkozom itt, mely Mécs egyik leglíraibb verse s ugyanakkor erősen gondolati ihletű:

*Az egyik bánatom: mért nem tudja látni
egymást a sok ember, a sok-sok királyfi,
úgy, ahogy az anyjuk tudja őket látni?*

Melyek azok a kérdések, melyek Mécsot foglalkoztatják s hogyan találja meg rájuk a feleletet? Lehetetlen lenne itt mindet felsorolni s azért csak a négy sarok-problémát emelem ki: a gyermekség, a szerelem, a középszerűség és a humanizmus problémáját. A többi ezek valamelyikével függ össze s megoldásuk is azonos. A feleletet minden esetben a karitás adja meg, a szeretet, mely „legyőzi a világot“.

Azt hiszem, Baudelaire írja valahol, hogy a zseni nem más, mint a tetszés szerint fellelhető gyermeki lelkület (*l'enfance retrouvée à volonté*): az igazi költő örök gyermek marad, illetve mindíg a gyermek romlatlan és kíváncsi szemével tudja nézni a világot, mely mint valami hatalmas játékszer, elszórakoztatja és ámulatba ejti:

*Harmincöt éve, hogy kiránduláson
vagyok földünkön s nézek éberem:
csodák csodái nyílnak végtelen
és napról-napra nő csodálkozásom.
(Meseillusztráció.)*

A képek és a metaforák gyakori alkalmazása is a költő gyermeki alkatának bizonyítékai. Az újabb esztétikai vizsgálódások megállapították, hogy a metafora — minden költői alkotás veleje — öntudatlan törekvés a tökéletes jelző felé s használata a költőnél éppúgy mágikus eredetű, mint a gyermeknél. Mindketten csodálattal és némi borzongással szemlélik a környező s náluk erősebb világot és észszerű magyarázat helyett a metafora varázserejéhez menekülnek. Az érzékekkel felfogható világ így összefolyik a láthatatlannal, melynek jelenlétét a legegyszerűbb tárgy vagy tünemény mögött is megérzi a gyermek és testvére: a költő.

A gyermekség problémája gyakran foglalkoztatja Mécsot. Majdnem mindegyik kötetében megtalálható a gyermek-ciklus s néhány idetartozó verse, mint a *Parancsolj Fenség, A gyermek játszani akart, Liliput határán írt elégia, Királyhelmeci gyerekek* költészetének legjobb darabjai közé sorolhatók. A költő, aki maga is gyermeknek érzi magát és „örök gyermekségért“ imádkozik:

*Uram, maradjak gyermekóriás,
ki mindég nőhet, mert befejezetlen
(Imádság örök gyermekségért.)*

a lelki tisztaságot csodálja a kicsinyekben s szomorúan gondol arra, hogy elkerülhetetlenül eljön az idő, amikor hasonlóak lesznek az emberekhez, megismerik a bűnt, a nyomort, apáik örökébe lépnek és hozzáromlanak a többiekhez. Ez minden gyermekversnek vezérmotívuma:

*Oly szépek az első-áldozók,
ma himnuszt zengnek róluk a kövek,
— de lelkemben vér-, könny-eső pereg,
mert holnap tén, ha a hajszálcsövek
a földből újabb táplálékot vesznek,
hozzánk hasonlók lesznek :
emberek !!*

(Gyóntak a liliumok.)

A költő lelke kettéhasadt : egyik része az ifjúkor multán is gyermeki maradt, a másik tanúként él a világban, szenved az emberekkel, látja tragédiájukat, megoldás után kutat s közben visszastrja az elvesztett gyermekkort, amikor az élet időtlen volt számára s az Öntudat még nem ütött agyába „mint gyilkos bomba“. Mert gyermeknek lenni annyit jelent, mint emberi törvényeken, gonoszságon, szomorúságon kívüli élni : az idő és tér fogalma ismeretlen a gyermek előtt, nem tud akadályokról, szabályokról, formákról, melyek az emberi közösségbe állított embert meghamisítják és leszűrkítik. A gyermekség : időtlen élet.

*Megyünk. Elémbe áll a Gyermek : „Mécs bácsi, nézze, kaptam órát.“
Vásári holmi, játékkora. Forgatni kell a mutatóját ;
hajnalra tolja : azt mutatja ; estére tolja : álomország
kapui nyílnak, hiszi, úgy van és fénylenek a gyermek-órák.
Egy óra, melynek ő parancsol !! Fájdó szemem a multba téved.
Eúcsúfiám volt. Elvesztettem. Ó gyermekség : időtlen élet*

(Búcsúfia.)

* * *

A szerelem problémája főleg az első kötetekben látszott jelentősnek ; az *Ember és árnyéka* már teljesen megoldja s az újabb versekből majdnem hiányzik. Ifjúkorában ez a kérdés állandóan nyugtalanítja és a szocializmus mellett lírájának legerősebb ihletője. „Mindég beléjük ütközől“, mondja magának : hiába számolt le mindennel, hiába vonzza a messiási csúcok világa, az Évák, Kleopátrák, Magdolnák, Veronikák útjába állnak s ha sikerül is sértetlenül tovább jutnia, egy diákkori emlék a legmagasabb ormokig elkíséri, „s halottal nem tudsz küzdeni !“ Ez a nyugtalanság sok árnyalattal gazdagítja fiatalkori líráját, mely őszinteségében és drámaiságában páratlanul áll nemcsak a magyar, de a modern katolikus költészetben is. A szerelem — az örök lírai téma — elzárt terület a papköltő számára, aki köteles minden szenvedését és megpróbáltatását Istenének felajánlani. De éppen ez a küzdelem a szerelem és a Szerelem közt, új területeket nyit meg a líra előtt, ismeretlen színekkel gazdagítja a katolikus költészetet és bizonyítja, hogy a papköltő érzelmi skálája legalább olyan változatos, mint a profán költészet dalnokáé.

Mécs szerelmi felfogását az *Ember és az árnyéka* két verse mutatja legtisztábban : a *Levél Isten háta mögöl* és a *Vitatkozás a hírharanggal*. A szerelem iszonyatos erő, minden tudásnak, ihletnek, lendületnek forrása. Az egész természet a Káma-isten szolgálatában áll, hogy a létet továbbvigye az öntudatlan Földön :

*És nézném, hogy a szerelem, a Káma-isten mit művel :
hogy száll a pille párosan, szerelmes nő a férjivel,
patak patakkal párosul, virág virággal vétekezik,
a lét a csókban lép tovább és csóktól csókiq érkezik,*

*kezdetben volt a Szerelem az öntudatlan Föld felett,
egy szültél ihletet, tudást, világ bölcsője, Napkelet.*

(Levél Isten háta mögül.)

A papköltő számára a szerelem problémája elsősorban a test és a lélek küzdelmét jelenti: a test, ez az engedetlen, nehezen kormányozható, titkokkal teli jószág, a „szamártestvér“ állandóan lázadozik a lélek uralma ellen; ugyanakkor a lélek bémultan vergődik a test börtönében s türelmetlenül várja a szabadító pillanatot:

*A Lélek str a testi kötelekben,
a Test meg lázad a Lélek miatt.*

(Tantalus.)

Valamikor nyugtalanította ez a nehéz küzdelem, melynek tétje végtelenül értékes valami, az Asszony pillantása megsebezte és bántotta, de életének fordulópontján a kegyelem fénye itt is behegesztette a sebeket s megmutatta az egyedüli utat:

*Igaz,
én szeretem az Asszonyt, (mint ahogy szeretem a Férfit),
megszéplíti ösztön-ágainkat,
bennünk gyökeredzik, mint a fagyöngy a tölgyben,
de tiz körömmel vájtam ki vérző hátsomból,
tudjam tisztelni benne a testvért, az embert, a külön-életet
s jobban rám férjenek az égi madarak.*

(Vitatkozás a hírharanggal.)

* * *

A középszerűség problémája sohasem volt időszerűbb, mint napjainkban, amikor az élet olyan elviselhetetlen súllyal nehezedik az emberekre, hogy mindenki menekül előle s vagy a hősiességben (harc, felfedezés) vagy a mesterségesen felidézett mámorban (erotizmus, kábítószer) keresi az elviseléséhez szükséges erőt. Mécs egész költészete azt akarja bizonyítani, hogy az élet csak Isten nélkül elviselhetetlen s hogy a középszerűség elfogadásához nagyobb erőre és bátorságra van szükség, mint a hősi tettekhez. A nyárspolgár külön korunk sok tömjénezett hősenél: „átkergették a vérszenyes történelem legluciferibb korszakán“ s még csak üvöltönie sem szabad, mint a prole-tárnak:

*Vadul lefékezett pokol
forr benne s idegeiben egy egész világ haldokol.*

(Nyárspolgár 1929-ben.)

Ennek a középszerűségnek az elviseléséhez mély alázatra és erős hitre van szükség. A példát, mint annyi más esetben is, Jézus adja és a Biblia:

*Mózes juhásztor volt, meg Dávid is,
Péter halász volt, Jézus áca fia!
Mikor megírták, amü érdemes
róluk: az Ember hősi époszát:
a kényszerűség emberét figyelték...*

(Vigasztaló.)

Ennek a „középszerű“ létnek a szimboluma Mécs élete is, amint az költészetében tükröződik: vállalja a rászabott sorsot, nem bárgyú megnyugvással, hanem az öntudatos ember méltóságával, kicsinyes környezetben, parasztok, szegények, elnyomottak között

él, „szürkén, mint a nyúl“ s bár sorsa néha szinte elviselhetetlenül nehéz, a lázadás szellemét nem ismeri :

*Szárnyon szállhatna, fenkölt mint az angyalok
s parasztszímában földön jár, virágok közt gyalog.*

*Menj hozzá : dicsekedve rádruvall
a maga-fogta madaraival.*

(Madaraival dicsekszik.)

* * *

Csak akkor lázad fel, ha az emberi nyomorúság ijesztő példáit látja és a társadalom hipokrita-szellemét, mely jótékonyági bált rendez, hogy lelkiismeretfurdalás nélkül mulathasson, nagy lakomákkal és pohárköszöntőkkel ünnepli a háború hősi halottjait, de elfintorítja az orrát, ha az utcán rokkant kér tőle alamizsnát. Érdekes megfigyelni, hogy az emberi álszenteskedés problémája Mécsset még messze idegenben is foglalkoztatja : Párizsban nem a fény városát látja, a ragyogáson, pompás, nyüzsgő tömegben túl egy rokkant köti le figyelmét, aki cipőmadzagot árul s bár senki sem törődik vele, fenyegető intőjelként mered az emberek elé :

*A hős felett virraszt a hála-láng,
dicsőség-naptól csókolt kék katáng.
— A rokkant láttán lázad, forr a vér.
A hős meghalt, a rokkant enni kér.*

(Az ismeretlen katona sírjánál.)

Humanizmusa költészetének talán legkiemelkedőbb témaköre s folytonosan megújuló ihletője : a kezdeti kissé nyers, sötét „szocialista“ versek helyébe derűsebb szemléletű darabok lépnek, bár nem egyszer az az érzése az embernek, hogy az újabb Mécs (az *Üveglegendától* kezdve) attitűdje korunk nagy problémájával a szegénységgel, egyenlőtlenséggel és nyomorral szemben a néha humorig emelkedő hang ellenére vigasztalanabb, mint a *Hajnali harangszó* lázadozása és lázítása ; mert valamikor még hitt abban, hogy emberi erő és jóakarát kiegyenlíti az ellentétet szegény és gazdag közt, de néhány év óta már csak a csodában hisz és Istenen kívül senkitől sem vár megoldást. Nem lett szkeptikus, még reménykedik egy eljövendő jobb korban, mely váratlanul is megvalósulhat :

*A világtestvériség álma késhet
több ezredévet, — s holnap eljöhethet.*

(Civis romanus sum.)

de érzése szerint csak az „új barbárok“ tudják megújítani a világot. Európa betöltötte hivatását s ha nem oltják be, menthetetlenül elpusztul.

3. Esztetikája.

Amikor 1929-ben első tanulmányomat írtam Mécs Lászlóról,¹⁾ művészetével kapcsolatban azt az állítást kockáztattam meg, hogy legtökéletesebb versei azok, melyekben belső vagy külső élményeit rögzíti meg ; ellenben mihelyt valami célja van versével,

¹⁾ Napkelet.

az, a művészet függetlenségének törvénye szerint, elhibázott alkotás lesz, s mint ilyen még a kitűzött célt sem éri el. Véleményemet Maritain álláspontjával támasztottam alá, aki az *Art et Scolastique*-ban a skolasztikus művészet-elméletet vizsgálva nyíltan kimondja, hogy a költő eltér hivatásától, míhelyt alkotásának valami külső célja van. Azóta állandóan foglalkoztatott ez a kérdés Mécs Lászlón túl a katolikus lírával kapcsolatban, s ma eljutottam egy régivel teljesen ellenkező álláspontig: bármilyen írói alkotásnak csak akkor van művészi értéke, ha valamilyen morális vagy metafizikai cél szolgálatában áll. Felesleges itt hangsúlyozni, hogy az „írói alkotás,” fogalma hivatott alkotót tételez fel, vagyis a morális és metafizikai cél önmagában művészi alkotást még nem hoz létre. A régebben vallott nézet akkor kezdett elhomályosodni, amikor Mauriac *Viperafészket* elolvastam: a francia regényírónak ez az első kimondottan katolikus alkotása, s a mély metafizikai beállítottság, ahelyett, hogy csökkentené a művészi hatást, olyan magaslathoz emeli a regényt, ahová Mauriac sem azelőtt, sem azután nem tudott fellendülni. Néhány évvel később megint kezembe vettem Mécs kötetét s meglepetéssel tapasztaltam, hogy azok a versek, melyekben egy *a priori* eszmei cél megállapítható, a legtöbb esetben mély és hosszantartó művészi hatást gyakorolnak rám: elsősorban humanista verseire gondolok itt, a *Szegény emberek-re*, melyet régebben észre sem vettem, a *Költői riport a társadalom szívére*, *Halál a dögtetemő mellett*, *Vaskó János és kedves családja*, *Királyhelmei gyerekek* című darabokra. S azt is meg lehet állapítani, hogy ha az eszmei tartalommal telített vagy valamilyen cél szolgálatában állított vers hatásfoka alacsony, annál inkább intermitens ihlethiány az oka, mintsem a művészet függetlenségének a megsértése.

Mécs több versében is leszögezte esztétikájának főbb pontjait, így a *Harangöntők öröme*-ben:

*Ez az igaz öröm: az élet!
Amely harang nem zeng toronyban,
halott harang, vásári lim-lom,
hazugság a művészi öncél
s a műhelygőg: magunknak írni.*

az *Ars poetica*-ban:

*Szeretnék lenni:
nem pástétom, fülemile-nyelv, kaviár
kehes kritikusok kéjenckedő inyén,
— de kenyér és bor a polgárnak, munkásnak,
parasztnak szájában, aki megtörülve
száját így sóhajtna:
áldott legyen Krisztus drága teste s vére...*

és egy francia folyóirat körkérdésére adott válaszában, amikor Paul Claudel a francia Akadémia nem választotta be tagjai közé, a katolikus *Sept* szerkesztője a következő kérdést intézte néhány francia és idegen íróhoz, többek között Mécshez is: „Mi a véleménye az Akadémia eljárásáról?” Válaszában Mécs hangsúlyozza, hogy az Akadémia konzervatív testület s mint ilyen nem tudja értékelni Claudel-t, aki teljesen elfordult a régi szépségeszménytől, mely a művészetet önmagáért úzi s szinte bálványként imádja. Claudel megérezte, hogy a mai beton-kor új művészetet kíván s egész költői egyéniségét egy „beton-esztétika szolgálatába állítja. Az a tény, hogy a Francia Akadémia Claudel-lel szemben a közepesenél is jelentéktelenebb Claude Farrère-t emeli tagjai közé, önmagában is mutatja, hogy nem akarja vagy nem tudja észrevenni a változásokat, melyek az egész mai kort, tehát a modern művészetet is, átalakítják.

Hogyan valósítja meg Mécs lírája ezt a „beton-esztétikát”? először is megszűnik a költői téma kiválasztása a „költőietlen” témától. Sőt, minél prózaibbá tünik

fel valami, annál inkább alkalmasabb versanyag. Két példán szépen lehet bemutatni Mécs esztétikájának ezt a ki nem mondott, de gyakorlatban állandóan alkalmazott tételét : az egyik a *Költői riport a társadalom szívéből*, a másik a *Halál a dögtemető mellett*. Az első versben még a forma is teljesen egyszerű : szabálytalan szakokra bontott tizen-négy és tizenhat szótagú, párrímes verssorok, melyekben csak az erős ritmus a feltűnő. Maga a vers lényegtelen napihír. Az újságíró így fogalmazná meg: „A Bodrogközön letelepedett cigányok táborában egy asszony gyermekágyi lázat kapott s Ungvárra szállítás közben Királyhelmeceen meghalt, mert a hatósági közegek nem tartották magukat illetékeseknek, hogy mentőkért telefonáljanak Ungvárra.“ Mécs nem mélyíti el a napihírt, nem is ad neki tragikus színezetet ; sőt szinte mosolyogva meséli el s nem riad vissza a humortól sem :

*Van egy kórház óperencián is túl, talán Ungváron :
a beteget talyigára rakják jajjal, jérom, járom
és indul a gebe-cár, a lábon járó jó szalámi,
sőhajtozva hajtja dádé, noszogatja, veri mámi,
veri bottal, átokszóval, mennek éjjel, mennek nappal,
vereti az égrogyással, ragyával és hollóhaddal,
a vén pára már csak császkál,
aztán egy tréfásat gondol s megdöglök a gebe-császár . . .*

De éppen ez az ellentét, a nyomorult cigányasszony halála és a népmesék stílusát utánozó elbeszélés között, fogja meg az olvasót, aki lassankint megérzi, hogy lényegesen több van ebben a versben egy riportnál.

A másik vers anyaga még szürkébb : az öreg dádé haldokol, purdúi éjjel felzörgetik a papot, aki meggyóntatja s lezárja szemeit. Mécs lírájának gazdag árnyalatait mutatja ez a vers az előbbivel együtt, de amíg ott a hang könnyed és humoros, ebben a költeményben az ellenkező végletig jut el. S a klasszikus forma még fokozza a komor hangulatot, mely megborzongatja az embert :

*Pattan a húr az öreg hegedűn, szél rázza az ajtót,
felsívit a koszosan göndöri árva malac,
kárál a kicsi tyúk, bömbölnek a pókhasú rajkók
s bűg a galamb a halott rongyteli ágya alatt.*

Ezek a kiszakított sorok is éreztetik ennek a különös, „költőietlen“ témájú versnek szinte mágikus hatását és formai szépségét. S ha e tanulmány keretei megengednék, tucatjával tudnék idézni ebből az új esztétikából kisarjadzó verseket, melyek szinte a végtelenig tágitják a líra területét s ugyanakkor Mécs költői képességeiről is fogalmat nyújtanak.

Érdekes megfigyelni, hogy lelki fejlődésével párhuzamosan költészete formailag állandóan egyszerűsödik : a kezdeti hosszú, hullámozó sorokat, melyek szépen érzékel-tették lelkének nyugtalanságát s a test lázadását, teljesen elhagyja, éppúgy mint az összetett rímképleteket, asszonánecokat, riktó színeket és hasonlatokat ; a virtuozitást nem veti meg egészen, de főleg ellentét-hatás kedvéért alkalmazza, s gazdag rímei mindig szerényen s szinte észrevétlenül húzódnak meg a sorok végén. Néha ez az egyszerűség a lomosság benyomását kelti, mint például utolsó kötetének vezérversében ; de ez a feloldott szótagszámmal nem mindig törődő forma, váratlan bicegéseivel majd káprázatos tökéletes ritmusával, szerves részét képezi esztétikájának s tudatosan véghezvitt leegyszerűsödés eredménye. Nem véletlen, hogy a *Fehéren és kéken*-ben, az előbbi kötetekben is használt formák mellett, előtérbe kerül egyrészt a klasszikus mértékű vers (*Óda egy medvéhez, Vadlibalesen, Szarvasbögés, Halál a dögtemető mellett, Néger a párizsi parkban, Genézis*), másrészt ez a teljesen leegyszerűsödött és felbontott forma.

MÉCS LÁSZLÓ VERSEI

I.

VALAKI IMÁDKOZIK ÉRTEM

Én úgy élek a gondvert emberek,
bajok közt, mint királyfi a Mesében,
midőn a Sárkány részeg s szendereg.
Nem földi Nap süt fent a selymes égen.
Szívem dalolgat, mint a nyári
telifényben a kis kanári.

S Valaki enni, inni ad nekem.
Vigyáz a tűzre, vízre és kenyérre.
Mint holló a fiát nagypénteken,
úgy mossa bánatom fehérre.
Hegyét törí tövisnek, bűnnek,
legyen körültem mindig ünnep.

Én szeretem a préda szenteket,
fákat, mik szirmot szórnak szét a szélnek,
szeretek látni nyolcvan gyermeket
tőlem kapott cipőben. Míg zenélnek
a víg cipők a bús világon :
nyolcvanszor érzem atyaságom.

S Valaki otthon garasoskodik
hullott almával, salátával, tejjel ;
szőröskezű zsidókkal alkuszik
órákig egy borjúra tiszta fejjel,
disznót hízlal, kotlóra gondol,
mindent magának tart a gondból !

Én járok, mint a sekrestyés Tavasz,
gyujtogatom a bánat-megtaposta
lelkek rügyét, melyekre dér havaz,
ködökből kisüt a Nap, mint szent Ostya,
s lelkek bíbor bimbói gyulnak
imádatára a Nap-úrnak.

S Valaki itthon kertem fekete
meleg földjébe petrezselymet, mákot,
krumplit vet : csoda-titkos élete
kezdődik lent a földben az imádott
Nap-úr fényétől a csiráknak,
ember-tápláló kis csodáknak.

Én hős szeretnék lenni : szenteket
utánzok, a Föld s Ég közötti vékony
hajszálon kötél-táncosként megyek
át-át a szörnyű pokol-szakadékon,
felülről bíztatnak a szentek,
alulról a pokol üzenget.

S Valaki az Istennel alkuszik,
szövetséget köt szép Szűz Máriával,
hogy bűnök, bűk és más alamuszik,
ne rontsanak meg ; szíve ritmusával
egyensúlyozza szívem, térdem.
Valaki imádkozik értem.

II.

A SÍP

Itt vagyok újra őz-lesen.
A kicsi tisztás kedvesen
zengeti tücsök-nyájait,
a margaréták bája int,
harangvirágok inganak,
utolsó csókot int a Nap.
Ülvén vadászai székemen,
kicsit pirít a szégyenem
midőn most arra gondolok,
hogy a szerelem szent dolog
s evvel csalom meg a balog
bakot, míg sípon sípolok.

Egy kis szeles bak hirtelen
rejtekből ugrik, itt terem
s a virágos tisztásra ront
botor-vakon, mint egy bolond.
Lelőhetném. Elkergetem.
Szép agancs, vén bak kell nekem.

Az esti csend mélyén ülök.
A sípbal nyolcat füttyülök,
a síp szerelmi szót közöl
s avar közöl, bokrok közöl
a vén bak indul, okosan

szaglász, megáll, megint oson,
megáll, neszel, csak türelem,
húzza a sípszó, szerelem,
arany lasszó, titkos fonál,
lám, már a tisztás-parton áll,
a Hold megcsillan a csövön,
a bak most rámnéz. Meglövöm.

Nem mozdulok. Ezüst a csend.
Merengek. A fülemben cseng
egy régi, régi, régi síp,
mely Ádám óta mindig így,
ily észvesztőn csendet hasít
s lombok közül, gondok közül,
azt vélvén rögtön üdvözül,
jön, jön a férfi, ott terem,
mint fiatal bak hirtelen,
— vagy évekig jön, okosan,
gyanús-gyanakvón lép, oson,
húzza-halasztja, senkinek
ne lenne rabja, nem siet,
— mégis kiér leányszívek
szép tisztására, gyöngy-karok
gyöngyvirág-rétjén andalog,
eper-száj, nefelejcs-szemek
felé sodródva megremeg,
itt is verem, ott is verem,
de Titok húzza, szerelem.
A sípot ki is zengeti??

1937 július 23.

Akárki, mindig jaj neki,
akár Élet, akár Halál,
akár Sátán : szíven talál!
Boldog, vagy nem a szerelem:
a vége mindég gyötirelem,
az anyáknak is szenvedés,
a szívben hétfájdalmú kés!

Merengek. Színezüst a csend.
A régi síp fülemben cseng.
Hajszálon múltott, Istenem,
hogy nem könnyeztél estemen,
oly ifjú voltam s esztelen.

A Hold nevet. Megyek haza,
mint az Idő egy méhkasa :
negyvenkét éve rajzanak
a kis perc-méhek s ezalatt
ó mennyi piros méz, kacaj
gyült bennem s bánat-barna baj!
A Hold pajzánul integet
s a porba rajzol engemet,
arany sugár-ujj remete
árny-képet fest : ha fekete
Halál sipol majd, senki sem
leli meg árnyék-rajzomat.
Akkor mind-mind kirajzanak
a perc-méhek s mézes szívem
az Istenemnek elviszem.

MADAME ACARIE, FELESÉG ÉS MISZTIKUS

IRTA: P. BRUNO DE JESUS-MARIE O. C. D.

1616—17 telén egy újonnan jött, fehérfátyolos, remegő lábú — ötven éven felüli — nővér, az őszinte és valódi alázatosság megnyilvánulásaiival ejtette megilletődött csodálkozásba a pontoise-i karmelitákat. Ez a laika-nővér kényelmetlen mankói ellenére is, mindig sietve foglalta el az utolsó helyet. Nem tudta elmosogatni az edényt, mert ehhez le kellett volna hajolnia: könnyezve kérte ezért, hogy egy kis vedret és asztalt adjanak neki. Az egész, úgymond, alig kerül valamibe és ha kívánják, szívesen összekoldulja az árát. Mikor a betegszobában, étkezése után egy-egy kis darab kenyeret meghagyott, azt kérte, adnák neki vacsorához a maradékot, nehogy másnak kelljen azt megennie. Minden kis morzsát összeszedett és nagy szeretettel etette vele a kis csibéket: egy karmelita szegénységet fogad. „Egyszer, meséli Szent Józsefről nevezett Margit nővér, igazán jeges volt a hideg, mikor matutinumról kis betegszobájába visszatért. Azonnal befűtöttem és le akartam vetkőztetni; ő a székén ült. Láttam, hogy hirtelen kiegyenesedik, szemét félig lehúnyja, arca kiszépül. Tudtam mindjárt: *kezdődik a dolog*.” A nővér elragadtatásba esett. Két óra hosszat maradt így mozdulatlanul. Ha szóltak hozzá, nem hallotta. „Olyan szép, olyan lángoló volt az arca, folytatja Margit. Odatérdeltem eléje és időnként fel-fel néztem rá, mert már csak tiszteletből sem mertem állandóan rajta tartani pillantásomat. Mikor magához tért, megkérdezett: Hány óra van, nővérem? és mikor megmondtam neki, hogy éppen most üt az óra éjfélt, így felelt: „Jézusom! Bocsásson meg nővérem, hogy ilyen sokáig fenn kellett maradnia.” Szent Józsefről nevezett Margit, a főnöknőnya parancsának értelmében, arra kérte őt, hogy melegedjék és a nővér, aki jölehet elragadtatása előtt szinte dermedt volt a hidegtől, az elragadtatás után csakúgy lángolt, engedelmisségből mindent megtett, hogy „felmelegedjék”.

Ki volt ez az Istennel és emberekkel szemben ennyire hajlékony teremtés? . . . A Megtestesülésről nevezett boldog Máriának hívták őt, a francia karmel megalapítóját, a király tanácsosának és főszámvivőjének, Pierre Acarie, Villeneuve vicomte-jának özvegyét. Brémond, akit bájos lénye meghódított, azt írja róla, hogy „azon tökéletes lények közül való, akik a festőket kétségbeejtik”. A pontoise-i karmeliták szíves segítségével sikerült a szenttéavatási akták óriási halmazából néhány teljesen autentikus és erre a kiváló

párizsi asszonyra jellemző adatot kiemelünk. Ezekből állítjuk össze ezt a monografiát. Mindenekelőtt le kell szegeznünk, hogy „Mademoiselle Acarie“ harminchét évig tartó házasságában szentült meg teljesen és tökéletesen, mintha csak azt akarta volna megmutatni — és erre korunknak igen nagy szüksége van, — hogy a misztikus élet nem összeférhetetlen a házassággal. Tény, hogy az amiensi karmel, ahonnan 1614-ben került át a pontoisei karmelbe, hogy ott 1618-ban kilehelje lelkét, már az életszentség stádiumában fogadta falai közé a Megtestesülésről nevezett Máriát.

I.

»Le Laquais de la Ligue.« (A Liga lakója)

Ne legyünk igazságtalanok. Amilyen bizonyos az, hogy a Megtestesülésről nevezett Mária a hetedik szentség kegyelmében már átlépte „lelke hét hajlékának“ küszöbét és a karmelbe való belépése már csak misztikus magasbátörésének és Keresztes szent-jánosi szellemének dokumentálása, olyan igaz az is, hogy mielőtt még tizenhat és fél éves korában feleségül ment volna férjéhez, Pierre Acarie-hez, az Avrillot-ok és Lhuillier-ek lánya (Saint-Merry kerületbeli régi magisztrátus családok), Barbe, a longchamps-i penzionátusban szerette meg a szerzetesi életet. 1576-tól 1578-ig élt ebben a franciskánus környezetben, tíztől tizenkét éves koráig. Már akkor is Krisztusát akarta követni. Ő maga mondta el bizalmasan Michel de Mariacnak, hogy „kislány korában ki szeretett menni esőben az utcára. Ilyenkor megállt a csatornák alatt, hogy megszokja a szenvedést.“ Még sincs benne semmi beteges vonás; Barbe szenvedélyessége mellett jókedvű volt és barátságos. „Vallásos, engedelmes és alázatos.“ Ha megtörtént, hogy valamilyen apró hibát követett el, maga vádolta meg magát Jeanne de Mally előtt, arra kérve nevelőnőjét, hogy verje meg. Nevelőnője, egyéb imák mellett, a Szűz Anya kis officiumát mondatta el vele. A többi gyerek ráunt az imákra, de ő sohasem. Különösen szerette az egyházi énekeket és szertartásokat. Madame Avrillot éppenséggel nem volt elragadtatva attól a gondolattól, hogy egyetlen lányából apáca legyen és a nélkül, hogy részletezni kívánnók mindazt, amivel ellenkező irányba akarta befolyásolni őt, annyit jegyzünk meg csupán, hogy a lehető legdurvább bánásmódban részesítette. „Ostoba szenteskedő“, mondta a kislánynak ez a keresztény nagyvilági hölgy, „semmi sem tetszik neki abból, amit a többi korabeli lány szeret és kíván“. De nem is lehetett valami nagyon szeretni az akkori otromba szokásokat és nyárspolgárius erkölcsöket. III. Henrik és kegyencei botrányt botrányra halmoztak és gyalázatos kis kedvteléseikkel

tönkretették a várost. A Rue des Mauvais Garçons-beli Avrillot-palotában mindezt tudták és beszéltek is róla. Biztos, hogy sok rejtett dolgot mondhatott el a rokon Nicolas Lhuillier, aki akkoriban a pénzügyi kamara elnöke és a kereskedők vezető embere volt.

Henri de Valois, mondja L'Étoile, le akarván csillapítani a párizsiakat, két-három kegyencével „gyalog ment templomtól templomig, kezében hatalmas Paternostereket tartva, fennhangon morzsolván az imákat az utcán. Úgy mondták, hogy ezt anyja tanácsára (Médicis Katalin, akit a Harmadik ki nem állhatott) tette, azért, hogy Párizs népe nagyon vallásosnak, katolikusnak, apostolinak és rómainak vélje őt s hogy így bátrabban merjen erszényükbe nyúlni“.

A nép azonban nem ült fel ennek a képmutatásnak. Az utcákon plakátokon gúnyversekkel feleltek a királynak.

Nem akarjuk túlzottan beállítani III. Henrik elvitázhatatlan hibáit, királyi kvalitásait sem akarjuk lekicsinyelni, de — a tárgy kötelezvé a történetíró — korabeli dokumentumok alapján vázoljuk a minden oldalról nyomorgatott párizsiak lelkiismeretbeli kínlódásait.

Íme 1580. „Ebben az időben, mondja ugyancsak L'Estoile, kezdődött Párizsban a pestisjárvány. Járványos volt még a kanyaró és a bárányhimlő, mely még felnőtteket, sőt aggastyánokat is megtámadott. Több hirtelen halál is előfordult.“ Június 2 és 8 között egy koleraszerű megbetegedés 8—10.000 párizsit ért utól, „legnagyobb részük hasmenésbe pusztult bele“. A krónikák szerint abban az évben a ragály harminc, hatvan, sőt százezer lakost ragadott magával. A szerencsétlenek a Hotel Dieu-ben és más hasonló helyeken kerestek menedéket. A rendelkezésre álló hely gyorsan kifogyott. A város nem adott jó példát. Az előljárók elhagyták helyeiket, a prokurátorok és ügyvédek pánikszerűen távoztak a Palais-ból, csakúgy mint a kereskedők boltjaikból, azért, hogy vidéki házaikba meneküljenek. Tudomásunk szerint az Avrillot-k Párizsban maradtak.

Barbe éppen ebben a tragikus időpontban kéri, hogy mint apáca, a Hotel Dieu-be léphessen. A szülők felháborodnak. Hogyan! Ezen a rosszszagú helyen éljen az ő lányuk, ahol betegek fetrengenek és haldokolnak! Semmiféle zárda; sem ez, sem más. Az anyai önzés megrontja Madame Avrillot szívét. Az 1581—82-es irgalmatlanul hideg tél folyamán például több ízben is megtiltotta lányának, hogy a tűz mellé üljön. Barbe lábai megfagytak. Beavatkozás vált szükségessé; el kellett távolítani az üszkösödő csontokat. A Rue des Mauvais Garçons-ban szenvedett a kislány türelmesen a többi szegény emberrel együtt, akik Montfalcone-ban, Vaugirard-ban, a grennelle-i völgy kórházában és a kedves Hotel Dieu-ben, a drága ágostonrendi apácák anyai keze alatt gyötrődtek és haldokoltak. Az Evangélium legszebb virágai illatoznak meggyötört lelkében. Boldogok a szegények! Boldogok

a szelídszívűek! Boldogok, akik éheznek és szomjúhozzák az igazságot! Barbe Avrillot titkos kertje és a világ között ott emelkedik ég felé a Nyolc Boldogság hegye. A főszámvivő lánya 1582 augusztus 24-én, engedelmességből, házasságra lép egy főszámvivővel. Ez a házasság semmiképpen sem volt érdek-házasságnak nevezhető. A szerzetesi élet délibábja ott lebeg majd mindig „Mademoiselle Acarie“ szeme előtt, de sohasem rí majd le róla a szerzetesi hivatását tévesztette lélek gátoltsága és szigora. A házasság lévén igazi hivatása, tökéletes odaadó feleség lett belőle; nincs olyan rossz, melyet Isten ne tudna jóra fordítani.

Rue des juifs-beli palotájában ezernyi figyelmességgel vette körül Barbe Avrillot Pierre Acarie-t. A főszámvivő, kiről csak azt tudjuk, hogy a XVI. század közepe táján született, bármily fiatal lehetett, mindenesetre idősebb volt tizenhat és fél esztendőse feleségénél. Sántított kissé, de volt benne elegancia. Párizsi volt, abból a fajtából, mely máig sem halt ki egészen. Ha mosolygott, volt benne valami pajzanság; a női bájaktól sem idegenkedett. Tudjuk, hogy Madame Acarie — az idők folyamán — eltávolította házából a „Troyenne“-t, akivel túlszívesen táncolt a ház ura. Az Acarie-palota nem volt sem ünnepélyes, sem komor, — ne feledjük el, hogy a XVI. században vagyunk. Olyan vidám volt, mint az ékrü és rózsaszincsíkos, fekete és zöld rojtokkal díszített függöny, melynek selymét ma is őrzik Pontoise-ban. A fiatalasszony szeme vidám volt, „hangosan és kedvesen nevetett!“ „Öröm, nyíltszívűség, kerekdedség“, ezek voltak jellemvonásai. Sőt „nagyon szép asszony volt, igen kellemes benyomást tevő“. „Ó, milyen jó alakja van Acarie unokanővéremnek!“ A főszámvivő, világias anyja tanácsát követvén — a két anyós egyesült erővel működött, — friss nászának kábulatában sorra vitte a szalonokba feleségét, ő pedig „készséges természete lévén“, Éva lányai módjára, nem ellenkezett. Azt is megtette egyszer, hogy kifestette a szemöldökét! És ez volt — tőle magától tudjuk — egész életének egyik legnagyobb bűne.

Ez sem tartott sokáig. 1584 március 22-én keresztelték meg Nicolast, 1585 június 5-én Máriát. Madame Acarie 19 éves korában két gyermek anyja volt.

1585-ben Pierre Acarie a „Laquias de la Ligue“ címét nyerte el s így belekerült a Tizenhatok közé.

A hugenottaellenes „Szent Szövetség“, mely 1576-ban Péronne-ban létesült, a bergéraci béke óta (1576) Anjou herceg haláláig (1584) aludt. Akkor azonban — írja Paul Robiquet egy igen értékes, de nem teljesen szenvedélytől ment tanulmányában — II. Fülöp és a Szentatya bátorítására a ligatagok levették az álarcot és szembeállították III. Henrikkel a szerzetesek, papok és jezsuiták óriás seregét. A rheims-i katolikus szemináriumban, a Gesu fiókintézetében megszületik a zsarnokgyilkosság doktrínája és megtalálja útját kifelé. Szemére vetik III. Henriknek, hogy inkább a heretikus Navarrai

Henrik (a későbbi IV. Henrik), mint a római Guise Henrik felé hajlik. 1584 november 11-én a király nyugtalankodni kezd és deklarációt ad ki azok ellen, akik „ligákban szöveteznek és összeesküvést szőnek birodalma ellen és felmentést ad azoknak, akik kilépnek soraikból.“ Felségsértésben vétkeseknek mondja ki azokat, akik alattvalóikat rábeszélik arra, hogy „belépjenek a Ligába, a társulatokba és az összeesküvők közé“ és felhívja az igazságszolgáltatás közegeit, hogy „teljes szigorral“ járjanak el ellenük. Guise herceg felismervén a veszélyt, minden kíméletet félretesz. Hívei képeket festtetnek, melyeken az angol katolikusok szenvedéseit mutatják be és miközben Párizs népe bámulja a metszeteket, e célra felbérelt emberek pálcákkal a kezükben magyarázzák a tárgyat és ügyesen besúgják a hallgatók fülébe, hogy ha trónra kerül a *Navarrai*, a francia katolikusok sorsa sem lesz külön, mint azoké, akik a csatornán túl Erzsébet kegyetlenségeit nyögik. A képeket a Rue des Francs-Bourgeois mögötti Guise palotában elkobozzák. Hiába, mert ezt követőleg a Saint Severin temető területén újabb demonstrációt tartanak. Az angol követ panaszára a király ismét elkoboztatja a lázító képet. 1585 január 16-án Guise herceg a joinville-i kastélyban megújítja a spanyol királlyal kötött szerződését. A bevezetés után, mely szerint a Szövetségnek egyedüli célja az, hogy a katolikus vallást, melyet az uralkodó király csak gyengén pártfogol s melyet utóda, a *Navarrai* részéről komoly veszedelem fenyeget, megvédje, még több pont következik. A legjelentősebbek a következők : III. Henrik halála után a Szövetség hercegi tagjai Bourbon kardinálisban látják a trón törvényes örökösét és mint ilyent, minden eszközzel támogatják ; a kardinális a trón birtokában elismeri majd a francia és spanyol részről megkötött cambrai-i szerződést (1559), proklamálni fogja a vallás egységét és megkülönböztetés nélkül halálra ítéel mindenkit, aki a katolikus vallást nem hajlandó magáévá tenni. Nyilvánosságra hozza a Trienti Zsinat dekrétumait és rendeleteit és lemond a török szövetségről. A spanyol király viszont kötelezi magát, hogy havi 50.000 tallérig hozzájárul a protestánsok elleni háború költségeihez, míg Bourbon kardinális megígéri, hogy amint megszilárdította trónját, visszatéríti ezt a hozzájárulást. Ő Katolikus Fenségének visszaadják Cambrai-t és mindazon helységeket, melyeket a heretikusok és lázadók az utolsó harcok alatt elfoglaltak. A pápa, akit felkértek, hogy nyilatkozzék a titkos szerződés felől, jöllehet úgy találta, hogy „nem helyes a király élete ellen törni ; ezt jó lelkiismerettel cselekedni nem lehet“, megígérte, hogy „ha megkezdődött a dolog, ki fogja jelenteni, miszerint a *Navarrai* király és Condé hercege nem valók a trónra“.

A *Liga* ugyanakkor Párizsban is visszaállította kereteit. Nicolas Poulain lapja szerint, először Jean Leclercnél, a parlament prokurátoránál találkozik és melegsik össze a társaság. Hiszen több mint tízezer huguenotta él a Faubourg St. Germain-en, akik mind „el akarják vágni a katolikusok torkát azért, hogy a *Navarrai* királynak szerezhessék meg a koronát !“ Megegyeznek

abban, hogy La Chapelle-Marteau szervezi majd be a pénzügyi kamara tagjait. A „Dialogue du Maistre et du Manant“ szerzője a mozgalom kezdeményezését a Gondviselés titokzatos működésének tudja be, mely az egyszerű polgárembert, Charles Hotmant, Roche-Blonde urát inspirálta arra, hogy a veszélyben forgó vallás védelmére keljen. „Isten lelkétől indítatva“ de la Roche-Blonde felkereste Jean Prévost-t, Saint Séverin plébánosát, Boucher-t, Saint Benoit plébánosát és de Lauray, soissons-i kanonokot, „a párizsi liga három első oszlopát“. „Együtt elhatározták, meséli a Manant, hogy több vallásos, megingathatatlan és buzgó katolikust vesznek majd maguk mellé a Katolikus Liga vezetésére, olyképen, hogy ők négyen, a Szentlélek Isten segítségül hívása után, több általuk ismert polgárt neveznek meg; majd elhatározták, hogy ezek közül csak hét-nyolcnak fognak szólni a dologról és abban is megállapodtak, hogy ezek kik legyenek. A fent említett de la Roche-Blonde Orléans kiküldöttjét és Acarie urat, a főszámvivőt nevezte meg...“

A gondosan kipuhított jelöltek habozás nélkül álltak az első összeesküvők mellé. Ezután a kör kibővült kissé. Fölvették maguk közé Jean Guincestre-t, a teológia doktorát és még másokat is.

Hogy jobban megismerjük annak a csoportnak szellemiségét, melyhez Pierre Acarie csatlakozott, idézzük a „Figyelmeztetés az angol és francia katolikusokhoz arra nézve, hogy abban a veszedelemben forognak, hogy vallásukat elveszítsék és miként Angliában, ki legyenek téve a miniszterek kegyetlenségeinek abban az esetben, ha heretikus király fejére szállna a korona“, című cikk egyik fejezetét. Ez az írás, mely Orléans kiküldöttjének tollából ered, 1586-ban látott napvilágot. „Megmondhatjátok nekik (az eretnekeknek), hogy szívesebben vagytok spanyolok, mint huguenották; hogy nincs név, mely több bűnt, gyaláztat, piszkot és mocskot jelentene, mint az *eretnek* elnevezés: hogy semhogy huguenotta herceg uralkodjék rajtatok, nemcsak Granada vagy Castilia mélyéből hoznátok királyt, de elfogadnátok akár egy tatár vagy muszka uralkodót is, csak katolikus legyen.“ „Ó, a spanyol inkvizíció, melyből a huguenották szörnyeteget, ijesztő rémet, chimérát csinálnak, mellyel a kisgyermeket ijesztgetik... a vallásunk végvárain álló férfiakat foglalja magába“; az inkvizíció az a „sövény“, mely nem engedi, hogy „betörjenek“ a szőlőbe. Mikor 1587 március elsején Párizs Stuart Mária kivégeztetéséről értesül, a párizsi Liga-tagokban a végsőkig fokozódik az inkvizíciós buzgalom. Hangos szidalmakkal illetik Erzsébetet, a „Jezabelt“, az „angol farkasszukát“.

(Folyt. következik.)

EGY BUDAI CUKRÁSZDA FALÁRA

ÍRTA: RÓNAY GYÖRGY

Agyam belefáradt a könyvekbe, lelkem a szüntelen rettegésbe :
mit hoz a holnap ? mert inog a világ és billeg a béke,
s mit fiatal napjaim verejtékével, mint a hangya,
építettem és gyűjtöttem, egy zord perc dühe lerontja,
fekszem a decemberi sárban az utcán átlótt koponyával,
s létem, isteni létem eggyé lesz lassan a sárral,
s akit szerettem, ugyanígy fekszik, jéghideg arca,
testén át zuhlott katonák menetelnek újton új harcra,
vagy most hullik el ép a hódító puskatus csapásai alatt,
mert nem adta a testét, védte sikoltva, hisz egyebe úgyse maradt...
jaj távozzatok tőlem, rettenetes képek, távozzatok tőlem,
hadd legyek egy rövid délutánra legalább boldog és felelőtlen,
ne halljam, amint kenyérért könyörögnek a rongyos nyomorultak,
s fejük fölött a nyugtalan repülőgépek harsány motorjai búgnak,
semmit se halljak és semmit se tudjak, mint kit az orkán
szigetre vetett s most békén pihen el a föld óvó porondján,
távol a roncsától, deszkáktól, mentőcsónakoktól, régi dal jut eszébe,
próbálja, dűnnyögi, s gondtalan időkre gondol fűtyörészve...
zengj, hajdani dal lány éneke, zengj a felhőtlen szerelemnek
és kedves, lelkem lelked puha köréből megszökni ne engedd,
ölelj meg és csókolj meg és ma délutánra légy te erősebb,
suttozd túl iszonyatos robaját a kinti időnek,
és súgd, hogy ostobaság az egész, csak mi ketten vagyunk a világban,
fölöttünk ragyog a két bordóernyős lámpa iker napja vidáman,
s túl a plüss diványon és a félkörű fölkén megszűnik az élet,
s ha kacagás csendül, szomszéd szigetekről hallik ide az ének,
mert külön világ ez a terem és a páholyok szigetek benne,
hol a bölcsek laknak, kik rájöttek a világ titkára, a szerelemre,
s már nem érdekli őket, csak a kedvesük szeme, kedvesük ajka,
háború ? segíteni nem lehet, mire hát töprengeni rajta ?
beszélj kedves, és hajaddal és csókjaiddal temesd be arcomat,
hisz úgyis csak addig vagyok boldog, míg hallom a hangodat,
s míg e lámpák alatt gyönyörű válladra hajolva elhiszem egy pillanatra,
hogy sziget e fölke, s ez a mi birodalmunk a földindulásból kiszakasztva,
mert odakint rettenetes baktatni únottan kabátban és kalapban,
mint ahogy halálraszánt katona menetel zubbonyban és rohamsisakban,
és hallani sírását a tizenkét virágáros koldusgyereknek,
hogy betegek az édesanyák s az édesapák a háborúban elestek
s úgy válni el este, hogy lehet, hogy egymást többé sose látjuk,
míg messze éhségükben láznak a síkok, és kövéren csillognak az ágyúk.

Budapest, 1934 december 5.

BARTÓK BÉLA VILÁGA

IRTA: DEMÉNY JÁNOS

Bartók Béláról, a költőről, a művészlől beszélek. Nem a népdal nagy tudósáról, nem a kiváló Bach interpretátorról, hanem arról az acróról, amely alkotásaiból tűnik elém. Az ő költészetének gyökerei mélyen a multba nyúlnak, beszélnem kell e multról is. Mert költészet a jövőbe veti villámfényét, megemlékezem e jövőről is. „Világáról“ fogok beszélni, mert világot ölel magába.

A művészet több mint pusztán artisztikum. Sorshirdető. Hitet, boldogságvágyat, világképet fejez ki a művészet nyelvén. E nyelv más művészi nyelvre nem fordítható le. Ha lefordítható lenne, akkor joggal idézhetnők magunk elé a költőt s kérdezhetnők tőle: miért szolt nyomban a fordítás nyelvén? Egy zeneköltő miért ír zenét, ha mondanivalói szavakba kínálkoznak?

A művész, a zeneköltő is, nyelvén többet közöl, mint ami ebből lefordítható. Hit, metafizika, világnézet él költészetében s minden mással helyettesíthetetlen nyelven szolt. Lefordíthatatlan, de nem megközelíthetetlen. Dadogva a nyelv is tud valamit mondani róla.

Bartók zenéje is közöl valamit. Nem a részletekről beszélek, nem egyes műveiről, de arról, ami minden művében közös. Ez a zene is az érzelmvilág elsődleges mélyösztonéiból beszél. Szívfogásszerűen tapint rá olyan érzésekre, amelyek részleteit, árnyait szavakkal is megközelítjük, a logika másodlagos napvilágában. De sokan e részleteket sem tudják megközelíteni! Aki tudja, vagy úgy érzi, hogy tudná, szolgálatot tesz vele ezeknek, ha leírja. Lépcső lehet ez az ő költészetének birodalmába.

Bartók helye a zenetörténelemben

A zenetörténet eddigi folytonosságát két nagy fejlődési fázisra oszthatjuk. A zenei klasszicizmus s a zenei romanticizmus korszakára. A klasszicizmus Palestrinával veszi kezdetét s J. S. Bach-val zárul. A romanticizmus felé átmenet Mozart. Az első romantikus Beethoven, az utolsó Debussy.

Miképp értsük a mondottakat? A zeneköltészetet egy történelmi folytonosság folyamában nézzük egyes géniuszok művészetében. E géniuszok a körülöttük, mellettük, közvetlenül előttük s utánuk élő zeneköltők szellemét magukba szippantják. Kis folyócskák ezek, amelyek a mély tóba folynak, vizét gazdagítják, de elvesznek benne.

E folytonosság összefüggést nyújt az időben. Ez összefüggésben érthető meg mindegyik zenegéniusz történelmi helye és ezzel jöttének és létének végső értelme. E folytonosság épp napjainkig egy lezárt egészet alkot. Az egész nekünk már mult, nem élünk benne. És épp ezért tudjuk oly egységben áttekinteni s fölmérni, ahogy eddig soha.

E nagy folytonosság végső értelme egy probléma kinyilatkozásából állt s ennek kifejtéséből. Egy teremtő aktusból, amely Palestrinától kezdődött s haladásból, amely Debussynél végződött, amely haladás nem volt más, mint Németh László-i kifejezéssel élve „Isten pénzének fogyása“. Palestrina előtt nem beszélhetünk a zeneköltészet folytonosságáról, hiszen teremtő zsenik, mágikus egyéniségek nincsenek. Csak a gregorián tenger zúgása hallik, ahonnan a folytonosság Palestrinával kiszakadt. Palestrina abszolút szintetikus szellem. A legnagyobb szintézist nyilatkoztatta ki, az örökkévalóságot, az időntúlíságot. A folytonosság lezárója, Debussy pedig abszolút analitikus szellem. Le-

vonja a romantika végső következtetését, kinyilatkoztatja a pillanat önértékét, a nihilt. Ez a zenetörténet négy évszázadának fejlődésmenete. Abszolút hierarchiából az abszolút atomizmusig. A teocentrikus világerzésből az egocentrikus világerzésig.

E két határjelző, Palestrina és Debussy között zajlik le a zenetörténet folytonossága s e két géniuszhoz viszonyítva határozható meg minden zeneköltő történelmi helye. E fejlődés középpontjában J. S. Bach áll, akinek költészetében az egész zenetörténet eszmevonalai metszik egymást.

A történelemben tehát a zenetörténet folytonosságát időben eloszolva figyelhetjük, amint egyazon artisztikus anyag miképp megy át egy fokozatos fejlődésen a történelmi erők kényszerű nyomásában. Hisz a művészet eltéphetetlenül kapcsolódik egy korszellembe egyszer prófétikusan korábban jelentkezve, máskor monumentumként, egy letűnő világ utolsó felvillanásában; de az ezer gyökérszál eltéphetetlen. S a művészet a korszellemet, világképet nyilatkoztatja ki a leglényegreiszűrtebben, a múzsák nyelvén szólva: „szent öncélúságban“.

De a folytonosság nemcsak időbelileg vizsgálható. Területileg is. A klasszicizmus őshazája a latin szellem, de amikor az itáliai szellem ereje hanyatlik, új barbár erők elevenítik fel. Amíg a latin szellem nagy képviselője: Palestrina, a germán szellem legnagyobb s legmélyebb zenei szelleme: J. S. Bach. A latin-germán kultúrközösségben Bach után a német az egyeduralkodó, amely a romanticizmusban óriási lendülettel viszi előre a zene technikai fejlődését. Természetes, hisz a mind szubjektívebb életérzések kifejezéséhez mind dúsbabb és sokszínűbb palettára volt szükség, új szín- és hanghatásokra, új apparátusokra.

Feltűnő jelenség, hogy a négy évszázados zenei fejlődést, amelynek elsődleges képviselői szinte kivétel nélkül itáliaiak és németek, Debussy-vel egy francia géniusz fejezi be. Különös oka van ennek. A francia szellem a végletek szelleme a bizonyos, hogy e végletes szellem sorsdöntően csak végletes korokban érvényesülhetett. Ilyen végletes kor volt a mult század vége, ahol bukott századok végső konzekvenciáit kellett levonni.

Bizonyos, hogy egy új szintétikus kornak állunk küszöbén, amelyet épp ezért Bergyajev új középkornak nevez. Bizonyos, hogy J. S. Bach még éppúgy, mint Palestrina a kereszténység legvallásosabb korszakainak utolsó monumentuma. Hogy korokban a modernség vádjára nélkül (!) oly hirtelen az ismeretlenség, értetlenség és feledés homályába merültek — ez is azt bizonyítja.

Ha egy új szintétikus kor előtt állunk, akkor annak a legkorábbi meghirdetőjének is muzsikusz géniusznak kell lenni. Mert egy új szintétikus kor, egy új középkor meghirdetése természetes kiegészítő ritmusa lenne a hajdani szintétikus kor (mely kétségkívül a középkor) klasszicizmusa késésének. Ami ott momentum, az itt prófécia.

De sokan kérdezhetik, miért kellett a klasszicizmusnak késni? Mert a zeneköltészet mint ilyen: a keresztény kultúra eredeti művészete. A régi kultúráknak volt irodalmuk s képzőművészetük, de zeneköltészet, mint önelvű, hitfakasztó s holdogságvágyat érzékeltető művészet, nem volt. Természetes, hogy ennek kibontakozása nem történhetett párhuzamosan a többi művészetekkel, amelyek sok évezredek tradícióra s gyakorlatra, egyszóval nagy multa tekintettek vissza.

Bizonyos, hogy logikus lett volna a francia szellemtől kapni az új klasszikusz zene prófétikus megnyilatkozásait. Nem így történt. Hogy így kellett volna történni, bizonyítja az, hogy a francia géniusz az egyetlen, amely az európai népek közösségében különös intenzitással veti ki magából az új középkor frógeniuszait. S amíg itt egy katolikus frógárda bontakozott ki, szemben más európai nép sporadikus, elszigetelt egyéniségeivel szemben — a zeneköltészetben nyugatnál együtt a gloire nemzetének vénája is kiszáradt.

A zeneköltészet anyaga, amellyel a zenegéniuszok azonosították magukat a gregorián volt (szír, héber, görög eredetű népdalok), amelyet azután mindinkább a nyugati

népek népzeneanyaga erősített. Ezt azonban mindinkább felhasználták, mindjobban kimerült. Debussy már nem talál fundamentumot, ahová lépjen. Szinte légüres térben muzsikál, miközben egzotikus kultúrák, néger, kínai, egyiptomi, görög korok fölött átsuhanva kísérli megtalálni ezt az alapot. De nem találja meg.

A magyarság szerencsétlen történelme s nagy tragédiái járultak ahhoz, hogy a magyarságnak ősi zeneanyaga, amely az egyetemes magyarságé volt, leszálljon a parasztság közé. Itt évszázadokon keresztül, mint holt kincs hevert a láda fenekén. De épp ezért azzal a zenei korszakkal, amely a XVIII. és különösen a XIX. század mély hanyatlásának szellemével volt mérgezve: nem találkozhatott, nem keveredhetett.

A népzene keletkezése rejtély. Nem egy ember alkotja. Egy nép közösségi szelleme gyúrja ki, formálja meg s vonja be sajátos zománcával. A magyarság sajátos euráziai gyökerű dallamkincse tiszta szépségében, mint alvó Csipkerózsza várta a varázslót, aki felébressze. E dalokban a hősi magyar századok szelleme él s az ősi pogány ünnepek tüze éppúgy parázslik bennük, ahogy kihallatszik a középkori latin himnuszok metrumainak lüktetése.

E csodálatos dalokat teljes szépségükben két géniusz találta meg. Bartók Béla és Kodály Zoltán. Valami elementáris ösztön élt bennük, hogy annyi gáncsvetés s lemosolygás közben tarisznyát vegyenek s nekivágjanak feltörni a magyar ugart s kiásni Avar-domb kincsét.

Ma már egy életmű koronáját találjuk Bartók legújabb csodálatos Cantata profanájában éppúgy, mint Kodály Te Deumában, amelyeket a két alkotó zseni ősz fejjel, de munkásságuk szinte csak most kibontakozó monumentális perspektíváinál alkottak.

Bartókról és Kodályról külön beszélni nehéz. Csodálatos, hogy mennyire azonos szellemmel azonosulva, mennyire más és más oldalról, szinte ellentétesen oldották meg feladatukat, amely a zenetörténet folytonosságában ezúttal nem a folytonosság továbbfejtése, hanem teremtése. Az örökkévalóságnak egy új klasszicizmusban való revelációja.

A folytonosság általuk két ágon kezdődik. Mert Bartók és Kodály összemérhetetlenek. Hogy melyik nagyobb: üres és meddő vita. Mindkettő abban, amit adott, egyedülálló, páratlan. De mit adott az egyik, mit a másik?

Bartók a világegyetem titkos összefüggését találja meg, az életet újból nem a szürkehályogú szokás unalmával, hanem a csodálkozás és ösztönével s vitalitásával nézi. Kodály nem annyira az életérzés, inkább a hitvallás költője. Bizonyos, hogy másodlagosan a bartóki életérzés is benne él, de elsődleges élménye a hitteljesség.

Bartók zenéje, éppúgy mint Kodályé, többszólamú zene, mint a klasszicizmusé. A klasszicizmus többszólamúsága a hierarchikus építkezést jelenti. Mint Dante komédiájában, minden hangnak kiegyensúlyozott helye van itt s minden hang egymásra utal. A részletek az egységes formát, az univerzális világnézet kifejezését szolgálják. A romanticizmus homofóniája, egyszólamúsága a rapszódikus, egocentrikus szellem kifejezési lehetősége. Míg a polifónia: a keresztény lelkiség kifejezési lehetősége.

Mégis nagy különbség van Bartók és Kodály s a klasszicizmus költészete között. De ez a különbség nem a lélek különbözősége. A klasszikusok óta a világ néhány száz évet haladt. Igaz, hogy a romantikus zene elvesztette a lét igazi tartalmával való mély összefüggéseket, de gazdag és kitörölhetetlen megtapasztalásokat szerzett. A történelemben ami egyszer felvetődik: probléma, amit egyszer megoldottak: soha ki nem vész belőle. A romanticizmus nagyszerű színbeli megtapasztalásai sem vesznek ki. De a romanticizmusból a klasszikusok heroikus lelke, szent haragja és tisztaszívűsége kivesszett. Bartók és Kodály a klasszicizmus szellemében teszik magukévá a romanticizmus nagy eredményeit. A lényegben azonban klasszikusok: a lélekben. Zenéjük többszólamúság, polifónia.

Bartók és Kodály költészetének ez a zenetörténeti kerete, végső értelme s korszakos jelentősége. Ez a jelentőség az, amely mértéke Bartók világának is. Mielőtt e világról

beszéltünk volna, meg kellett beszélnünk a mértékegységeket. Mert fontos a helyes arány.

Kodály a lélek, a hitvalló az örök hit mellett. De Bartókban sok minden magyarázatra szorul, sok benne a probléma, hiszen új életérzések s csodálatos új látomások költője. Sok benne a probléma, de a legnagyobb ő maga. Az új életérzések, amelyeket Bartók felvet, nyugtalanítanak. Bartók egy életen keresztül újí őket kérlelhetetlenül. Kíséreljük meg egy pillanatra vele úzni...

Bartók világa

Liszt Ferenc élete alkonyán jutott el a „Sunt Lacrimae rerum“ elmélyedéséig. Az ifjú Bartók ennek a szellemnek szerves folytatója a zongorára és zenekarra írt rapszódiajában. Az I. zenekari szvitben a fiatal Bartók Liszt magyar zenei romantikájának adja apoteózisát. Gyújtó, lelkesítő hangulata azonban már a népi levegő szellőjétől érintett. Nem a csuhaj magyarság fejveszettsége s szalmaláng optimizmusa ez, hanem heroikus, hősi optimizmus.

Bartók zene ez a muzsika minden ízében, de nem birtokosa egy szellemnek. De meghódítja emberfeletti harccal! Őriássá nő ebben a harcban. Egyre inkább egyedül marad. A lelkesedés lefagy a sznobok arcáról, a taps elcsitul. A melegítő lelkű Kodály s a kevesek nagy szeretete mellett Bartók önmaga lelkének misztériumába merül.

A 14 zongoradarab már ebből a magányból születik. Al fresco rézkarcok s fametszetek ezek, amelyeknek barna és fekete tónusa mellett derűsebb világot áraszt a 10 könnyű zongoradarab szindús akvarellje. Az „Este a székelyeknél“ címűből először árad ki Erdély havasainak, erdőségeinek csodálatos levegője. A „Medvetánc“ a lebéklyóztottság dermesztően tragikus víziója, amely mellett a „Gyermekeknek“ című zongoraciklus darabjai: harangvirágok kristálypatak mellett. Kontrasztokban keresi a dolgok végső pólusait. A „Két zenekari kép“-ben a virágzás tavaszi látomását a falu táncának szilaj jelenetei váltják fel. A „Két portré“-ben az ideális arc mögül a torz arc bukkan elő.

A tragikus balladák apoteózisa a „Kékszakállú herceg vára“ című opera. A herceg várának rideg falai között a férfi és nő örök tragédiája él. A várkastély falai sírnak, véreznek. Ódon babonás termei minden borzalmukkal: fegyveres házzal, kínzókamrával, véres kincsekkel felhalmozott kincsesházzal tárulnak elénk. De a borzadályok mellett ott a könnytő s ott van a kemény sziklák alatt rejlő illatos kert! Ahol illatos szekfűk és embernői nagy liliomok nyílnak. Ez Bartók költészete: illatos kert kemény sziklák alá rejtve...

Az „Allegro barbaro“-ban a barbár Bartók jelenik meg. A barbárságot sokan a vandalizmussal szokták összetéveszteni. Mi nem szoktuk. Donoso-Cortés ír így: „A barbárságnak a civilizáció felett még mindig van egy előnye: a barbárság termékeny, míg a civilizáció meddő... A barbárság legalább kultúrákat hozott létre, míg a civilizáció kultúrákat pusztított el.“ Az Allegro barbaróban egy kultúrateremtő állapot tűnik elő a magyar mult sötét mélyeiből. Barbár ostinatók, a szikla akkordok alatt: illatos kert...

A „Fából faragott királyfi“ című táncjátékban Bartókot a természet tündére a fák, vizek és virágok királyává avatja. Az erdő fáinak kísérteties zugásában feléje meredő ijesztő arcok torpantják meg, de a patak hullámaiban bánatos tündéarcok simogató mosolya néz rá. A pipacsok, harangvirágok pedig földig hajolnak a király előtt.

A „Csodálatos Mandarin“ a borzadály és rémület, fonákság és feszült izgalom, gyöngédség, szerelem, érzékiség végletes vízióinak hatalmas szintézise. E rémület-dramában Bartók nem látja az élet szennyét, csak a nagy mágikus erő, a jóság, a gonoszság, a tündéri s az ördögi hatalom nagy mérközéseit. E muzsikának semmi kapcsolata sincs

többé azzal, amit eddig zenének neveztek. Minden hang, minden gesztus átértékelt s új egyensúlyi helyzetben van.

A „II. zongoraverseny“-ben Bartók a humusz keblére hajtja fülét s a föld szív-
dobogását, lélekzését hallgatja. A kibomló csírák fakadását, zsendülését. A „II. vonós-
négyes“ lázasan suhogó vonóin Bartókot már egy szférikus világba úzik kízó látomásai.
E vonósnégyes már az „V. vonósnégyes“ kozmikus zenéje felé mutat, ahol a csillagkörök
fényvéneinek titkos rezdülései rezegnek, ahol a teremtés óta elszakadt atomok, proto-
plazmák, csírák lázasan kúsznak egymás körül s kínlódó boldogsággal vonzzák, taszítják
egymást. Világteremtő erők működését érezzük e zenéből. Majd csodálatos fuvalmak jár-
nak s nyomukban minden virágban, fában, vízben lélek, örvendező lélek lakozik s
ujjong fel.

Bartók immár egy kozmikus zenei nyelv birtokában, amelyet a szférák világából
hozott, megalkotja élete eddigi legnagyobb alkotását : a „Cantata profana“ című erdei
legendát, amelynek transzcendens zenekara s zúgó, hatalmas kórusai közepette meg-
jelenik ő, erdők és völgyek, fák, vizek, virágok, csillagok királya a zúgó erdőségek ölen,
mint szarvassá változott királyfi : akinek királyi ékessége többé nem fér be az ajtón,
csak betér a völgyekbe ; akinek lába többé nem lép tűzhely hamujába, csak puha
avarba ; akinek ajka többé nem iszik pohárból, csak hűvös tiszta forrásból . . .

Nem soroltam fel Bartók egész oeuvre-jét, csak azokat, ahol titáni lépéseit hallom.
Mennyi nagyszerű zongoraművét s mennyi kórusát hagytam említés nélkül ! De nem
szerkesztek lexikont. Csak azokon a művein futottam végig, amelyekből különösen elem
tűnt különös arca. S e művei „világáról“ beszéltem, mert hisz világot, univerzumot,
kozmoszt ölel magába.

A felsorolt művekből levonható a következőket. E költészetben egy valami mai
fogalmaink egyikével egyezik. Ezt megnevezük : pogány animizmus. Ez természet-
szerűleg következik abból a mélyrehatolásból, ahová Bartókot lelke űzi. Mert miként
Ady, ő is olyan világban jár, ahol „csupa vérzés, csupa titok, csupa nyomások, csupa
ősök, csupa hajdani eszelősök“ vannak ; ahol „volt erdők és ó-nádasok láncolt lelkei
riadoznak.“ Bartók a legsőbb magyar népdalok szellemével való egyesülés révén jutott
e világba, de ugyanakkor a zenei klasszicizmus csúcsteljesítményei felé tekintett s a roman-
tikus századok felett Palestrina gótikus léleksugárzásával és J. S. Bach tektónikus erejével
találva közösséget, óriási magasságokra tört.

Épp a nagy klasszicizmussal való lelki rokonság révén Bartók pogánysága nem lehet
keresztényellenes. De akkor micsoda ? Talán inkább Bartók még „innen“ van a keresz-
ténységen. Zenéjében a természeti tisztaság uralkodik szemben Kodály etikus tiszta-
ságával. És ezen a ponton szeretném megragadni Bartók jöttének végső értelmét.

Bartók a kereszténység egyik legnagyobb krízisében él, amikor a kereszténység
válsága tragikus méreteket ölt. E krízis egyetlen értelme, hogy az álkereszténység lehe-
tetlenné válik. Nyilvánvalóvá válik : mi a jó és mi a rossz. A kereszténység vagy elpusztul :
vagy egy mindennél csodálatosabb korszaka kezdődik. A magyarság krízise ugyanez ,
nemzethalál vagy egy nagyobb élet lehetősége. Amely nép sorsa egy pillanatban ennyire
azonos a kereszténység sorsával, ahol egy nemzet sorsproblémája azonos a keresztény
kultúra sorsproblémájával, az a nemzet a kereszténység sajátos nyelvén : a polifon
zenében hivatott a legesodálatosabb jeleit adni egy esetleges újjászületésnek.

Tehát : ahogy annakidején a hellén kultúra megalapozta a keresztény kultúra
lehetőségeit, talán ma ugyanilyen lehetőségeket alapoz meg Bartók a zeneköltészetben.
A világmagyarázó értelem három fázison ment át, amíg a XIX. század paralízisébe
jutott. Kozmocentrikus, teocentrikus s egocentrikus fázisok. Bartók egy új teocentrikus
kor új Palestrinájának kozmocentrikus előképe.

A kereszténység egész története folyamán is : fellendülései előtt mindig egy-egy

panteista hullám vonult végig. Nem kell épp a renaissance-ra gondolni. Gondoljunk csak Assisi Szent Ferencre, aki a madaraknak prédikált s gondoljunk Prohászka, aki így ír: „Nem bánjuk azt sem, hogy művészetünkben filozófiai átszellemülés, érzéssel való áthatóság által mindennek lelkét s életet tulajdonítunk s a természet a mi gondolatainkban él, lehel, beszél.“ A kereszténység transzcendenciája lendüléséhez energiát a földanyától, Geától vesz. Jaj annak, aki Herkulesként felemelve fojtja meg a levegőben — mint ahogy jaj az ellenherkuleseknek is. Ma a keresztény kultúra példátlanul nagy krízisében természetes, hogy ez a panteista hullám példátlanul erős. Nemcsak torzóiban, az új pogányságban kell ezt mérni, de ennek tiszta művészi megnyilatkozásaiban is.

Ezek után világosabban, láthatjuk hogy miért kellett Babitsnak először a hellén kultúrát feldolgoznia, hogy eljusson a középkorba, Dante világába. S az Amor Sanctust csak a Görög Antológia után tudta megírni. Hogy Kodály sem mentes a görög-latin alapoktól, elég Pindaros-i és Horatius-i kórusaira gondolnunk.

Ady két karjával ölelné át a krisztusi keresztet, de mégis pogány rímek dalosa s paraszt Apollóként hull sárga rögre s nyúlik el dermedt vidorán. Bartóknak is: egész élete műve lényegében panteista, de épp ezért egy jövőendő egész élet kereszténységének adja nélkülözhetetlen fundamentumait.

Bartók Béla a legtisztábban vitte véghez nemcsak a magyarság nemzeti gyökereire való mély ráébredést, de a keresztény kultúra fundamentumainak feltárását is.

Bartók a zeneköltészet Virgiliusa, aki fáklyát visz az éjben, de nem látja fáklyája fényét s csak az utána jövő örül ennek. Az utána jövő pedig egy új Palestrina, aki Kodály és Bartók tézisének és antitézisének egy nagy szintézisbe egyesíti. Aki azt zengi majd Bartóknak, amit Dante zengett Virgiliusnak:

„Általad lettem költő és keresztény.“

Budapest, 1936. XII. 15.

ELSŐ ÁLDOZÓK

IRTA: BOROS VILMA

Ott állnak fehéren, tisztán az oltár előtt.
Istenem, mért nem maradhatnának mindig ilyenek ?
Mi lesz belőlük ? Hogy gázol majd rajtuk keresztül
A bűn, az élet, a kín, a gyötrelem ! —
Hogy tépi véres cafatokra lelük . . .
Perditák, tékozló fiúk — itt álltak ők is egykoron
Tiszta hófehérben,
Mint ezek, kik még ma angyalok.

Huszonhét évvel ezelőtt
Fehér ruhában álltam én is
Ez előtt az oltár előtt.
A tömjén illata szállt . . .
Akkor még fehér volt a ruhám, s a lelkem,
De aztán jöttek a hamis próféták :
Kultúra, szépség, Schopenhauer :
Az erkölcs konvenció. Ne hagyd megkötni magad !
Bűnök ! — Istenem, minden parancsod ellen,
Szentségtörések —
Kín és gyötrelem !
Ez voltam én !
S csak akkor jöttem hozzád vissza,
Mikor az élet két vállra fektetett.
Sirassam magamat, s itt ezeket,
Aki utánam járják majd az utat,
Bűnön, keserven, gyötrődésen át
A megigazulásig ?
Sirassam azt, aki elbukik, s két szemét kisirja,
Sirassam a búzaszemet, mely a földbe vetve megrohad,
S tavasszal új kalással a barázdán kisarjad ?
Istenem, te a Tízparancsolatban nem írtad elő,
Hogy boldogok legyünk.
Nem küldöd angyalaidat felénk,
Hogy szolgáljanak nekünk.
Neked egyformán kedves Magdolna, s a jobb lator
És lisieux-i Szent Teréz,
Ki sohase vetette le ártatlansága fehér köntösét.
Add, hogy megtanuljuk a te nagy gondolataidat,
Hogy ne sirassuk, akik elesnek és újra felállnak,
Ne sirassuk a mártírságra kiválasztottakat,
Hanem járjuk a szent kereszt királyi útját,
Zengvén dicsőséget a mennyben Istenünknek.
(1937 május 2.)

OLASZORSZÁGI UTAM

1927

IRTA: KOLOSSVÁRYNÉ DARÁNYI ELLA

Előszó

Legkedvesebb barátom, aki azóta a Kármel szent magányába vonult, hogy kizárólag Isten szemléletének éljen, biztatott arra, hogy írjam le olaszországi utunkat, amit én annál is szívesebben teszek meg, mert így feüljítva szép és édes vigasztalásokkal teli emlékeimet, alkalmam nyílik újból hálatelt dicséretet zengeni Annak, aki minden jónak és minden szépségnek örök forrása. A nagyobb benyomásokat lerögzítő egyszerű útleírásnál egyebet nem célzok abban a reményben, hogy Olaszországba utazó honfitársaim feljegyzéseimnek esetleg a helyszínen is hasznát vehetik. Az e célt szolgáló újabb külföldi könyvek esztétikai szempontból bármily kifogástalanok is, várakozásunknak nem feleltek meg minden tekintetben. Így a német szellemben írt útmutatók, a megszentelt katolikus hagyományok levegőjében született műremekekkel szemben, több helyen bántó megnevezést tanusztanak, a régi olaszok gyermeki hitét és naiv anakronizmusát nevetségesnek tüntetik fel, egyik másik a katolikus hitet grandiózusan magasztaló alkotást az izléstelen jelzőtől sem kímélve meg. A gyönyörű stílusban írt francia ismertetőket pedig azzal lehet vádolni, hogy szépen hangzó irodalmi szellemességük mellett szokszor nem járnak elég komolysággal a történeti igazság mélyére. A renaissance mesterei azonban inkább áhítatot, mint széplelkű intellektuális rajongást akartak kiváltani, ezért a primitívnek szellemébe behatolni csak a hit világán keresztül lehet, azzal az önmagában szüntelenül megújuló és mindig nagyobb tisztultságra törekvő hittel, mely minden emberi gyarlósága mellett egy Giottot, egy Cimabuet, egy Angelicot ihletett.

Firenze

Éjfélkor érkeztünk Firenzébe, a félhomályban tündérszerűen világítottak a Piazza del duomo márványcsodái s a csendes utcákon, a széles tereken, az antik kőfalú kertek mögül, jött felénk Firenze, féltve-rejtegetve ölében a hit és művészet soha túl nem szárnyalt kincseit, a Mediciek minden pompáját.

Reggel már a város centrumába siettünk, hol a *Dóm*, a *Battistero*, a *Bigallo* és a *Campanile* külső láttára is álmélkodó gyönyörködésbe estünk. Választani kellett a Piazza remekei közül, a dómra léptünk be tehát először, melynek legnagyobb építészeti érdekessége a közepén elhelyezett oltár és a kerek kórus. Éppen végetért az egyházi szertartás. Az örök félhomályból lassan vonult ki a díszesen öltözött papság, maga mögött hagyva patinás, magas bronztartókon a hatalmas antik foliánsokat. Egyedül maradtunk az óriási boltívek alatt; s Santa Maria del Fiore kupolája alól beszélni kezdett hozzánk Firenze lelke. Letérdeltünk, imádkoztunk, kértük Istent, hogy értsük meg a nagy tanítást. És Ő megmutatta nekünk, hogy az olasz renaissance véres történetében a családradságok és önkényes jogbitorlások folytonos megismétlődései közepette,

száz meg száz lélek dolgozott itt a Hit soha el nem múlt igazságainak dicsőítésén, Istentől ihletett igazi szent művészettel. Az idő és a történelmi válságok elmúltak ugyan, sienai szent Katalin végképen lecsendesítette a florenzi lázadókat s a nemes Cosimo nyugodtan alussza álmát, de amit akkor ott véső, toll, ecset és kalapács alkotott, az él ma úgy, mint akkor és élni fog örökké.

Mielőtt kilépnénk a napsütötte Piazzára, megkap bennünket a Tino di Camaiano remek sarkophagján a magasban trónoló d'Orso püspök merengő szobra. Félrehajtott mitrás fejének melankólikus arckifejezése és az egymást keresztező csüggedt kezek szelíd romantikája, mintha azt mondaná: „*elmúlik a világ képe s e felett ábrándozni édes szomorúság . . .*“

Átmentünk a Dóm előtt fekvő nyolcszögletes *Battisteriòn*. Ez az a város szívében fekvő utolérhetetlen drágakő, hol egykoron Dantet tartották a keresztvíz alá. A tudósok véleménye az, hogy az V. vagy a VI. századból származhatik. Sokan dolgoztak rajta az elődök elgondolásainak tiszteletbentartásával. Bejárattul Andrea Pisano nemes gótikájú ajtaja szolgál, Keresztelő szent János életét és az egyes erényeket ábrázolva, a másik oldalon Ghiberti csodás renaissance bronzkapui, melyeken eleven plasztikai életre kelnek az Evangélium jelenetei. Michelangelo Ghiberti második kapuját a paradicsom kapujának nevezte el. Nem is lehet soha úgy áthaladni az idegenforgalomban gazdag nagy téren, hogy néhányan ne ácsorognának előtte, egy-egy részletben elmerülve, avagy az egésznek szépségében gyönyörködve.

Benn a bejáratnál szemben XXIII. János pápa (az ellenpápa) sírja emelkedik. A legmagasabb egyházi méltóságot legimpozánsabban kifejező mestermű ez, melyen aranyrojtos, piros párnán nyugszik a pápa alakja. Donatello műve ez. Felette, gazdag arany rojtszegélyes bíbor baldachin. Ez a megszólalásig hú függönymásolat, mely már Michelozzo műve, valamint a többi alakoknak és attributumoknak magától értetődő egyszerűsége a mégis pazar pompában olyan fogalmat ad az igazi hierarchikus előkelőségről, mint aligha egy másik mű. Hát még a falakon végigvonuló XIII. századbeli, ütődött, pompás mozaikok. Primitív mozdulatokban szentek és pápák alszanak liliomövezte fekhelyükön, csodákra emelt karok és vakítóan világító gloriolák hosszan sorakozó epopeája ez.

A szépségek ezen halmazán a művészek száz és száz éven dolgoztak. Ujjaikat tömegesen hagyták el az örökértékű remeknek, amelyeknek egyedüli titka az volt, hogy szentül hitték: amit Isten magasztalására mecénások pénzén alkotni tudnak, sohasem lehet elég jó. Meggyőződésemben megerősített a kijárat mellett elhelyezett Keresztelő szent János szerény, színtelen szobra, Az aszkétikus, sovány testen báránnybőr hullámszik, de arcán már a krisztusi eszme dereng. Az ő tiszteletére épült ez a templom. Messziről nézve Jézussal tévesztettük össze, de közlőről szigorúan szól felénk: „*Aki utánam jő, az nagyobb, mint én*“ Óh igen és ezt még a hitetleneknek is el kell ismerniök, a legnagyobb az, aki a legtisztább és legönzetlenebb művet folytatja.

Még aznap délután kirándultunk *Fiesole*-ba. A délutáni napfényben leültünk az etruszk színház antik kőlépcsőire. Az ókori viaduktok és kőmaradványok felett elnéztük a Mugnone völgyet, az örökké kék eget és a háttérben kibontakozó rózsaszínű hegyeket. Nem messze innen van az a villa, ahol Lorenzo il Magnifico szokott megpihenni barátai körében. Lejjebb pedig fekete ciprusok között fekszik Boecklin háza, melyben a flórenzi ideáltól legjobban megbabonázott modern festő vezett a „halálsziget“ felé. Ugyancsak a fiesolei úton van a villa Palmieri, Boccaccio elbeszéléseinek színtere és a híres Villa Dante, melyet Beatrice rokonai a Portinarik, kétszáz évvel később átalakítottak. Felmegyünk a ferences barátokhoz, ahonnan az egész környékre csodás kilátás nyílik. A parányi antik kolostor apró facelláival és lépcsőivel, a virággal teletömött udvarkával, melynek bejáratánál sárgarigós kalitka lóg, az alacsony arkád alatt szent Ferenc szobra és az apró szökőkút, felejthetetlen bájú emlék. Régi imakönyv, toll, tinta, minden oda van készítve egyik cellába. Természetesen és művésziesen őriztek meg mindent, úgy, mint sok száz évvel ezelőtt volt. Bemegyünk a kis templomba, hol délutáni áldásra készültek a szerzetesek. Nesztelenül suhannak be a tudósfejű, galambósz páterek és foglalják el helyüket a szentélyben. Fiesolében először éreztük az igazi ferences szellem édes varázsát, előhírnökeként annak, ami útunk végén Assisiban várt ránk. Mikor lelkünkben a „Mindenség Ura“ iránt dicséretre hangolva elhagytuk a kis klostrot, lefelé menet még egyszer megálltunk az útát szegélyező kőkerítésnél. Lenéztünk az előttünk elterülő villaligetre a bíbor alkonyatban és egyszerre csak megszólaltak a csodálatosan ékes fiesolei harangok. A bensőséges, ünnepélyes hangulatban hirtelen egy csöndes bánat lopódzott szívembe: mérhetetlen sajnálat azok iránt, akik a szépet nem látják és nem élvezik, de még nagyobb azokkal, akik nem hisznek az Örök Igazságokban.

Harmadnap az *Uffizi* képcsarnokot néztük végig, hol az olasz festészet a primitívektől kezdve tizenhat termen keresztül perog le a látogató szeme előtt. Cimabue híres Madonnája, melyet 1267-ban fényes ünnepek közt helyeztek el a Santa Maria Novellá-ban, úgyszólván ősanja és inspirátora ennek a legendás szépségű művészi fejlődésnek. Giotto, Lippi, Ghirlandajo keltek nyomán. Az antik szűz Máriák archaikus aranyozott merevsége mindjobban átszellemül a nagy mesterek ecsete alatt és ki tudná szavakba foglalni a Bambinok édességét, a fodros hajú éterikus szűzek titkos mosolyát?

E kizárólag vallásos témák után szinte meglepetésszerűen hat Boticelli híres Primaverája és a „Vénusz születése“. Az első mintha csak a lélek tavaszát jelentené, oly távol áll minden materialista, realista túlon túl emberi vonatkozástól, de éppoly távol áll a primitíveket profánul interpretáló dekadens szellemtől is. Talán nem is festékből, hanem a levegő anyagából tevődik össze a Szellő megszemélyesítője, aki teljes elemi erővel fújja a virágterhes alakokat. És Vénusz, aki oly szerény bájjal, gyöngyházzsinekben irizálva emelkedik ki a tenger szabályos tarajai közül, mint az abszolút szép megtestesülése. Minden

perspektívát, matematika számítást, anatómiát, sőt rajzot nélkülöző százados patinájú festékköltemények ezek. Lány harmóniájukkal, nesztelen szárny-csapásokkal emelik a lelket arra a biztos tudatra, hogy csak az abszolút jó lehet abszolút szép is. Boticelli minden képét leheletszerű finom fátyol fedi, melyet a kívülről analizálók rációja soha nem lebbenthet fel. A belülről okulóknak azonban örök tanításokat rejteget.

Az Uffizi pompás folyosóin áthaladva, csodáljuk az antik szobrokat és a falakon végigvonuló páratlan szépségű francia gobelineket. Királyi esküvőket elefántfelvonulásokkal, lovagi tornákat és a Medici család fényes ünnepségeit örökítik meg ezek a mosódott színű kárpitok. Hát még a Mediciek drágakő-gyűjteménye! Ami kincs itt együtt van, az a mai európai ember szemének olyan elkápráztató, hogyha nem megbecsülhetetlen művészi drágaságokról volna szó, a józslés nevében menekülni kellene az értékek ilyen halmazától. Hosszú üvegszekrényekben a világ minden tájáról hozott tárgyak, drágakőből csiszolva, gyöngyökből faragva, kristályból metszve sorakoznak. Serlegek, tálak, díszedények, fejedelmek és pápák ajándékai, darabok, amelyek egyedül-állók a világon és amelyeknek készítési titkát rajongó féltékenységgel őrizte gyakran egy emberöltőn át.

Az Uffizi zárása után még egy pár régi templomba vetődtünk. Ezeknek részletezéséről le kell mondanom, mert ki tudná leírni Firenze összes műkin-cseit, melyeknek egy része szabadon áll az utcasarkon, mint a Szabin-nők elrablása (Giambologna), avagy *Cellini* Perseusa, a többi híres szoborral együtt a *Loggia dei Lanzi* nyitott teraszán. A Piazza degli Michelangelo óriás napsütötte térségén, honnan virágtól, ciprustól övezve az Arnótól át-hasított városra a világ legszebb panorámája nyílik, emelkedik a Dávid-szobor, csakúgy mint a Signoria épülete előtt, tízszeres embernagyságban. Szimbolumként hirdeti a hirtelen magasra tört és éppen ezért fiatalos energiától duzzadó Mediciek hatalmát, a firenzei kultúra diadalát, a barbárok és lázongó Góliátok felett.

Firenze gazdag történeti és pszichológiai tanulságokban, klastromai, templomai múzeálisak, múzeumaiban pedig áhítatos csendet szül a vallásos művészet.

(Folytatása következik.)

A PARASZT

Nem múló testét idézi, ha osztja
béreseinek, az ízes rozskenyér.
Hasas hordókban érik borrá mustja,
mely sűrűn csorog, mint szívében a vér.

Az Úrnak, aki földjeit vigyázza,
közeli szavait hallja néhanap,
míg naptól hevül a barna barázda
avagy rozsában a jégverés arat.
Roppant íjján végnek és az oknak
az ő sorsából sodratott a húr.
Ő tereli nyáját a századoknak
s az évezredek tagján is ő lesz majd az úr.

HANS NÜCHTERN

JELMONDAT MAGAMNAK

Tudom, Uram, ellenségemet is azért adtad,
hogy meglássam magamat
és nem azért, hogy örökre bennem égjen
az ártó akarat.
A töreket és a magot
a Te parancsodra rostálják az évek.
A törek elszáll,
de a magból kenyér lesz és élet.

Farka Jenő fordítása.

HARANGI LÁSZLÓ NAPLÓJA

ELMÉLKEDÉS JÉZUS NEMZETFÁJÁRÓL

A hosszú sor legtöbbje jelentéktelen név, nemcsak önmagáért élt, küzdött, szenvedett és dolgozott. Eszközök voltak az isteni Gondviselés kezében, melyek által az idők teljességében eljött a Megváltó. A legtöbbje (talán egy sem!) nem is sejtette, micsoda fölséges szövődékek egy láncszeme. Ha tudta volna, milyen más lélekkel élte volna le az életét.

Milyen szűk a mi látókörünk! Még életünk nagy jelentőségét sem fogjuk fel önmagában sem, nemhogy összefüggéseit a jelenben, múltban és jövőben. Nemcsak az átöröklés, de minden egyes tevékenység az okok és okozatok végtelen sorából indul és fut tovább. Nemcsak a test szerinti utódok általhatunk a világra, hanem minden lélekzetvételünk halhatatlan, mert a következmények végtelenbe futó mozgását indítja tovább.

Mennyi hálával tartozunk ismeretlen őseinknek, akik segítettek kulturális, testi, sőt lelki javaink megszerzésében! Mennyi okunk van szerénységre, hiszen ha valamiben kiválók vagyunk, hány őünk tehetségének, munkájának van ebben nagy része. Jó gondolataink, eszes ötleteink, ügyes szokásaink talán őbennük villantak fel először, vagy idegződtek be és sokszor mennyi erő és munka árán!

Mennyi engesztelni való! A rossz tulajdonságokban sokszor az ő botlásainak átkát nyögjük. Vegyük és viseljük el ezeket a hátrányokat áldozatos lélekkel, az ő hibáikért. Mennyire kívánják most jóvátenni, amit vétettek! De az érdemszerzés ideje lejárt számukra. Ivadékaiknak a földön tovább kanyargó láncsora az utolsó reményük, a horgony, a csáky, mellyel még közelebb vonhatják magukat Istenhez. Küzdjünk olyan elszántsággal, tökéletesedjünk olyan igyekezettel, mintha mindnyájukért nekünk kellene harcolnunk és az ő összegyűjtött vágyuk égjen bennünk. Őseinknek éppúgy megváltói lehetünk, mint unokáinknak megoltalmazói. Itt is áll az, hogy az ember nem magáért él, sem időben, sem (a jelenben) térben. Ha „meg nem érdemelt“ (mi az, mit magunk is meg nem érdemelnénk!) csapások érnek, ki tudja, melyik őünk vétkét bünteti bennünk Isten igazságossága. Ez nem igazságtalanság. Mert bár a csapás az őök vétkéinek büntetése, de nekünk egyenesen áldásunk, győzelmünk is lehet, ha jó lélekkel hordozzuk. Micsoda perspektíva! Egy ilyen hosszú menetnek előjárója, előmunkása, szószólója lehetni Isten előtt! Türelemmel viselem terheltségeimet, de elszántan és a népfelszabadítók lelkesedésével küzdök ellenük.

Mennyi reményem van Isten irgalmasságára! Sohasem kell kétségbeesnünk. Ki tudja, milyen öröklött sötét hatalmak dolgoznak bennünk, melyekért nem vagyunk felelősek. Lelkünk állapotát csak Isten ítélheti meg. Sem elbizakodnunk, sem csüggednünk nem szabad. Ha pozitív nem haladunk is, de tartsuk meg az elszánt akaratot, bűnbánatot, alázatos könyörgést és rendületlen bizalmat. Nem tudjuk, milyen láthatatlan koloncok csüggnék rajtunk.

Virágvasárnap (március 20).

S. beszéde (rádión keresztül). Mily igaz és jóságos volt! Azokról, amiket mostanában legmélyebben és leggyakrabban élek át. Olyan jó volt így egynek lennem vele. De talán ez volt az első beszédje, amelyet nem mint „tanítvány“ hallgattam, hanem mint aki mindezekben „mellette“ áll. Úgy érzem, az Úristen nagyon megérelt az utóbbi időben. Egészen nagykorúnak, függetlenül erősnek érzem magam az Isten kegyelmével. Ahogy lassan ő is hozzámagasodott egykori mestereihez, úgy érzem én magamban (teljes tisztelettel és alázattal) az „egyenkorúságot“ vele szemben. Nem tudásban, tapasztalatban, életszentségben, hanem az Úr Jézus eleven átélésében, aki élő valóságban itt van mellettem (s mintha most is vezetné kezemet, míg ezt írom, ahogy vezet, irányít mindenben). Csodálatos érzés, hogy gyengén, tétovázó akarattal is a főbb dolgokban milyen világosan vezet és tanít. A dolgok értelmét, és hogy mi az, amit tennem kell, tisztán látom vagy érzem. Melegen, őszintén tudok beszélni az emberekkel, és mindennek a legbensőbb magvát élem át. Azért olyan szép és ünnepélyes az életem. Most mindig tudom, mi az igazán fontos, s amiben több lélek van, azt érzem elsőbrendű kötelességnek. (Pl. meleg levél, vigasztalás, és nem a krajeáros robot.) De hogy mikor és megnyit kell a kenyérért dolgoznom, az is világosan jelentkezik, és olyankor nagy kedvvel, királyi öntudattal végzem.

Új és megrendítő élmény S. beszédéből csak a hangja volt. Sohasem felejttem el azt a fáradságtól és mély lelki fájdalomtól elgyötört és mégis férfiasan szilárd hangot. A sebzett Felebaráti Szeretet küzdött benne a világ szenvedésének iszonyú terhével; úgy beszélt, hogy minden lehellel a lelkét adta: éltető meleg „kenyér“ volt minden szava, „Ó de meghalnék értetek ezerszer, szegény drága testvéreim, csak segíthetnék rajtatok“ — a hangja ezt mondta, vagy inkább a ránk árasztott lelke. Egész nap a fülemben csengett: igazi passio-hangnem: mély emberi szenvedés, szilárd, bízó, győzelmes erővel. A diadalmas szenvedés.

*

Mostanában egy kép merült fel bennem és azóta is visszajár: Drága kis anyám, ahogy hazatérő fiát várja: rendezkedik, készül, apró szeretet-szolgálatokon törí a fejét. És boldog véghetetlenül. Láttam, mikor így várta vissza pl. Flóra anyát. Láttam, hogy virult fel örömeiben halálos beteg,

mikor Olaszországból visszajöttem.¹ Milyen kedves gondolat ez! Ilyenkor úgy szeretnék már nála lenni, hogy szinte alig várom. Mit bánom én, ami közbe esik, de egyszer eljutok hozzá végre!

Nagyszombat (március 26. d. u. 5—6 óra).

Feltámadást ünnepelem itthon magamban. Olyan szép volt. Küldtem V.-t a feltámadásra. Tudtam, hogy így lesz legjobb mindkettőnknek. Mély megilletődéssel, szívből énekeltem zsoltárt, Tedeumot. Olyan nagyon boldog vagyok, hogy az Úr Jézus feltámadt. Az a gyerekes megkönnyebbülésem van, hogy „most már nem bánthatja senki“. Hiszen annyit sajnáltam szenvedését a nagybőjtben. — Imádkoztam erősen boldog halálért. Ó, ha a jó Isten megtartja bennem ezt a diadalmas lelkületet; ha megtartaná! Milyen gyönyörűség volna akkor meghalni. De ha nagy lelki szenvedések jönnek is, akkor is boldogság lesz a beteljesülés. Úgy képelem egészen, mint az operációk utáni ébredésemet. Egy kisebb fajta igazi halálfélelmet kiállottam akkor is (főleg az elsőnél, mikor még gyerek voltam). Elsüllyedni a semmibe lassan, Jézus nevében, aztán kínosan vergődve ébredni, egyre erősödő fájdalommal, de azzal az észvesztő boldog tudattal, mely lassan felhajnallik a lélekben, hogy íme túl vagyok rajta! Az a rettenetes, melyet el sem tudtam képzelni, melyet nem hittem, hogy igazán megtörténhet velem, nézni nem is mertem, elmúlt megtörtént. Élek újra, s itt vannak velem, akiket szeretek s meg fogok gyógyulni. Így volt és így lesz Isten segítségével, Amen.

Április 21.

A nagy hullámhegyek és hullámvölgyek elülnek már. Inkább az a veszély fenyeget, hogy beletompulok, belefásulok ebbe a testi-lelki gyengeségbe. A kétségbeesés kísértő dührohamai ritkán és gyengén jelentkeznek. Kezdek beletörődni a tehetetlenségbe, a lassú, hosszú elmúlásba, mely talán előttem áll. Mert olyan gyorsan nem megy, ahogy először gondoltam. Ilyen nagyszerű étvágygal igen sokáig élél a szervezet. Hát ahogy Isten akarja, — tiszta szívből mondom. Sem élni nem kívánok, sem meghalni, csakhogy ő mellettem maradjon. Akkor nem félek a magam gyengeségétől. Kétszer áldozhattam ebben a hónapban. S. lehozta a Szentséget. Alaposan, mélyen, egész beleéléssel és hosszan imádkozhattam a készülésnél mindenkiért, mint még emlékezetem szerint soha. Annál készületlenebb voltam a másodiknál, templomba mentünk, tolokocsival az áldoztató korlátig. Milyen jó, hogy ezt majd többször is lehet. V. igazán mindent megtesz, ami telik tőle. Sajnál és szeret. Áldja meg az Isten!

Szegény I.-kém! És B.² sem felel! Néha olyan, mintha minden vágyódó imám és bizakodásom hiábavaló volna. Mintha a csendes remeteség egy álomvilágot teremtett volna, melynek agyrém a vezércsillaga. Ha a külső világból

¹ 1925 tavaszán néhány hetes utat tett Olaszországban ott időző S. bátyja vezetésével.

² Külföldre szakadt unokatestvér.

jönnek hozzám, goromba rázkódtatást érzek. Ott sokkal keményebben, keserűbben, feketébben zajlik az élet. A keserű lehellettől, ami ilyenkor megcsap, az én tehetetlen, lusta, ábrándos áhítatom, mint a rózsaszínű álom verődik szét. „Képzeldő bolond“ — mondom magamnak, — hát csakugyan azt hiszed, hogy kis parfümös fohászaiddal, tétlen rájuk gondolással, miattuk való aggodással belenyúlhatsz az ércküllők forgásába, szirteket hengeríthetsz el? A te szereteted nagyon is gyenge, földi, szeszélyes. Jaj, nem apostolok és mártírok elemi erejű lángja!“ — Hiszen igaz, nagyon is érzem. De másom nincs, és többet tenni eddig nem bírtam (szeretnék!). A csillagom pedig nem agyrém, mindenek ellenére. Rendületlenül bízom a Gondviselésben (si fractus illabatur orbis) és az imádság erejében. — Nem nádszál az, melybe elmerülő életem kapaszkodik. Megvolt azelőtt is, mikor mással is szolgálhattam Istent és most sem érzem, hogy a magam biztatására hangoztatnám, mint a megszeppent gyerek („Ne félj, nem bánt“ — mondja magának). Az Isten az egyetlen bizonyosság és megtapasztalható valóság. A többi nekem mindinkább álomszerű. És aki Őrá épít, nem kártyavárat épít, akármilyen ügyetlen, lomha, képzeldő, irreális kontár legyen is.

Június 16.

Azóta nagyot lendült az élet velem. Hazajöttem a szép Cserkész-parkból; úgy érzem, fiatalodtam vagy öt évet. Egyelőre feszül a tettvágy bennem. Új munka, új lendület és talán még új reménység is. Ámbátor érzem azért belül, hogy a betegséget ugyancsak nem fújták el. Nem is hiszem, hogy többet kieresszen a markából. De ameddig lassan, csendesen rágcsál rajtam, még sok szépet lehet tenni, ha Isten engedi. „Sohase mondd azt, hogy halálon vagy, ameddig igazán meg nem haltál.“ — Baden Powell-nek ezt a nagyszerű mondását hoztam el magammal cserkészejándéknak és további jelszónak. Éljen hát az élet, ameddig élek. Nem mondom, hogy „dum spiro, spero“, mert nekem igazán nincsenek reményeim. A lelki békén és bizonyos fizikai nyugalmon kívül nem is kívánok én semmit az élettől. Most is meggyőződés, hogy pár év alatt meghalnom a legjobb volna s hogy mégis csak az oldana meg legtöbb csomót s én a magam számára úgy sem tudom mire használni az életet, de ki akarom tölteni szép, nemes élettartalommal és értékes, szép ajándéknak tekintem.

Főleg V.-vel szemben akarom kifejteni a szebb, mélyebb, tartalmasabb életet. Ahogy a teherautó zúgott velünk hazafelé, magambaszállva sokat elmélkedtem. (Megint nem annyira gondolatsor, mint meglátások formájában. (Ide rögzítem a legfontosabb életszabályokat.) Katikám.¹ édes kis ceruzarajzának hátára jegyeztem tegnap este. Olyan jó volt velük lenni, kékruhás kis alakjukat mindig ott láttam a Cserkész-park zöld fűvén!)

¹ K., és a másik „kékruhás kis alak“ J. kislányai.

(Vége következik).

J U S T B É L A

H A J N A L I K E T T Ő

Ez a regény, amelyből a Vigília már hozott részleteket, több pólusán mutatja be a mai francia életet. Szerzője a magyar katolikus irodalom egyik legkitűnőbb munkása, a francia irodalom elsőrendű ismerője és a francia szellemiség közvetítője. Különben a budapesti egyetem francia tanszékének tanársegédje, aki többször bejárta Franciaországot, ismeri a francia élet színskáláját, a kolostorok csendjét, mélységes lelki életét és azt a külső világot is, amely ezeket a lelki várakat hullámaival körülfollyja. A sokszínű, nehezen érthető francia élet legmélyebb problémái világosodnak meg ebben a regényben a magyar nagyközönség előtt.

R Ö N A Y G Y Ö R G Y

K E R E S Z T Ű T

A szerző fiatal tanár és író, aki a Vigília hasábjairól jólismert problémaérzéssel és ragyogó költői képzelettel világít bele a magyar falu erkölcsi életébe. Hősét már származása szenvedésre predesztinálja. Fiatalsága csupa harc a megélhetésért és eszményeiért. Egy fiatal lány finom lelkében találnak rezonanciát céljai és vágyai, de feleségét elragadja tőle a nagy népbetegség, a tüdővész, amely a fiatal hős egészségében is rombolni kezd. A sok küzdelem és vívódás végre rávezeti hősünket az igazságra: a megtisztító, áldozatos szenvedés krisztusi álláspontjára. A cselekmény háttérében ott állanak a magyar falu legégetőbb kérdései, melyeket a szerző katolikus mélyenlátással, mélységes pszichológiával és bátor realizmussal tár fel.

Az itt felsorolt könyvek a Révai Testvérek Irodalmi Intézet kiadásában jelennek meg.

Ára kötetenként . . . . . 5.60 P

Vágja ki ezt a megrendelőlapot, írja rá pontosan címét és küldje be egy borítékban a VIGILIA kiadóhivatal címére.

MEGRENDELŐLAP

Ezennel megrendelem a VIGILIÁ-t: egy évre
6 P-ért (külföldre 7 P). Romániába 250 lejért,
Csehszlovákiába 42 cK-ért. A pénzt csekk-
lapon beküldöttem, kérek csekkbefizetési-
lapot. (Nem kívánt törlendő.)

Név: .....

Cím: .....

Foglalkozás: .....

VIGILIA

előfizetési ára

EGY ÉVRE 6 PENGŐ

A pénz beküldhető a „Vigilia” 20.668. számú csekklapján, a pénz rendeltetésének pontos megjelölésével.

Megrendeléseket elfogad a Vigilia kiadóhivatala V, Vadász-utca 16. sz., a Szent István-Társulat összes könyvesboltjai: Budapest, Kecskeméti-u. 2., Szeged, Kárász-utca 10., Pécs, Széchenyi-tér 18., Debrecen, Szent Anna-u. 10-12., Győr, Deák Ferenc-utca 2. sz., Cegléd, Rákóczi-út 2. sz., Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem-út 22., valamint minden nagyobb könyvkereskedés.

RÉVAI IRODALMI INTÉZET NYOMDÁJA
Budapest, V. ker., Vadász-utca 16 sz.
Nyomdaiért felelős: Linzer M. igazgató